

A' mellbetegségek biztosabb megismerése és gyógyítása a' hangtömesz, kopogtató és bonczvizsgálat használatával

Landerer és Heckenast
Pest 1842

Signatur: 54986-B
Barcode: +Z169763403
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ169763403>
Umfang: Bild 1 - 208

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

KAIS.KÖN.HOF

BIBLIOTHEK

54.986-B

Alt-

~~13. Mr. 247.~~

54986-B.

13. Mr. 242

A'
MELLBETEGSÉGEK

biztosabb

megismerése és gyógyítása

a'

HANGTÖMESZ, KOPOGTATÓ

és

BONCZVIZSGÁLAT

használatával.

Irta

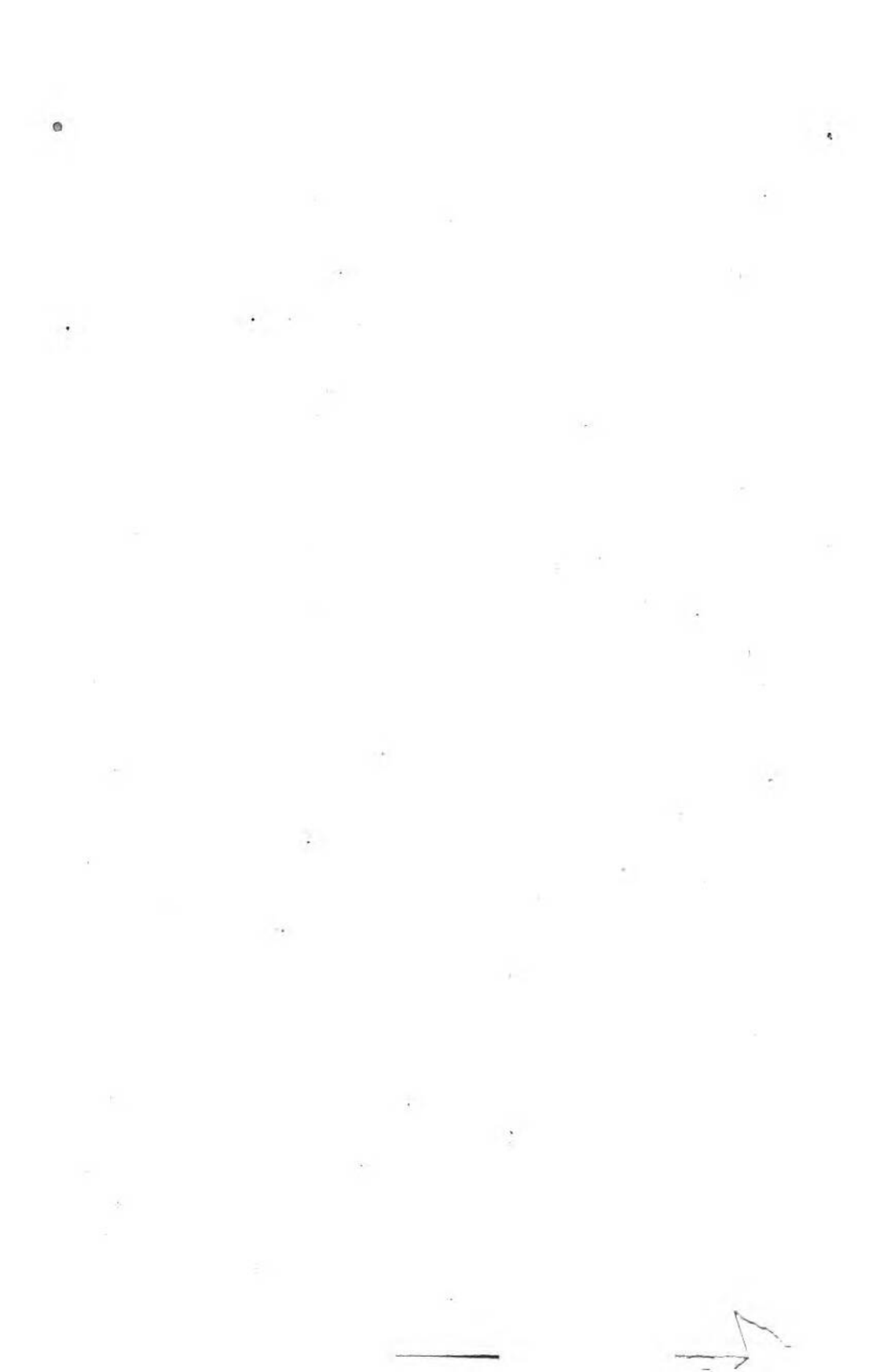
Schoepf Auguszt,

Orv. seb. dr., szemész mest., a' m. k. egyetemnél az orv. sebészi történetek
rdk. professora, és az orv. kar. tagja; a' p. gyermekkórház igazgató
főorvosa, a' m. acad., a' cs. k. bécsi orv. társaság, a' berl. Hufelandi
orv. egyesület l. tagja, a' t. verebélyi. 's az györgyi érseki székeki t. bírāja
's gyakorló orvos Pesten.

P E S T,

Nyomtatta Landerer és Heckenast.

1842.

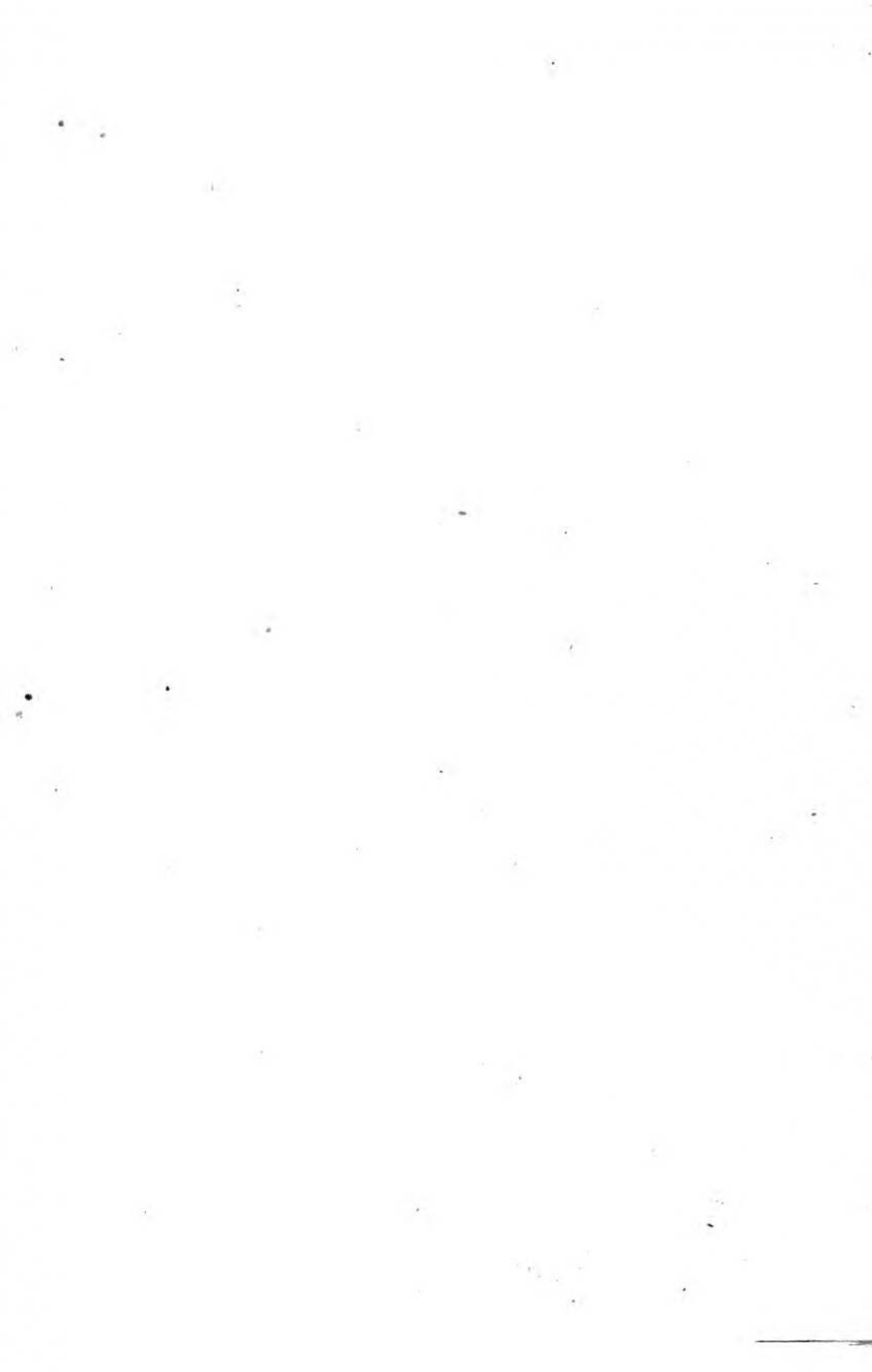

NAGYMÉLTÓSÁGU
SZÉKI
GRÓF TELEKI JÓZSEF
ÚRNAK,

Ő CS. KIR. FÖLSÉGE

**KAMARÁSA, VALÓS. BELSŐ TITKOS 'S A' M. KIR. HELYTARTÓ-
TANÁCSNÁL TANÁCSOSA, KORONAÓR, NS SZABOLCS VMEGYE'
FŐISPÁNJA, A' TISZAMELLÉKI REF. SUPERINTENDENTIA' 'S
A' SÁROSPATAKI COLLEGIUM' FÓCURATORA, A' BAJOR KIR.
TUDOMÁNYOS ACADEMIA TISZT. 'S A' M. T. TÁRSASÁG'
IGAZGATÓ ÉS TISZTELETI TAGJA,
ÉS JELENLEG ELNÖKE**

Ő EXCELLENTIÁJÁNAK.

Méltóságos Gróf Korona-Ör!

Magyar tudós társaság Elnöke!

Midőn e' csekély munkámat Excellentiád országtisztelte nevével ékesíteni bátorkodom, azon helyezet forog szemem előtt, mellyel — olly csekély érdemmel bíró — egy országos testületben szerencsészetem, hol Excellentiád minden tudományos működést egy fejlődő kornak gáncsain keresztül, a' józan nemzeti haladás útján mindegyre díszesb, terjedelmesb és hatósb polcz felé vezeti. Itt az utolsó álláspont is

szerencsézö, de nemes hazafiui kötelezéssel összekapcsolt helyzet, mellynek eleget tennem örökké lehetetlen, de tenni még is a' lehető — örökké forró, buzgalmas törekvésem leend.

Ekkor, midőn a' magyar akademiára már minden magyar nagyobb 's nagyobb nemzeti büszkeséggel, örömmel, részvéttel, de reményteljes igényekkel is tekint — érzem, hogy ekkor már mindnyájunknak, kik avval összeköttetésben vagyunk — ki ki tehetsége szerint — azon kell törekednünk: hogy az emberi tudomány minden ága 's iránya a' nemzeti nyelv eleven

közegével életerős gyökeret hajtson, alapot 's gyarapodást leljen. És bár milly csekély legyen az, a' mit valaki a' maga köréből e' szent oltárra letehet — csekély kezdetnek majd lehet nagyszerűbb következménnyé is; mert fölélte a' nemzet és melegebb lángot táplál már a' tudományok ama magasztos oltárán.

Fogadja, kegyelmes Uram, hálámat e' könyvecske kegyes elfogadásáért; de fogadja egyszersmind egyik igaz tisztelőjétől a' ritka érdemre 's jellemre alapult köztiszteltet e' gyöngéd visszhangját. Engedje a' sorsok ama hatalmas kormányzó-

ja, hogy Excellentiád hosszas és szerencsés életet a' tudományok 's a' haza javára 's dísére élhessen.

Én pedig Excellentiád kegyébe ajánlván magamat, örökké maradok

Pest, Nov. 8. 1841.

alázatos tisztelő szolgája
Schoepf Auguszt.

Előszó.

Lehet mondani : kórbonczolat , kopogtató 's hangtömesz az újabb gyógyászati mozgalomnak sarokpontja. Minden művelt nemzetnek orvosaitól ezen tanulmányok becse már végképen elismertetett; mindenhol egyesek által , néhol már általánosan műveltetnek , gyakorlatatnak. Mióta szerencsém van a' gyermekkórházat igazgatni , az e' tárgyban előbb keresett ismerteket , 's előbb a' magán gyakorlatban csak gyéren üzhetőket , mindinkább buzgón üzni 's használni kezdettem e' kedvező állásom nagyobb körében ; és azon kezdő ügyfeleket 's tanulókat , kik gyakorlatom után eljárnak , csekély tehetségem szerint örömmel vezettem e' pályán , 's kettős örömmel láttam mindeddig számukat , és a' nevezett vizsgálati módok eránti részvétőket öregbedni. Kezdő , újfajlódási szak — de nem egyéb! melly csak akkor fog bármilly pompás tekintetű gyermekköntöséből kivetközni : ha ezen hármas haladás azokban fog létesülni , kik a' betegek gyógyításával foglalkoznak — a' gyakorlóknak. Kár , hogy ed-

dig, kik ezen új utakon foganattal előlépnek, fölöt-
te kizárólag és új segélyszerre támaszkodván. több-
nyire azon kórvizsgálatot és gyógyot mellette elha-
nyagolják, melyet amannak átellenében hippocrate-
sinek neveznek. Pedig, minden méltánylattal legyen
mondva: a' régi clinical tapasztalat, és örökké csak
a' nagyszerű és józan clinical tapasztalat fogja a'
gyógyászat vezérszázlóját vihetni. Ennek minden
jót és alapost a' kór vizsgálatában és tanában mint
alárendelt részt magában kell fölvenni. Elválasztva
— a' legügyesebb hallgatódzónak kórismeretére tá-
volról sem hajtok annyit, mint olyanéra: ki soha
stethoscopot nem látván másképen ügyes hippocrate-
si, clinical kórvizsgáló. A' kettő pedig egybe kapcsol-
va — kétségen kívül nagy elsőséget igényel.

El kell itt ismerni, hogy a' mely pályán fé-
nyes eszű 's roppant munkásságu francz orvosok, — a'
halhatatlan Laënnec! — új szakot képzének, az újabb
bécsi iskola — Rokitanszky, Skoda és Collettska —
mély természettani vizsgálat által, a' száraz bonczi
és physikai objectivitás korlátán túl, olly dicső polcz-
ra emelkedett, hogy az idők örök tengerében többé
e' fény szaka el nem merülhet.

Egyébiránt a' fönnebb említett hiány a' gya-
korlati gyógykönyvekben is észrevehető; még nem
létesült e' részben az újnak a' régiveli elegendő ösz-
szekapcsoltatása — kórbonczra 's hallgatódzásra néz-
ve — és még kevésbé német, mint franczia munkákban.
Én részemről igyekeztem e' gyakorlóknak szánt köny-
vemet akképen alkotni: hogy mindenhol a' betegség,
sőt ennek szakjainak külső jellemzése mellé tüstént
a' kórbonczi állapot és anyagi kórfolyam állíttatnék;

XI

közvetlen ehhez csatlódik a' kopogtató és hangtömesz ugyan csak azon anyagi változásokra alapított használata. Hogy a' betegség fogalmának anyagosításához járuljak, hogy ez által a' még ki nem irtott üres adynamia fölületes fogalma, melly halál felé induló tudólobnál is inkább semmit szeret gondolni, miut kiizzadmányt, vagy genyedést — már kellő határiba szoríttatnék; ez egyik czélom 's óhajtasom. Egy másik pedig az, hogy a' nevezett kórvizsgálati segélyszerek használatát ennek egyszerűsége által könnyebítem és hasznát megmutassam azon korlátban, melyet öntapasztalatomból alkottam, több éviből és mindennapiból a' fönnebb érintett összekapcsolódási szellemenben. És e' korláton túlhágni nem akartam, és azt igyekeztem megmutatni: hogy már e' háromféle is (a' mit egyes magángyakorló is betanulhat): világos és tompa hang; lehelési zaj tökéletessége és hiánya; erős hörgős és hörgős lehelés, jól összehasonlítva az egyébbi kórjelekkel, sok betegségben tetemes fölvilágosításul szolgál. A' szív bántalmira nézve szinte nem igen bocsátkoztam olyakba, mellyeket fölötte ritkán, vagy soha sem tapasztalhattam. De örömmel bocsátkoztam ezen érdekes és nehéz tárgyba — valamint midőn az magos helyről nemes verseny tárgyának tüzetett ki.

Törekedtem pedig egész lelkemmel a' betegségeket eleven 's jellemző színekkel lerajzolni; gondolván nem könyvekre, hanem valólag látott esetekre — betegségek 's szakok jelenéseire. A' mint pedig büszke vagyok Rokitanszky boncztermének 's gazdag gyűjteményeinek mostani irányomat kórboncztanban köszönhetni, őt fogalmakban és nevekben is na-

XII

gyobb részt követtem; de helyet engedvén annak is, a' mit az alattam lévő kórházban tapasztalhattam. Ugy a' jeles Skoda tanát nagyra becsülvén, 's könyve megjelenése óta abban gyakran olvasván és tanulván — megvallom, gyakorlatom 's fogalmimat e' részben (mellyek nem ő általa voltak előkészítve), némileg módosítottam, és elfogadtam tőle is mindazon fogalmakat és neveket, mellyeket elfogadhattam. De már több évi és mindennapi tapasztalatom adatit a' hallgatódzás- és kopogtatásban is, ha némelly pontban más felé hajlanak, vagy egyesben (dobhangra nézve lehelési bántalmakban; ráspoló zajra (limalis, Feilengeräusch) szívlobban övéivel össze nem férnek — el nem fojthatam. Eszembe jutnak itt a' cs. főiskola jeles clinicusának, nekem hálás emlékü hazánkfiának összehasonlíthatatlan szavai: *equidem naturam sequens illi potius, quam quibuscunque mortalium placitis adhaereo, neque ullius scholae sectatorem agere, neque sectam condere sequacesque cupio.* (Lippich Advers. Med. Clin.)

A' mi az orvoslást illeti, a' mennyire lehet a' természet gyógyfolyamára építvén azt, csak rövid de jellemző lenni igyekeztem, a' kórok legerősb fokán a' legerősb gyógyot, a' kicsinyen csekélyet bélyegezvéen 's ajánlván.

A' mi az egészet illeti — gyakorló 's részrehajlatlan, reménylem, fog érteni; ki nagyobb tapasztalatra hivatkozhatván, némi ellenkező tényekkel, nem auctoritási állításokkal hibáimat igazolandja — tisztelettel, méltánylattal, sőt köszönettel elfogadandom; szántsándékos elcsavarás ellen pedig senki sem ment.

XIII

És adja isten, hogy ez úton mások és minél többen jobbat és alaposbat műveljenek! adja isten! hogy a' kórházak hazánkban szaporodása mindegyre több orvosnak adjon alkatmat magát a' kórbonczolat- 's hallgatódzásban kiképezni, mire a' magán gyakorlat, ha nagy is, egy kissé hiányos. Szüntelen és számtalanszori gyakorlás és számos bonczvizsgálat képezi az orvost ügyes hallgatódzónak, ha a' szükséges korlátokat túl nem hágja, hanem inkább kevés egyszerű 's könnyen fölfogható efféle tüneményeket ezer meg ezerszer fürkészi, a' külső jelenségekkel összehasonlít, mindenképen megrostál. És nem elég bár hónapokig üzött tanulás nagy mesternél e' tárgyban; mert ez által csak az alap vettetik meg; de ha alapos öntapasztalat hozzá nem járul — épen a' sok fogalom kevés biztosítót nyújt. Ajánlom kezdőknek a' legnagyobb egyszerűséget.

Magyar nyelven írván könyvemet, azt kicsiny körbe bocsátom; kevés olvasó mellett kevés bíró azt örökre eltemetheti; és jobb sorsot — ha érdemlene is — mi szerezhetne még most igen jót? De honi nyelvünkön irtam. Mert ámbár a' latin nyelvet, míg az máshol clinikai leczkészetnek használtatik, nálunk is e' czélra nagyon helyeslem; ámbár a' nyelv, mellyen Skoda és Rokitanszky irtak, minden művelt magyar orvos előtt már a' latinnál is ismeretesb — és légyen is ez, mert csak így követhetjük mások haladási lépéseit — még is, valamint ott és mindenhol a' tudományos életben, az irodalom körében a' nemzetek elő nyelve már régóta munkál, 's mint látszik, a' tudományra is elevenítőleg hat: úgy nálunk is hadd fejlődjön nyelvünk ezen irányban; a' nemzet, a' kor szelleme —

XIV

mind ezt kívánni látszik. Az orvosnak pedig nem utolsó föladata: minden nagyobb és törvényszentelte életmozgást azon nemzetben követni, mellyben hazafiúlag él, mellynek ő egyik legérzelemteljesb, leg-hasonneműbb tagja.

Valamint pedig érzem már most is munkácskám számos orvosi fogatkozásait: úgy a' fogalmak 's nevek magyartításában gyöngeségemet nagy mértékben is elismerem. És illy érzelmekkel átadom munkámat, hol csekély erő 's tehetséggel fölötte nagy nehézségekkel küzdék — de küzdék jó szándokkal — átadom kicsiny de fejlődő m a g y a r orvosi közönségnek, de remélem, barátlag érző közönségnek — és ajánlom ennek kegyes fölvételébe.

Pest, october 10én, 1841.

a' szerző.

Tartalom.

	Lap.
Bevezetés a' kopogtatás és hallgatódzás használatába a' lehelési életművek bántalmiban öntapasztalatom szerint	1
Kopogtatás, (percussio)	4
Ellentállás; resistentia. Rúgékony-ság, meredt- ség, sápadt engedékenység. Hang. Teljes és üres hang; világos és tompa hang; dobhang; repedt- fazéköreje.	
Hallgatódzás; (auscultatio)	5
A' lehelési zaj különbségei. Légsejtes vagy hólyagocskás lehelés (vesikuláres Athmen); lég- csős lehelés (bronchiales Athmen); ropogás (Kni- stern); közönséges nyálkás hör-gés (Schleimras- seln); goromba hör-gés; — odvas vagy üreges hör-gés; — dörzsölő zaj (Reibungsgeräusch)	
A' szózat különbségei	5
Légcsőszózat (bronchophonie; Laënnec); mellszózat. (pectoriloquie; Laënnec); mekkegő szózat (égo- phonie; Laënnec); Dr. Skoda gyöngye légcsőszó- zata és bizonytalan vagy is homályos zúgása.	

XVI

Észrevételek a' gyermekekeni hallgatódzás és ko-	Lap
pogtatásra nézve	8
Tüdőlob	11
Első szak. Heves folyam Rokitansky croupalis tü-	
dőlobja. Gyuladós dugulás (engorgement sanguain;	
Laënnec). — Vérállvány (stasis sanguinea). —	
Lépesedés (splenisatio). — Gyermekes lélekzés	
(respiratio puerilis.) — Húzmós folyam.	
Második szak	8
Májulás (hepatisatio) — Vörös májulás. — Rokitansky	
tüdőlobtanja. — Húzmós folyam. — Sárga máju-	
lás (hepatisatio flava), Laënnec; genyes beszű-	
rődés (infiltratio purulenta), Rokitansky. — El-	
keményedés; rostos 's ikrás elkeményedés.	
Harmadik szak; genyes beszűrődés (infiltratio puru-	
lenta)	19
Külső jelenések; kórbonczolat; hallgatódzás és ko-	
pogtatás.	
Tüdőgenyaltályog és fekély	22
Jellemzése élön. Hármás kórbonczai állapota. Geny-	
mell, szétömlött vagy korlátozott (empyema dif-	
fusum vel circumscriptum). Üreges hörgés. —	
Mellszózat. — Mekkegő szózat.	
Gyógyulási folyam 's orvoslás	24
Minden szakbani gyógyulhatása, 's a' gyógyfolyam	
kórbonczotani leírása. — Hathatós, elegendő:	
nem csekély és ismételt érvágás az első szak-	
ban. Ellenkezőleg a' másodikban. Hippocratesi tan	
a' „coctioról.“ — Plumer porai. — Narancsszí-	
nű dárdanykénét lépcsőzve igen nagy adagban	
adathatni. Húzmós folyamban néha káfort hozzá-	
csatolhatni.	
Az epés tüdőlob	31
A' hagymázos (typhosa) tüdőlob. Jellemzés és or-	
voslás	—

XVII

	Lap
Tüdővér-folyás	33
<p>Két fok; tüdővérvörköpés avagy tüdővér-folyás és tüdő- vérérgutalítás. — Jellemzés az élők és kórbonczi állapot. Bonnet és Morgagni. — Tüdővérvör- köpés (hyperaemia pulm.) vérállvány. (stasis sangv). — Birálati jelenés. Állvány, tevő és szenvedő (ac- tiv, passiv) sőt erőműbeli (mechanikai) is.</p>	
Vér-folyási tömemény (apoplexie du poumon, infarc- tus haemoptoicus; Laënnec)	36
Kórbonczi jellemzés — kopogtatás és hallgatódzás — Tüdőtérímbel szakadása. — Tüdőaszulás (atrophia pulmonum). — Tüdővérvörhiány	37
Tüdőtúltényesztés (hypertrophia). Tüdővízeny (oede- ma pulmonum). A' tüdőtérímbel tömörsége és ritkulása (Dichtigkeit und Rarefaction des Lun- gengewebes.)	38
Kórbonczi jellemzés; hallgatódzás és kopogtatás, Tüdőhúsosodás (carnificatio pulmonum)	39
Tüdővér-folyás okai	41
Kórismérés; hallgatódzás; kopogtatás	
Gyógyulás és orvoslás	44
Hörglob	47
Heves folyam; jellemzés. Kórbonczolat. Hallgatód- zás és kopogtatás	49
Húzmós folyam. Kétféle alak — száraz és nedves hurut	50
Átmenet a' tüdőtakárba (broncho-blennorrhoea) és nyálkás tüdősorvadásba (phthisis pituitosa). Kór- bonczolat	—
Csomós modorra bujálkodási fajulás (Blumenkohlähn- liche Epithelial-Wucherung.). Fekélyek. Hörgtá- gulás és szorulás. Hallgatódzás és kopogtatás. Különböző kóros képezmények, pöfetegek (po- lypus), gumós és rákos fajulások; a' csők por- czogós részén lágyulások, vízdagok.	

XVIII

	lap.
Hörgtakár	52
Hörghagymáz	
Gyógyulás és orvoslat	53
Gögggyuladás	56
Jellemzés — kimenet — kórbonczolat — fajulások.	
Göghasadék vizdaga (oedema glottidis). Gögtágu- lás és szorultság (laryngostenosis), lágyulás, ke- ményedés, porczosodás. — Orvoslás. —	
Légsíplob	57
Jellemzés. — Kórbonczolat. — Egész vagy fölfakadt genyrtályogok 's nagy fekélyek. — A' súp falai nagyon dagadtak, lágyultak 's a' t.	
Hártvás torokgyík	58
Jellemzés, kórbonczolat. — Gög-, légsíp- vagy hörg- croup. — Orvoslás.	
Göreshurut	60
Jellemzés	
Kórbonczolat. Hallgatódzás. Kopogtatás	61
Mellhártyalob	62
Mellkasi mellhártyalob 's tüdőmellhártyalob	
Jellemzés és kimenet	63
Kórbonczolat	—
Képezményes kiizzadás (transsudatio lymphae plasti- cae); álhártják (pseudomenbranae)	64
Savós kiömlés (effusio serosa). Broussais és Laën- nec vér folyásos mellhártyalobja (pleuresie ha- morrhagique). Vérfolyásos kiizzadmány (hae- morrhagisches Exsudat)	—
Genyes kiválasztás. Genymell (empyema). Korláto- zott vagy zacskós genymell (empyema cir- cumscriptum, saecatum) és elterjedt, szabad, korlátlan (empyema diffusum). Genysípoly; gu- mós letétek; csontos képezmények	65
A' tüdő kórbonczotani állapota mellhártyalobnál	—
Kórismeret	66

XIX

	Lap
Hallgatódzás és kopogtatás	67
Csős (tubaire) zaj. Légszűszózat (Bronchophonie, Laënnec.) Dörzsölő zaj. Mekkegő zaj (Égophonie).	
Húzmós folyam. Lappangó mellhártyalob, (pleuritis oculta; pleurésie latente)	68
Részletes mellhártyalob összenövésével	69
Részletes mellhártyalob folyadék kiöntésével	70
Mellkasi- és tüdőmellhártyalob (pleuritis costo-pul- monalis)	—
Középhártyalob (mediastinitis)	—
Rekesz-mellhártyalob (pleuritis diaphragmatica). Hát-	
mellhártyalob (pleuritis dorsalis). Hagymázos	
mellhártyalob (pleuritis typhosa). Mellhártya-fe-	
ne (gangraena pleurae)	
Szívhártyalobi vegyíték	—
Vízmell (hydrothorax)	71
Hippokrates, Auenbrugger és Schönlein kórvizsgá- lati módjai	72
Gyógyulás és orvoslás	73
Öszikemagföstyény; káfor; sárcsagyökér	76
Dr. Schuh mellcsapolása	77
Pr. Wattman mellcsapolási módja	78
Mellhártyatüdőlob (pleuroperipneumonia)	79
Epés, czúzos és epeczúzos mellhártyatüdőlob	
Epés mellhártyatüdőlob (erysipelas pulmonum, pleu- ritis biliosa)	—
Csúzos mellhártyatüdőlob (pleuroperipneumonia rheu- matica)	80
Epecsúzos mellhártyatüdőlob	81
Mellvérbőség (plethora pectoralis, pneumono- sis venosa)	82
Mellgöresök (asthmata)	83
Közönséges mellgöres (asthma convulsivum, a. nervosum)	86
Millar-göres (asthma periodicum Millari)	88

	I.ap.
Gumós tüdősorvadás (phthisis tuberculosa)	89
Kórboneztani vizsgálatok. Mírigy-gumó — kórlátózott gumó — gumós beszűrődés. Nyers és füllágyult gumó. Genyes zacskó, vagy öböl (caverna). Elkrétásodás. Gumó gyógyulhatása. Kopogtatás és hallgatódzás. Tüdősorvadás vége felé légmell (pneumothorax). Vízhólyagocskák (hydátides). A' feketesedés (melanosis). Gumós sorvadási hajlam. A' gumósság legközelebbi kóroka vérkoresvegy.	
Heves folyam. Első szak. Kezdő tüdősorvadás (phthisis incipiens)	96
Második szak. Nyilvános tüdősorvadás (phthisis confirmata)	97
Harmadik szak. Végső tüdősorvadás (phthisis consummata)	100
Húzmos folyam	102
Gyógyulás és orvoslás	103
A' mellbeni vérkeringési életművek bántalmai	107
Bevezetés a' vérkeringési életművek bántalminak kórvizsgálatába hangtömesz és kopogtató segítségével	110
Szívlob, belszívhártyalob (carditis, endocarditis)	114
Heves folyam	115
Húzmos folyam	116
Kimenet	118
Okai, gyógyulás és orvoslása	118
Szívburoklob (pericarditis)	121
Kórokai, gyógyulása és orvoslása	123
Szívbuorkvízkór	124
Dr. Schuh szívburok-csapolása	125
A' Szívnek némi anyagi rendellenességei	—
Szívtúlnyésztes vagy is vastagodás (hypertrophia)	127

XXI

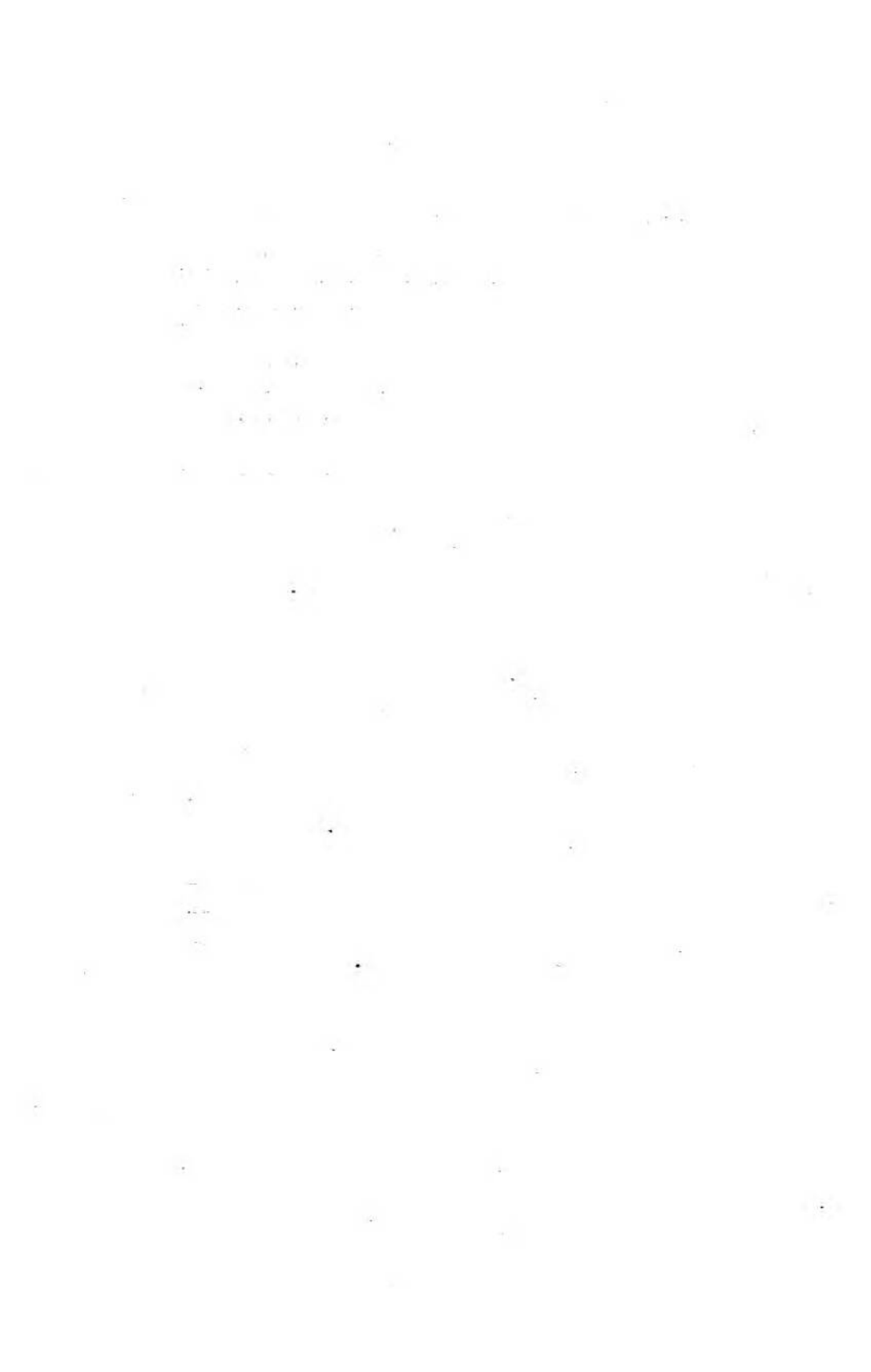
	Iap.
Koszorú-üterek csontosodása	128
Orvoslás	—
Függérlob (aortitis)	129
Kórbonczai állapot, függér-ütérdag (anevrizma aortae).	
Függértágulás. Függérszorultság. Gyógymód.	
Skoda tanja a' kopogtatás és hallga- tódzásról kivonatban	133
A' kopogtatás leheleti életművek bán- talmiban	135
A' kopogtatási hangról	136
A' teljes és üres hang	
A' világos és tompa hang	
A' kopogtatásnál érezhető ellenzetről	139
Hangtömesszeli élés	141
A' hallgatódzás leheleti életművek bán- talmiban	143
A' szózat hallgatódzása	—
A' mellkason hallható szózat erőssége	—
A' mellkason hallható szózat erősségének magyará-	
zása az összhangzás (Konsonanz) törvényei	
szerint	144
A' lehelő életművek azon kóros állapotjainak előa-	
dása, melyek a' mellkason a' hang erősbü-	
lését föltételezik	145
A' mellkason hallható szózat fölosztása Laënnec szerint	—
Laënnec mell-, légcső-, 's mekkegő szózata eránt	
Skoda	146
Skoda fölosztása a' mellkason hallható szózatnak	148
1. Az erős légcső szózat (starke Bronchophonie)	
2. A' gyöngye légcsőszózat (schwache Bronchophonie)	
3. A' homályos dongás	
II) Azon zajokról, melyeket az átö- zönlő levegő a' be- 's kilehelésnél okoz	—
A) A' lehelés zajairól	—

XXII

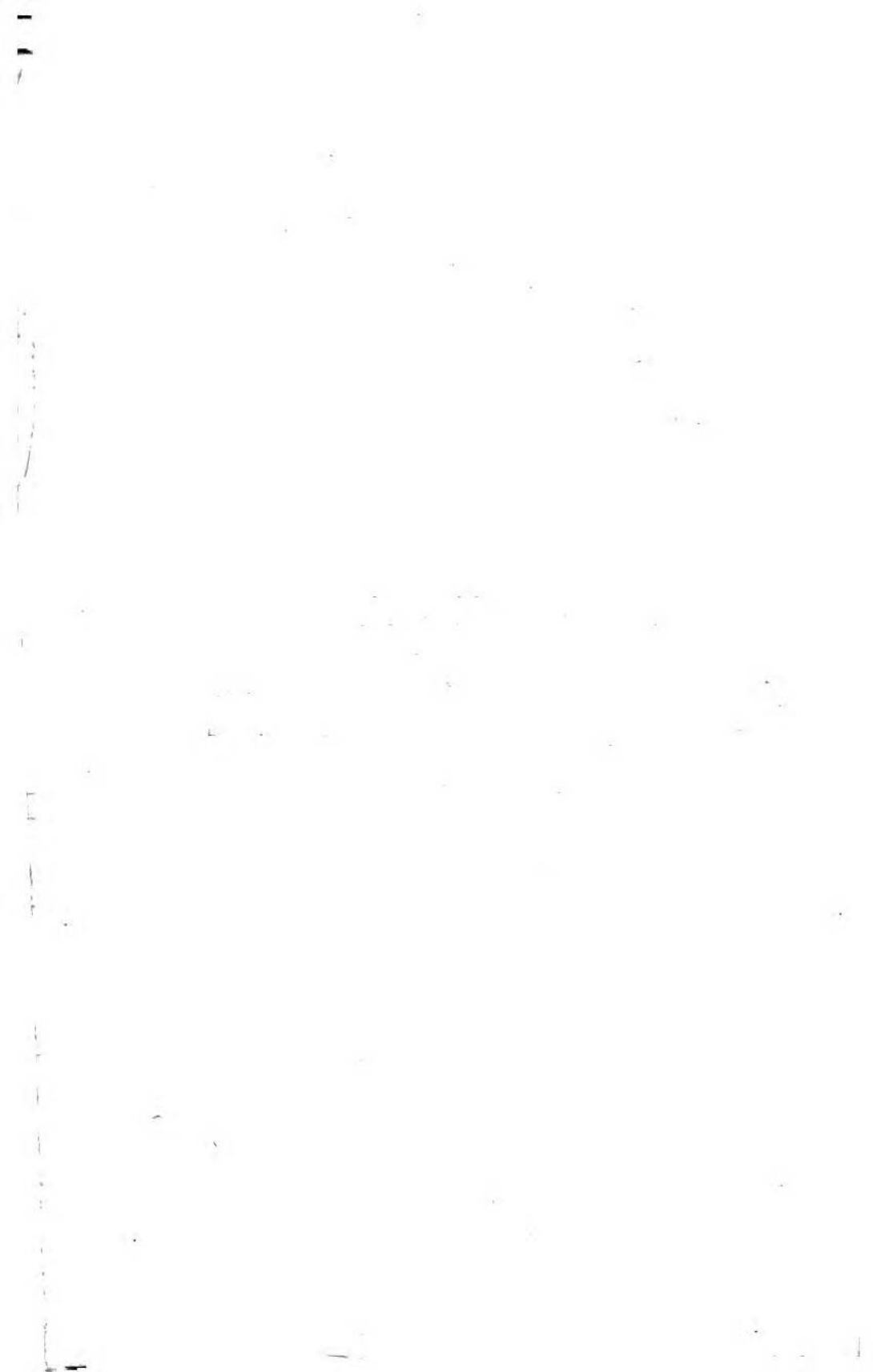
	Lap.
Skoda fölosztása a' lehelési zajoknak	152
a) A' Légsejtes lehelés (vesikulaeres Athmen)	
b) Hörgős lehelés (bronchiales Athmen)	
B) A' hörgési zajokról (Rassel-Geräusche)	154
a) Nedves és száraz hörgés (nasses und trockenenes Rasseln).	
b) A' hólyagok nagysága (hörgési zajnál)	
c) A' hörgés gyakorisága	
d) A' hörgési zajok erőssége	
A' hörgési zajok fölosztása Skoda szerint	—
a) A' légsejtes hörgés	
b) Az összhangzó hörgés	
c) Határozatlan hörgési zajok	
C) A' morgás, füttyölés és sziszegésről	—
III) A' korszós visszhang és érezes hangról	157
IV A' lehelési hörgések és a' morgó zajok egyldőbell előfordulásáról	—
V. A' köhögés hallgatódzásáról	158
VI. Azon dörzsölési zajokról, mellyek mellhártya érdességei által lehelési mozgások közben okoztatnak	—
A' hallgatódzás a' keringési életművek bántalmiban	159
A' keringési életműveknek hallgatódzást tüneményei	—
I, A' szívütésről	160
1) A' szívütés okáról	—
2) A' szívütés erősségéről	—
3) A' szívütés irányáról, 's azon helyről, a' hol az érezhető	161
4) A' szívütés fölosztása	—
II Az ütérütésről	162
III Azon hangok és zajokról, mellyek a' szívmozgások következtében	

XXIII

	Lap.
a' szív tájékán .s különbféle üt- crekén hallhatók	163
A) A' hangokról	164
1) Skoda nézete a' hangok okáról	—
ω) A' szívüregbeni hangok magyarázatja	165
ς) Az üterekbeni hangok magyarázatja	166
2) A' hangok különbféleségéről	—
B) A' zajokról	167
1) Azon zajokról, mellyek a' szívüregeken belül tá- madnak	—
2) Azon zajokról, mellyek az üterekben támadnak .	168
3) Azon zajokról, mellyek a' szívburkon támadnak	169
Bouillaud érintés, esőrtentés zaja — bruit de frôle- ment — új bőr zaja — bruit de cuir neuf, bruit de tiraillement et de craquement — 's kárczolás zaja — bruit de raclement	
—	
C) A' szívüregek-, függ- és tüdűtérbe- ni hangok és zajok jelentősége	170
1. a) A' balüregben szívösszehúzáskor (systole) .	—
b) A' balüregben szívtágításkor (diastole) . .	—
2. a) A' jobb gyomrocsban szívösszehúzáskor . .	171
b) A' jobb szívüregben szívtágításkor	171
3. a) A' függérben szívösszehúzáskor	—
b) A' függérben szívtágításkor	172
4. a) A' tüdűtérben szívösszehúzáskor	—
b) A' tüdűtérben szívtágításkor.	—
IV A' szívmozgások rhythmusáról	—

A' LEHELETI
ÉLETMŰVEK BÁNTALMAI.

Bevezetés

a' kopogtatás, és hallgatódzás használatába a' lehelési életművek bántalmiban.

Mindenek előtt czélirányosnak tartom, ezen jeles, az újabb időt tudományunkban fényesen jellemző vizsgálat módokról egy két bevezető szót előre bocsátani. Minden lényegest pedig kivonatban Dr. Skoda „Die Percussion, und Auscultation“ czimű munkájából ezen irat végéhez oda fogom csatolni; melyet a' tárgyban egészen járatlanok talán közvetlen ezen bevezetésem után legczélirányosabban fognak olvasni: hogy azon nevek, kifejezések és ezeknek megfelelő kórvizsgálati módok, melyek az egyes betegségeknél előfordulandnak, nekik érthetők legyenek. Ne ijedjen vissza senki az első benyomástól, melly új fogalmak, és kezeletek összeszorított kitétele által okoztathatnék, sőt úgy hiszem mindegyiknél, ki előtt a' tárgy új, ki benne járatlan, nagyobb mértékben is fog okoztatni. Abban áll a' nehézség: hogy a' hangokat, zörejeket, zajokat, melyek különbözése elő fog jönni, szavak által, az eleven fölfoghatásig többnyire le nem írhatni. Ellenben, ha valakinek annyi türelme leszen, bizonyos hang és zaj nemét, elvont, szóvali kitétel által emlékébe fölvenni, 's kedve, és türelme, a' hangtömeszt és kopogtatót zsebjében hordván, a' hol csak alkalom nyújtatik, azokat használni — az úgy hiszem, ha gyakorlati köre elég nagy, több napok vagy hetek múlva annyi ügyességet azon segélyszerek használatában fog szerezni magának: hogy azon benyomások közt, melyek füleire történnek, 's

a' nevek közt, melyeket megtartott, már némi biztos őszvekapcsolatásokat fog tehetni. És tartós szorgalommal, és idővel ezen ismeret köre mindegyre fog tágulni, 's biztosodni.

Ha nagyon nem csalódom, sőt számos nyilatkozások szerint itélvén, azt kell itt megjegyezmem; hogy a' ki e' vizsgálódó módokban semmi gyakorlati útmutatást a' betegágynál nem kapott, Skoda jeles munkájából azért fog nehezen tisztába jönni, mivel ez tömötten töltött a' legkisebb részletbe vágó adatokkal, 's minden lehető megkülönböztetésekkel, előfordulható vegyítésekkel, módosításokkal, homályosításokkal, melyek ő előtte újak lévén, talán úgy hatnak reá, mintha a' Stethoskopia csak nem egészen bizonytalanságból állana. Ha Laënnec és Piorry munkái talán már ismereteselek előtte, nagyon feltűnő, 's csak nem zavaró fog az lenni: hogy illy mesterségben, melly physikai törvényeken alapul, 's hol az ember füle, 's tapintata szerzi az adatokat, egy férfiú mint Skoda, olly ügyes, olly pontos, nagyobb részt más fogalmakkal, elosztásokkal, és nevekkel él, mint az előbb nevezett nagy hírességű, és méltó bizodalmu orvosok. De először azt veszem észre, hogy egy ember sokszor ugyanazon érzéki benyomásnak, más magyarázat mellett, más nevet is ad, mint a' másik, ki ugyan azt tapasztalá: 's a' hatmány azért csak egy marad; — 2-szor, ha már jól közelről ismerjük az egész tárgyat, 's jó darabig gyakorlottuk, azt fogjuk találni, hogy a' különbség Skoda és a' Francziák közt távolról sem olly nagy, mint az elején tetszik. A' hallgatódzási adatoknak, mint csaknem mindennek a' világon, meg vannak kivételei; vannak olly környülállások, 's elég nagy számmal, melyek azt teszik, hogy alattuk azon adat, melly általánosan ugyan jó — bizonytalaná, vagy semmivé válik. Meg nem becsülhető szorgalommal, 's pontossággal van dolgozva, 's ezer, meg ezer tapasztalaton van épülve a' bécsi orvos munkája, 's meg vagyok győződve, hogy a' kinek szerencséje lehetett, a' mesterséget tőle, gyakorlatilag tanulni; annak munkájának

szavai, nem csak nem zavarodást, vagy ingadozást, hanem mindinkább nagyobb biztosságot fognak szerezni, 's gyakorlati életében fölvilágosító vezércsillag gyanánt szolgálni. Ime csak azon ellenvetésben osztozom, mi szerint a' szerzőnek talán azokra is kellett volna gondolnia, kik becses leczkéiben a' betegség mellett nem részesülhetnek, 's mégis munkája segítségével ezen új jelenések és jelek világába némi meglepéssel kívánnának bevezetetni; kikre nézve kimondhatlan könnyebbités lett volna, ha minden czikkben eleintén, és rövideden azt találták volna összeállítva, a' mi az esetek többségében leginkább biztosságot adhat. Oda ragaszthatta volna azután mindazon nehezítő lehetőségeket, melyek munkájában gazdagon összehordvák.

Gyakorló orvos, kinek nagyobb köre van, úgy is olly tökéletes hallgatódzási és kopogtatási kórvizsgáló nem lehet, mint a' ki magát csaknem kizárólag ezen műveletnek adja át. A' gyakorló orvos a' növény-, vegy- és élettanból, 's így a' hallgatódzásiból is csak a' legfőbbet, leghasznosabbat, legbiztosbat tegye, 's teheti magáévá. És e' szerint, mivel épen gyakorló orvosok számára nem igen találni rövid, 's könnyebben fölfogható e' rendbeli útmutatást, hogy a' nehézségeket még nagyobbban is ne nehezbitsem e' munkámban: 1-ször, egyszerű leendek a' hallgatódzási 's kopogtatási jelek előadásában, nem terhelvén a' beavattatni akarót mind azon lehetőségekkel, melyek néha a' jó jelet is semmisíthetik; 2-szor, követni fogom, a' mennyire csak összeférhet önmeggyőződésemmel, minden kisdedes kifogás, vagy változtatás nélkül, a' hallgatódzási, és kopogtatási fogalmakban, és nevekben Dr. Skodát azért, mert egynek 's másnak kezdő ügyfeleim közül legkönnyebben alkalma lehet e' jeles oktató által Bécsben magát nagyobb tökéletességre kiképezni; 3-szor, azok mellett, a' miket itt legrövidebb útmutatásként mondok, ragasztékul a' munkához, csak rövid kivonatot adok Skodából, azon adatokkal csupán, melyeket a' kezdőnek legkönnyebben fölfoghatónak látok. Menjen ő aztán tovább, ha tetszik, és lehet.

És így a' következőleg fontosb hang-, szózat-, és zajkülönbségekre magam tapasztalása szerint előlegesen figyelemztetem ügyfeleimet; melyeket, a' mennyire lehet, a' műszavak legtermészetesb értelmeiben fölfogván, 's magukévátévén, vegyék kezükhöz az eszközöket, és csak lépcsőzve menjenek tovább a' fogalmak, és nevek szaporításában, ön tapasztalás vezérfonalával egyszersmind élvén.

Kopogtatás; Percussio.

Ellentállás; resistentia.

Mindenek előtt, ha kopogtatunk, ügyeljünk a' mellkas ellentállására, rugékonyságára, meredtségére, sápadt engedékenységre. Megfogható igen könnyen, minő jeleket lelhetünk így a' mellkas tartalmára, mennyiség- 's minőségre nézve. Fontosak az e rendbeli benyomások 's legszembetünőbbek különösen gyermekeknél.

H a n g.

1-ször, teljes, és üres hang — lépcsőzve egymásba átmenő, a' kopogtatott test nagyobb, vagy kisebb lég tartalma szerint. Tehát, nagy területben ép tündőteljes, kicsiny területű, üres hangot ad.

2-szor, világos, *) és tompa hang — mi szerint a' kopogtatott boríték vékonyabb, vagy vastagabb, de lég foglaltatik alatta kisebb, vagy nagyobb mennyiségben. Megfogható e' szerint, miképen a' világos hang egyszersmind teljes vagy üres lehet, a' hangos test nagy vagy kicsiny területe szerint; így a' tompa is.

*) A' németnek „heller Sehall-ját“ világos hangal fejeztem ki; mert tiszta „rein“ — ismét mást jelent; a' mi pedig közönségesen használtatik, t. i. hangos a' német „hell“ kifejezésére; azt hanghoz mellékelni nem látszott igen helyesnek.

3-szor, dobhang, — feszes boritéknál, mindenféle vegyítékű lehet, de mégis légtartalmas a mellkas belseje.

4-szer, a' repedt fázékörej — többnyire ha a' boriték kopogtatott helye alatt nagyobb gumós öböl létezik, és ez nagyobb hörgggyel egyenesen össze van kapcsolva.

Hallgatódzás; auscultatio.

Ügyelünk leginkább a' lehelés, az az a' légnek utjain ki, 's bejáró, de különösen bejáró zajaira.

A' lehelési zaj különbségei.

1-ször, légsejtes, vagy hólyagocskás lehelés — (Vesikuláres Athmen); ép tüdőben igen gyöngéd, egyforma zúgó zaj gyanánt hallatik a' légnek e' finom utjain szabad bejárása; nagyon gyöngéden, 's nem zavarólag hallatik ekkor az átjárás a' hörgőkön.

2-szor, léges ő s lehelés — (Bronhiales Athmen) midőn a' légsejtecskéek bedugulvák, 's a' léget be nem eresztik, a' lehelés a' hörgőkön keresztül zajosabb.

Ezen módosításokkal a' következő hörgések, vagy zörejek lehetnek össze kapcsolva.

a) Ropogás, (Knistern); halljuk a' levegőt a' légsejtecskéekbe bejárni; ezek nem bedugulvák; hanem mégis híg anyagot foglalván magukban, olly gyöngéd, néha csak alig hallható zörejek okoztatik, mintha számtalan igen kicsiny hólyagocskák ropognának, vagy pattognának el.

b) Közönséges nyálkás hörgés (Schleimraseln).

c) Goromba hörgés — hol nagyobb hólyagok emelkednek, és pattognak el — nagy, vagy tárgult hörgőkben nyálka, vagy geny által. Nagyon hasonlólag hangzik.

d) az odvas, vagy üreges hörgés (Höhlenras-

seln), gumós vagy egyéb genyes öblösségekben, és odvakban, ha lég oda bejárhat, okoztatik (râle caverneux).

3-szor, a' dörzsölő zaj (Reibungsgéräusch), úgy hallatik, mintha két durva, avagyis egyenetlen felszínű test egymáshoz dörzsöltetnék, ámbár csak igen gyöngéden, 's többnyire egyéb zajokkal együtt előforduló. — Képezményi kiizzadmányok a' mellkas és tüdőhártya felszínén, okozzák ezt.

Ezen zajok- és zörejekon kívül még mindenféle szuszogások, nyikorgások, sipolások 'sa' t. hallatnak, 's egymással vegyítve előjöhetnek.

A' Szózat különbségei.

1-ször. Légcső-szózat — (Bronchophonie, Laënnec). A' hangtömeszt a' mellkashoz alkalmazván, és hallgatódzván, a' beteg szavai, vagy köhögése is, gyermekeknél a' sírás, úgy hallatnak, mintha a' tüdőben képeztetnének, 's a' mellkashól jönnének ki, a' nélkül mégis hogy fülünket reszkettetnék. Ez erősödött őszhangzás (consonantia) által történik, midőn t. i. a' tüdőtérímbel valamely nagyobb hörg körül, melynek a' hangtömesz nyílása felel meg, elkeményedett, 's ez által a' hangsugárokat jobban összetartván, a' hörgöt mintegy visszhangossá teszi. — De szükség, hogy ez nagyobb hörg legyen, 's a' hörgön kívül egész a' hangtömeszig minél hasonneműbb legyen a' közeny (medium). A' tüdőlob második szakában, t. i. a' vörös májulásban, elkeményedésben 's t. e. f. szokjuk ezt hallani.

2-szor. Mell-szózat — (Pectoriloquie, Laënnec). Ezt mintegy amannak erős' fokának lehet tekinteni, hol t. i. a' mellből jövő szózat szinte fülünket reszketteti. Ha az érintett állapotú hörg gumós üregbe szolgál, 's e' fülé alkalmaztatik a' mellkasra a' hangtömesz, hallatik ez.

3-szor. Mekkegő szózat — (Egophonie, Laënnec). Hasonlólag a' kecske mekkegéséhez érinti e' szózat fülün-

ket, ha a' mellhártyában bizonyos mennyiségű vizes folyadék foglaltatik. Laënnec szerint épen ennek reszkettetése okozza a' nevezett szózat módját.

Dr. Skoda, nem hagyhatván helybe e' háromféle szózatot, mintegy megfelelőleg ezeknek, a' következő hármas felosztást alkotta.

1-ször. A' gyöngye légsű-szózat (Schwache Bronchophonie.)

2-szor. Az erős légsű-szózat.

3-szor. Bizonytalan, vagy is homályos zúgás a' fül megrázásával, vagy nélküle.

Kiki már ezen nevek szerint is fölfoghatja Skoda fogalmait. Én mindedig, és sok esetben fülemben úgy illőttem, a' mint azt Laënnec igen pontosan írja le; azért énnekem e' részben vele kell tartanom. Egyébiránt tapasztaljon mindenki maga, elfogultság nélkül, 's a' mit maga érez az esetek többségében a' szerint allapítsa meg fogalmait, 's fogadjon el az egyiktől, vagy a' másiktól neveket. Vakon ne engedjünk semmiféle autoritásnak.

Tanácsom pedig a' betanulás könnyebítésére még a' következő is. Hallgatódzék, és kopogtasson a' tanulni akaró eleintén, és gyakran olly mellkasokon, mellyeknek tartalmait ép állapotban lenni gondolhatja, és pedig hallgatódzék több helyeken, és fölváltva, hol fülét a' mellkashoz alkalmazván, hol a' hangtömeszt, hol a' vizsgálandó egyedet nyugott állapotban hagyván, hol őt erős belehelésre, szólásra, köhögésre fölszólítván. Kopogtasson, és hallgatódzék eképen a' mellkas minden részein, különös vigyázattal ott hol a' szív, és a' máj fekszenek, hogy az ezek által okozott hang, és zaj különbözéseket, erőre, és területre nézve jól fölfoghassa. Vizsgáljon így egésséges egyedeket minden időkorból, csecsemőket, ifjakat, öregeket, 's arra is figyelmeztetem, hogy mikor oldalt, hón alatt vizsgál ép vagy beteg egyedet oldal fekvésben, a' kopogtatási hang a' tüdőnek tulajdon nehézsége általi eltávozása miatt a' mellkastól, tisztább, vagy is világosabb, a' hallgatód-

zás jelei ellenben homályosbak lesznek. Kiveendők volnának csak azon ritka esetek, hol vagy víz, vagy lég-gyülevény által a' mellkas legnagyobb mértékben feszített, vagy az elfajult tüdő-hártyák közbenjárásával, a' mellkas belszínehez szorosan oda volna kapcsolva.

Gyermekeknél, hol épen e' vizsgálati módok legfontosabbak, az azokkali élés sokkal nehezebb, mint korosoknál. Ezt leginkább mondhatni 1—3 éves gyermekekről, kik néha semmiképen a' hangtömesszeli élést engedni nem akarják, 's módfölött sikítanak. Sok fog itt minden esetre függni azon gyöngéd nyugtató bánás módtól, melly nélkül egy általában a' gyermek gyógyászat nem sikerül. Én pedig ezek mellett őszintén azt vallom, hogy nagyon gyakran létez az eset, hol hangtömesszel kisdédnél nem tudok sikeres vizsgálatot tenni, hanem vagy fülemmel közvetlen kell élnem, vagy leginkább a' kopogtatóra támaszkodnom. Itt pedig fontos környűllásokra figyelmeztetem ügyfeleimet:

1-ször, A' gyermekek erős sírása közben, a' mellkas a' nagyon hosszabodott belehelés által nagy mértékben, 's légteljesen feszül; a' mi által dobhang okoztatván, egyéb hang és zajbeli változás pontosabb fölfoghatása nehezbitetik.

2-szor, Többféle lélekzési betegségeknel hamar, és nagy mértékben történvén nyálkás kiválasztás, 's kevesebb erővel bírván a' gyermek tüdőtérimbele, egész életműszerezete — fölötte könnyen történik, hogy a' kisebb, és nagyobb (magában mindég csak kicsiny) hörgők is, időszakként betömődnek; és úgy sem a' nyálkás hörgést hörglobban, sem a' ropogást (crepitatio) májulás körül, sem légső szózatot, vagy lehelést, vagy mellszózatot, vagy üreges hörgést (amazokat gumós beszűrődésben, és savós mellhártyagyülevényben, emezt nagyobb genyes öblösségnél) velünk nem vétet észre. — Szükség tehát néha a' kisdeden napjában 2—3-szor vizsgálni, úgy sokszor bámulatos különbséget lelünk az egyik és másik vizsgálat közt.

3-szor, Mellhártyalobok, nem kevésbé, mint részle-

tes, vagy lebernyeges tüdőgyuladások, a' gyermekeknél gyakran igen lappangva állnak be, és hamar végződnek rosszul. Mihelyt legkisebb gyanúnk volna, tüstént hallgatódzunk, és kopogtassunk rajta, különösen pedig oldalt egy kissé hátrafelé, hanyatt fektetvén a' gyermekeket. Ha t. i. csekély mennyiségű folyadék már kiizzadott, a' mi 10—12 órák után már történhet, ezt azon helyen, és helyzetben legkönnyebben fedezzük föl, és más helyzetet adván, a' jelet biztosítjuk.

4-szer, Az erős sírásra nézve pedig azt jegyezzük meg, hogy fülünket a' mellkashoz alkalmazván, vigyázva lessük azon pillanatot, midőn a' kised belehel, a' mi valóban néha csak pillanat. Ugy a' 1 sz. alatt érintett feszült mellre nézve, várjuk a' sírásközötti kilehelést, 's akkor is kopogtassunk; szorgalmas és tartós gyakorlás ezekben igen sokat tesz.

5-ször, Nagyon fontos gyermekeknél az ellentállásra ügyelni, melyet a' mellkas a' kopogtatás alatt éreztet velünk. A' mellkas falai gyöngédek lévén, innét gyakorlott orvos igen jó jeleket szerez. Öntapasztalásomból ajánlom az ebbeni pontos fölügyelést.

Minekelőtte e' cikket befejezném, bátran nyilatkozom oda, hogy a' számos hallgatódzási és kopogtatási jelek közt kettő leginkább vezesse kórvizsgálatunkat: a' kisebb vagy nagyobb mértékbeni világos vagy tompa hang a' kopogtatásnál; 's a' kisebb vagy nagyobb mértékbeni légsajtés lehelési zaj (vesiculäres Athmungsgeräusch) jelenléte vagy hiánya a' hallgatódzásnál. Hozzá járulhat még az ellentállás is, melyet a' mellkas kisebb vagy nagyobb fokon, kopogó újjainkkal éreztet: ez különösen fiatal egyedeknél. De a' hang tompasága 's a' lehelési zajhiány már magok, olly megbecsülhetlen adatok: hogy az értelmes, ügyes gyakorló, ki az egyéb közönséges kórjelenéseket jól fölfogni képes, azoknál fogva egy esetben megtudja az erős gyulladás fészket, más esetben, genygyülevény jelenlétéről biztosodik, még másban mellhártyás kiizzadványt

'sa't. fedez föl. Ugy hiszem, hogy csak az egyébkint ügyes és gyakorlott kórvizsgálók kezében szerezhettek ezen jeles eszközök jó fölvilágosító adatokat; kik t. i. alapos összehasonlítást és következtetést a' kopogtatási 's hallgatódzási, 's másrendbeli jelenések közt tenni képesek.

Én kicsiny hangtömessel szokok élni, az az röviddel, zsebben könnyen hordozhatóval, melly Piorry módja szerint kopogtatóval van összekapcsolva. Itt Pesten már meg lehetősen készültet kaphatni, Ockenfusz esztergályosnál.

Tüdőlob.

Jellemzeni igyekszem az úgy nevezett tiszta tüdőlobot.

Első szak. Heves folyam. Többnyire meleggel változó borzadás után beálló nehézség a' mellben, kisebb vagy nagyobb kiterjedésben, többnyire ugyancsak az egyik tüdőnek, — mellső, közép, 's alsó részének megfelelő éles fájdalom híjával. Nehéz, vagy elfojtott lehelés, hasonló köhögéssel, melly által gyakran vérrel vegyített nyálkás anyag vettetik ki. A' lehelés, melly alatt az alhas inkább mint a' mellkas mozdúl (respiratio abdominalis), tökéletlenségével egyarányban siettetett. Magos fokon a' beteg arcza eleintén duzzadt, és vörös, feje nehéz, elkábult (caput hebes, subapoplecticum, Stoll) 's félbe szakadt szavakat hoz elő, (brevia et anhelitibus intercepta verba); a' bőr illy környülállás alatt többnyire száraz, a' vizelet vöröses, gyuladós, nagy a' hőség, és szomj; az érütések telvék, erősek, feszesek, gyakran elfojtottak; 90—100 körül. Estve a' jelenések erősödnek, az éj nyughatatlan, álomtalan, néhai félrebeszéléssel.

Ez bélyegzi külsőleg első szakát a' közönséges tüdőlobnak, mellyet a' jeles Rokitansky croupalis azaz a' lég-hólyagocskáknak történő képezményi (plasticai) kiválasztással járó lobfolyamnak néz, és „croupöse Pneumonie“ névvel bélyegez. Nézete e' tekintetben sajátos, de olly számtalan 's fontos kórbonczrtani vizsgálaton alapult, hogy azt követni, teljes meggyőződésünk eredménye. Egyébbiránt

már mások is a' légsejtecskében hitték történni a' vöröses képezményi híg anyag kiizzadását; (Bricheteau Journ. compl. T. XI. cah. 41).

Ugy hisszük, hogy azon első szak (stadium) az igen forró lobnál 2—4 napnál nem igen tarthat tovább. 'S nevezetik Rokitansky által gyuladós dugulásnak (a' francziák által engorgement sanguain, Laënnec; vagy engouement du poumon, Bayle, 's többek által).

Ezen és illy erősen folyó szak végződhetik tüdővízdaggal; vagy halálosan, véres tüdő gutaütéssel; vagy a' halál másodrendbeli, vér-torlódás, és gutaütés az agyban, vagy egyszersmind gutaütés, és megfuladás által (mors apoplectica et suffocatoria) de nem igen gyakran okoztatik; vagy néhány nap után a' második szakba megy által. Ha alkalom nyújtatik legelején a' tüdőt vizsgálni, azokat vérbőségből leljük, olly alakot mutatván, 's olly tömötséget, mint a' rendes állapotú lép, minden metszésnél sok vért bocsátván a' metszfőlszínből, a' miért is ezen egyszerű vérállvány (stasis sanguinea) R. által lép esedésnek, (splenisatio) neveztetik. — Ekkor még lég találtatik benne, 's ha nyomjuk, észrevehető rugékonysággal bír.

A' plessimeter a' rendesnél tompább hangot nem ad; habár a' légsejtecskék közötti térímbel lobos dugulás állapotjában létezzon; sőt épen ha a' mellkas öszveér a' tüdővel, és nem lágy alkotású, mintigen gyöngéd gyermekek-nél, néha dobhang szokott előhozatni; a' bántalmas hely körül pedig többnyire változatlan, kivéven az egyes esetekben történő légdagot, melly által ugyan is dobhang (tympanitischer Ton) eszközölthetik; a' hangtömesz a' bántalmas helyen a' beteg hangját, és lehelési zajait nem hallatja világosan. Hallatik nem ritkán ropogós zaj (râle crepitant), mintha számtalan kis hólyagocskák elpattognának. Ha nagy a' lobos hely, hallatik a' légsőli lehelés (respiratio bronchialis) mivel a' vérbőséges helyen egy vagy más nagyobb hörg megyen keresztül. Néha ezek kisebb vagy nagyobb terjedésben hígabb, vagy tömöttebb

nyálkával telvék, hörtyögős, sípoló, 's több efféle mellékhangot mutathatnak, és a' légszöajt, még inkább pedig a' ropogást homályosíthatják. Ha nagy a' nehézlehelés (dispnoea), néha igen világosan hallatik a' gyermekes lélekzés (respiratio puerilis), melly a' holyagesás lélekzés igen erős fokát képi; a' mi még is inkább a' második szak (hepatisatio, májulás) tulajdona, ha ez nem nagy területű; hallatik t. i. a' májult rész mellett.

De többnyire hamar is be áll a' valóságos lobos dugulás; 's ennél a' tüdőnek térimbele már keményebb, színe barna vöröses; ha bemetszünk, a' vér nem olly folyó, ha nyomjuk, ujjainknak nyomhelyei maradnak; szorosan vizsgálván látjuk, hogy akkor már a' légholyagocskák is bizonyos vöröses híg anyagot foglalnak magukban. A' plessimeter a' bántalmas helyen tompább hangot ad, és a' hangtömesz által a' légsejtes lehelés teljes hiánya mellett, többnyire a' fönnebb említett hangok világosabban hatnak fülünkre.

Húzmós folyam. Erről egyebet nem mondhatnánk, minthogy az említett jelenések lassabban következnek, hosszabb ideig tartanak, többnyire igen kissé korlátozva, 's ritkán hibázik a' bántalmas hely környékén a' nyálkás hörgés. —

A' tiszta tüdőlob húzmós folyama legtöbbször észrevehető olly egyedeken, mellyek a' vérekes vérbőségben (plethora venosa) szenvednek, vagy a' kik nem erősen, de állandólag ható külső befolyásoknak p. o. izgató anyagokkal terhelt levegűnek, különbözőleg izgató szeszeknek vannak kitéve.

Második szak. Ennek beállásával az eleintén jelelt lélekzési tünetmények nagyon növekednek, az egész mellkas egyik oldala, vagy része — miképen a' két, vagy az egyik tüdő, 's kisebb, vagy nagyobb területben szenvednek — alig mozdul a' lélekzés alatt, melly igen rövid, lihegős; nagy az aggodalom, a' köhögés gyakori, erős, fájdalmas, véres, vagy egészen elfojtott. Az orrszárnnyak

egyaránt az alhassal a' lélekzés alatt erősen mozognak, a' nyakerek dagadnak, az arcz vörössége, a' kábultság mind mindegyre nagyobbak, a' bőr száraz, tüzes, gyakran a' nyelv is ilyen, 's véghetetlen a' szomj.

Ekkor a' halál megfuladás által szokott történni, minnekutánna a' légholyagocskák, sőt a' legfínomabb légsöcskék is a' kiválasztott plasticai (croupalis) anyag által bedugódtak, 's az élet fönmtartására szükséges légnek bejárását nem engedték. A' halál e' fokon igen kínos; ki nem fejthető inség, 's nyughatatlanság alatt következik.

Ezen állapotban a' tüdőt keményebbnék találjuk, rugékonyság nélkül, minthogy levegő nincsen benne, 's ha bemetszünk rajta, nem nyikorog; színe sötét, barna vöröses; de belsőleg a' légsöcskék magok is ilyenek, és ezek többnyire világos színű hig anyagokkal telvék, a' metzés felszínén különböző árnyéklátú, mintegy márványzott színt okoznak. Jól vizsgálván a' bemetszett térimbelt, azt ikrásnak (szemesnek, granulum), ez által leginkább a' májhoz hasonlónak találjuk. Innét a' név: májulás (hepatisatio), 's pedig az egész második szakban a' változás vörös májulásnak nevezetik.

Ezen változásnak képzési tanját a' dicsért Rokitansky olly valószínűleg adja elő, hogy legcélrányosabbnak tartom, itt szavait pontosan előhozni: „Eine Frage von der grössten Wichtigkeit ist die, worin die Entstehung der granulirenden Textur der hepatisirten Lunge begründet sei? Man findet sie überall dahin beantwortet, sie sei das Ergebniss der Anschwellung der Wandungen der Lungenzellen bis zu dem Grade, dass die Höhle derselben obliterirt; jede Granulation werde durch eine zu einen soliden Körperchen verwandelte Lungenzelle dargestellt. Wir können dieser allgemein angenommenen Ansicht durchaus nich beipflichten, und sind überzeugt, dass die Granulation durch das in die Höhlung der Lungenzelle abgelagerte Entzündungsprodukt gebildet werde.“ — Az alatt te-

hát R. egy croupféle képezményi anyag kiválasztását a' hólyagocskák belsejében ért, 's ez által a' tüdőlobi folyamat (pneumonischer Process) sajátlag magyarázza, 's croupféle névvel bélyegzi. „Die Granulation ist ein härliches, brüchiges, dunkelrothes, rundliches Pfröpfchen, das an der angeschwollenen dunkelrothen Wandung der Lungenzelle anklebt, und sehr schwer ganz zu isoliren, und herauszuheben ist.“ 'S ebben áll tehát a' vörös májulás, azaz a' tüdőlob második szakának tulajdon boncz-állapotja.

Hol ez létez, a' kopogtató tökéletesen tompa hangot ad, leginkább, ha a' gyuladt májosult (hepatizált) rész jóval nagyobb, mint a' plessimeter területe, 's a' gyulladás legalább két hüvelyknyi mélységre a' tüdő térimbelébe hat. Gyakran a' gyulladás májúláson kívül fekvő tüdőrészek légdagosak (emphysematicus), 's dobhangot adnak; 's e' hang különböző lehet különféle helyeken, a' miképen a' hörgőkben, és különösen azoknak kisebb ágazatiban különféle hig anyagok kiválasztvák. A' hangtömesz pedig a' lélekzési hangnak szembetünőbb változását adja elő, 's ez leginkább a' következendőben áll: ha a' nehézlehelés igen nagy, 's hol a' plessimeter nagyobb területen igen tompa hangot ad, a' gyulladás első napjain igen is hallottam olly ropogós lélekzési zajt, mintha számtalan igen kisdud hólyagocskák elpattogna (râle crepitant, Laëneg), 's e' mellett bronchialis lehelést, vagy szózatot is; ha a' bántalom nagyon haladott, többnyire csak igen kevésbé észrevehető, 's határozatlan, vagy épen semmi lélekzési zaj sem érinté füleimet. Ama ropogós zaj (Knistern, crepitatio) legjobb magyarázatot lel Rokitanszky tulajdon lobtanában, mi szerint a' lob kezdetén hig plasticai anyag a' hólyagocskákat tölti, 's a' míg hig marad, ez a' lég berohanásával a' nevezett ropogást okozza. De természetes, hogy midőn ez megalszik, a' nevezett zajt többé nem okozhatja. 'S ekkor keményebb lévén a' légsűcskék körül a' térimbel, egyszersmind világosabb az összhangzás (consonantia) által okozott bronchialis

szózat. — Mint minden jel az egész kórtan körében, úgy ezek is magánosan véve csalhatnak; néha hibázhatnak, más-szor olly árnyéklattal, 's más rendbeli vegyítéssel jöhetnek elő, hogy nem igen ismerhetünk reá; de legmélyebb meggyőződéseim nyilatkozása az, hogy a' kóresetek nagy többségében, 's összekapcsolván velők az egyéb közönséges jeleket is, ügyes kórismerő birtokában, megbecsülhetetlen értékkel bírnak.

Húzm os fo ly a m. A' vörös májulás szakának húzm os b folyása vagy eredeti, azaz a' lob első szakának már bélyegzett lassúbb folyása után következő, vagy másodrendű, azaz olly lobos kórfolyam eredménye, melly eleintén, 's egész a' vörös májulásig heves volt; de ekkor a' gyulladás ereje valamennyire megtörtén, a' vörös májzatos rész kisebb lett ugyan, 's gyöngébb jeleket ad, — de mégis csak fön n áll. Ekkor ezen kóralakot az orvosok lappangó, av-vagy rejtett tüdőlobnak nevezik (pneumonia occulta, latens) 's ime az eset, hol a' stethoscop, és plessimeter pótolhatlan fölvilágosító eszközök.

Történik t. i. hogy az ilyen beteg melléről nem is panaszkodik; csak nagyobb erőltetés alkalmával, 's nem is állandólag egy helyen érez szúrás t, nyomás t, fájdalmat. Többs nyire ugyan köhög, de néha belélekezés alatt sem; az érítés néha alig észrevehetőleg rendellenes, 's csak néha, 's rendetlen időszakként áll be gyöngébb, lassú láz, valamivel nagyobb hőség 's bágyadtság által észrevehető. Ekkor sem mindég vörösödnek a' pofák. Légyen az ilyen betegben egyszersmind alhasi bántalom jelen, különösen májrendellenesség, aranyeres zavarok, 's a' t. (a' mi által olly könnyen, 's gyakran okoztatnak a' fönnebb említett jele nések a' nélkül, hogy a' tüdőben megfelelő anyagi változás történt volna): 's bizonyára mondhatni, hogy a' nevezett eszközök nélkül kórismereti biztosság nem létezhet Nyilatkozom, hogy kivált gyermekeken hasonló kóresetek a' legügyesebb, 's gyakorlatban öszült orvos által stethoscop és plessimeter nélkül igen gyakran föl nem világosíthatók, 's céliránytalan bánásmódot szűlnék.

Ha tehát ilyenek a' körülmények; minekutánna egyéb módokkal pontosan vizsgáltuk a' beteget, vegyük kezünkhez a' plessimetert, 's kopogtassuk a' mell minden tájékát, leginkább pedig azon részeket, melyekről az egyed talán némely kóros jelenéseket adott, 's azt fogjuk találni, hogy egyes kicsiny helyen a' hang kisebb vagy nagyobb mértékben tompa; 's vegyük eztán a' hangtömeszt, 's ezzel vagy a' lélekzési zaj hiányát magát, vagy mellette a' fönnebb leírt rendellenességek egyikét másikat is fogjuk tapasztalni. Minél kisebb területű a' bántalmas hely, annál pontosb legyen e' vizsgálat; melly néha olly kicsiny, hogy a' plessimeter 'sa' hangtömesz kerületét is alig tölti; 's mennél csekélyebb a' a' láz vagy egyéb általános kórtünemény, annál szükségesebb, sőt *conditio sine qua non*, épen a' bántalmas hely fölé nadályokat, bekenéseket, hólyaghúzó vagy izgató tapaszokat, sőt égető 's genyedző szereket is alkalmazni. Miképen kelljen vigyáznunk, hogy a' tüdő alsó részeinek bántalmait az ugynevezett (de más tompa hangtól lényegesen nem különböző) máj- és szívhang által (főkép olyanoknál, kikben ezen életműszerek nagyobbak) némileg félre ne értjük, vagy alaptalanul ne tegyük föl; vagy miképen kelljen az egyszerű vörös májulást másrendbeli fajulásoktól, p. o. gumóktól, vízdagaktól, mellhártyás letétektől, hozzá növésektől 's a' t. megkülönböztetni — arról e' könyvecskében más helyen is szólunk. Nehéz néha mindenek fölött a' tüdőtérímbel tökéletes elkeményedését, a' még oldható vörös májulástól megkülönböztetni; de a' kopogtatás 's hallgatódzás mindig csak mégis beteges kórismereti adatot nyújt, ha részint tagadólag is, és többek közt a' bántalom hosszas tartása, az anyagi változás fokának 's módjának fölvilágosítására nagyon szolgál; megjegyzem egyzersmind, hogy az érintett 's homályos esetek illendő kutatására, szükség a' kopogtatást és hangcsőí hallgatást néha reggel délután 's estve ismételni; hogy ne talán időszakkénti erős helybeli vértorlódások 's nyálkás dugulások, hamis föltételekre vezessenek.

A' leghevesb folyamán a' vörös májulás hamar által megyen a' sárgába (hepatisatio flava, Laënnec) avvagy is a' Rokitánsky által úgy nevezett genyes beszűrődésbe (infiltratio purulenta), a' nélkül hogy nagyon észrevehető középárnyéklatokon menne keresztül, a' miképen az valamivel lassabb folyamán történik. Ekkor t. i. a' vörös májulás lassadán halaványabb, szürke vöröses, 's végtére szürke sárgás színt mutat, a' mi még mindig a' második szakhoz tartozik, és szürke májulásnak neveztetik. Vannak nagyobb területű tüdőlobnál mindig helyek, mellyek az eddig leírt átváltozásokat egy időben, 's néha olly alakban mutatják, hogy a' tüdő fölszíne, még inkább pedig a' metzési felszín, különbözőleg márványzottnak lenni látszik.

Bár mit mondjanak némelly jeles írók, én gyermeknél a' második szaknak állandóbb jellemet nem tudok tulajdonítani, mint a' keménységet 's innen függő ellentállást (resistentia;) melly ugyan, ha nagy területű a' lob, külsőleg is észrevehető a' kopogtató által; úgy látszik ilyenkor, mint ha a' tüdő a' mozdulatlan mellkast feszítené. Mivel pedig gyermeknél a' mellkas sokkal lágyabb, rugékonyabb: a' kopogtatásban gyakorlott orvos, ki egyszersmind sok beteg gyermeket orvosol, a' fönnebb jellemzett állapotot elég nagy biztossággal megismeri.

Már egyszer érintett az elkeményedés. Történik néha, hogy a' vörös májulás, szürkéssé válván, a' helyett, hogy majd a' harmadik szaki változást t. i. a' genyes beszűrődést szenvedné, teljesen megkeményedik, megtartván azon ikrás alakot, mellyet eléggé már jellemeztünk. Némellyek ezen állapotot elkeményedett májulásnak nevezik. És olly fokú lehet az elkeményedés, hogy a' hólyagocskák erősen összehúzódván az ikrás anyag fölött, sem ez, sem amazok többé észre nem vehetők, hanem az egész bántalmas térímbel rostos és szálagos szövetté átváltoztatik. Ezen kimenetet kisded betegen még nem láttam; többnyire korlátozott gyulladás eredménye, 's a' tüdőnek beesését a' bántalmas helyen, sőt még, mint R. megjegyzi, a' mellkasét is

okozza, ha csak lég- vagy víz-dag az üres hely betöltésére nem szolgál. Ha e' legutolsó körülállás alatt a' kopogtatóval ott élünk, hol közvetlen a' kicsiny területű keményedés mellett, vagy fölött, nagyobb légdag létezik, a' teljes hang a' kórismertetet könnyen zavarhatja, és szükség, nem csak a' vizsgálattal igen pontosnak lenni, hanem az egész kóros előzményt, minden jelenségeket és körülállásokat összesen fontolóra venni, hogy az igazra akadassunk, vagy azt legalább sejdíthessük. Az elkeményedés állapotját sokan, kivált francia orvosok, húzmos korlátozott tüdőlobnak nézik; a' mi ugyan nem áll. Olly bizonyosan kimenet ez, mint a' genyedés; ámbár ez mint amaz mellett még folyó gyulladás létezhet. Ezt nevezném rostos elkeményedésnek; 's ezt fölölthetatlannak tartom. Amazt egyszerű avagy ikrás elkeményedésnek nevezem, 's magának is volt alkalmam, mint R. boncztermében, mint itt Pesten több ízben ezen elkeményedésnek gyógyítást eszközölő föllágyító munkáját látni, melly egészen hasonló ahhoz, melly a' vörös, vagy szürke májulást oldja föl, utóbb körülállásosabban leirandó.

Harmadik szak. Genyes beszűrődés (infiltratio purulenta). Minekutánna a' második szak külső kórjelenései erős fokra emelkedtek, áll ez be. És pedig ha a' folyam igen heves, akképen mutatkozik, hogy a' beteg egyszerre mintegy megtörve érzi magát; egész tekintete szomorú, bőre földszínű, arcza beesett, mellyen néha igen korlátozott sötétes vörös vagy kékes színű terület mutatkozik. Az érítés igen kicsiny, lágy és lassú lett. Szörnyű nagy a' hörgés és légrekedés, és nincs erő köhögni vagy kiköpni, 's pedig annál kevésbé, mennél nagyobb területű a' bántalom. Nagy az inség; többnyire borzadást érez a' szenvedő mellének belsejében, mellynek külsején hideg, tapadás izzadás tör ki, 's így az arczon 's nyakon is, a' nyelv pedig, kezek és lábak hők és szárazak. Az előbb barna vörös vizelet gyakran sárgásb lesz, és nyálkás genyes ülepet mutat. És illy kínos tünetmények alatt a' halál

vagy az életerő kimerítése, vagy még gyakrabban megfúlás által következik.

Ha a' tüdőt ezen állapotban vizsgáljuk, az sokkal lágyabb szokott lenni mint az előbbieken: nehéz, rugékonyság nélküli, úgy, hogy ujjaink benyomását könnyen fölveszi 's alattok könnyen beszakad. A' színe a' fekete tüdőtérimbel közbenállása által kívülről fekete sárgavöröses márványzatot, vagy szürke sárgásat képez. A' belső fölszín, vagy metszett, vagy szakajtott, szinte ilyen, csak hogy a' sárga vegyület még nagyobbban uralkodik elő, és sok sárgás hig anyag szivárog ki belőle. Az ikráknak pedig jelét többé nem leljük; geny tölti a' léghólyagocskák belsejét.

A' kopogtatás és hallgatódzás jelei ezen állapotban ugyanazok, mint a' vörös vagy szürke májulásban, 's csekély tapasztalásom híres Skodáéval azon tekintetben egészen összehangzik; csak hogy a' mint főlebb már érintettem, itt még erősbén állítom azt: hogy ha a' genyes ellágyulás nagy 's egyszersmind fölszínes is, a' mellkason is gyermekeknél rugékonyság helyett, szembetűnő lágyság 's engedékenység tapasztaltatik. Ez részint a' kérdésben forgó genyes átváltozással öszvekapcsolt erőhiány, 's ez által az organicus részek elernyedése által is okoztathatik. Ha a' folyam húzmos, visszautasítván arra, a' mit erről a' második és harmadik szaknál mondtunk, itt azt szükség megjegyezmem, hogy itten azon viharos tünetényeknek, melyek a' harmadik szak halálos végzését bejelentik, szinte helyök nincsen. Legkevesbé pedig van helyök, ha a' bántalmas hely a' tüdőben egyszersmind kisdud területű. De megjegyzésre méltó, hogy ámbár kicsiny területű, de igen hevesen folyó tüdőlob, szinte a' harmadik szak beállásával sokkal előbb halálos, mint ha négyszer is nagyobb területű húzmos folyamban fajul el. A' harmadik szak húzmos folyam tehát leginkább azzal jellemes, hogy lassan, lassan, 's mennél öregebb az egyed, annál lassabban a' test, naponkint egyszer vagy kétszer beálló, a' mellből, néha egy bizonyos pontból keletkező rövid borzadások, hosszabb

forróságok 's csak néha erős olvasztó izzadások közt kiszárad, elhervad, 's vele az egész életerő oda vész. Az érítés, tapasztalásom szerint, végig sokkal sűrényebb szokott lenni, 's nem szenved az azon megtörést, melyet a' harmadik szak heves folyamánál megjegyeztünk. A' köhögés csak néha az élet utolsó napján vagy órájában elfojtott. Néha az egész szak alatt igen kínos, többnyire erős reggeli köhögés után, sok nyálkás és genyes anyag vettetik ki. Néha ha az elgenyedett rész nagyobb légsőcskékkel nem közlődik, leginkább pedig ha nagyon kicsiny, a' köhögés ritka és száraz. De még is csak ugyan többnyire nagy a' nyálkás kiválasztás a' légsőcskében (in ramis bronchialibus).

Ha ezen állapot után vizsgáljuk a' holttestet, a' kórbonczatani adatok nem igen különböznek amazoktól, melyeket már leírtunk. Csakhogy itt többször vegyíték gyanánt találtaknak légső-tágulások, 's légdagos részek. De ilyenekről, melyek valamint még más rendellenességek is, a' harmadik szaki fajulásokkal együtt találtathatnak, majd még utóbb fogunk emlékezni.

Ha nem lehet is a' kopogtató és hangcső segítségével mindig legnagyobb tökéletességig a' kóros állapotot fölvilágosítani, hol a' gyuladás vagy annak kimenetelei igen csekély területűek, még is úgy hiszem, hogy épen ezen esetekben a' gyakran ismételt és legpontosabb kopogtatási és hangtűmeszi vizsgálat többnyire kielégítő adatokat fognak nyújtani, 's látjuk ellenben igen gyakran, hogy azoknak használata nélkül azon állapotok a' gyakorlók által nem is sejdítenek, 's ideges aszkórsággal, vagy még némelly alhasi betegségekkel is összevegyítetnek, 's e' szerint hibásan orvosoltatnak. Véleményem szerint, ha a' legkisebb gyanu ered bennünk, reggel és estve kell vizsgálni a' beteget, 's pedig legcélrányosban 10, és 7 óra körül. Korán reggel nem voltam képes magamnak a' hangcső által jó adatokat szerezni, minthogy a' légső ágazatai többnyire nyálkával telvék szoktak lenni, a' mi által mindenféle zavaros hangok eszközöltetnek, és sokkal nagyobbak, mintsem hogy vala-

melly kicsiny területű hanghiányos helyet, avagy légső hangot fölfoghatnak. 10 óra tájban többnyire legtisztább szokott lenni a' tüdő, 's akkor már több ízben, homályos esetekben legalább azt fedeztem föl, hogy egyes helyeken állandólag a' lehelési zaj valamiképen rendellenes; és ez ügyes gyakornok által összevasonlitatván az egyéb külső körjelekkel, már magában igen fontos fölfedezés.

Tüdőgyenytályog és fekély. Ezen elfajulásokról legtermészetesebben itten esik szó. Minekelőtte a' gumós kórság (tuberculosis) közelebbről ismert volna, az orvosok igen gyakran említették ezen kóros változásokat, mint egyszerű gyulladás kimenetelét. Ki egyébiránt Rokitansky úr tüdőlobtanjáról győződött meg, az igen természetesnek látja azoknak ritkaságát; mivel t. i. azon kiválasztott ikraféle anyag, melly utóbb gennyé változtatik, egészen a' légőlyagocskákban foglaltatik, nem pedig a' térímbel sejtszövetében, ezeken kívüllétez; 's így minden egyes genny-csöppnek meglévén tulajdon hüvelye, melly azt zárva tartani elég erősnek is látszik lenni — igen megfogható, hogy a' tályog csak akkor támadhat, ha ezek 's pedig igen sok egyszerre pusztulnak, a' mi semmiképen sem lehet olly könnyű és olly gyakori folyam, mint a' hólyagocskák közötti sejtszövetnek felolvadása volna. Mind a' mellett igen erős és forró tödőlobnál néha csak ugyan tályog támad, 's pedig többnyire genyes beszűrődés 's egyéb, főnnebb már említett 's alacsonyabb fokú gyulladásai változás mellett. Mennél több és többfélőbb az ilyen fokozat, 's mellette csekélyebb területű a' tályog, annál nehezebben lehet azt megismerni.

Ha erős és heves folyamú tödőlobnál, midőn a' második szakban említett jelenések magos fokra emelkedtek, a' beteg egy helyen fojtó, nyomó fájdalomról panaszkodik, midőn ('s többnyire pedig e' helyből induló) borzadás lepi meg űtet, erre hűség, 's végtére részletes izzadás következik; ha a' láznak ilyen változása mellett nem vettünk észre sem bírálatot, sem javulást a' beteg állapotjában; sőt, ha a' legközelebbi napon az említett változások ismét, 's néha pe-

dig ugyan azon órában állanak be, — genytályog képezést gyaníthatunk. Ha ez valóban történt, a' beteg ereje 's hája igen szembetűnőleg fogynak, az izzadások mindegyre nagyobbak 's gyöngítőbbek; a' nyomás és fojtás a' mellben növekszik, 's néha száraz köhögés mellett megfuladásban vész el a' beteg. Néha igen erőltető köhögés következtében, 's olykor hányással, kisebb vagy nagyobb mennyiségű geny vettetik ki — a' genytályog fölfakadt, 's a' geny nagyobb légcsőcskékbe 's ezek által kifelé jutott. Történik néha, hogy a' geny a' mellüregbe kiöntetvén, ott nagy mennyiségben gyűl össze, 's a' megfelelő tüdő térimbelét nyomja le, vagy az is, hogy a' mellhártyával érintésbe jövé, ennek gyuladását, vagy fenés elfajulásokat, 's a' t. okoz.

Ha a' holttestet vizsgáljuk, leginkább háromfélélt vesszünk észre:

1. A' genytályog zárt állapotban létez, 's falai, ha ez állapot már hosszabb ideig tartott, mintegy rostos szövetű hártya által körülvévék.

Illykor a' kopogtató azon a' helyen, minél közelebb a' fölülethez, annál tompább hangot ad; a' hangcső megfelelőleg semmi lélekzési zajt, körülötte pedig többnyire a' gyuladás első szakának sajátos ropogós lehelési zaját halljuk.

2. A' tályog fölfakadt, 's a' légcsőcskékkal összekötetésben van. Ha ez már egy ideig létezett, a' tályog csak részint, vagy nem is igen szokott gennyel töltött lenni. A' hangtömesz ekkor üreges lélekzési zajt nyilvánít (ronchus cavernosus, Höhlengerassel), úgy mint mikor egy csőcskével szappanos vízbe fúvunk. A' mellszózatot nem találom olly biztos jelnek, mivel az valahányszor a' lélekzési zaj egyféle, 's tömöttebb anyagon mén keresztül, vétetik észre (pectoriloquia).

3. A' genytályog az egyik vagy másik mellhártya üregébe fakadt, 's így genymellt (empyema) képez. Ez kétféle alakban találtatik a' holttestben: t. i. vagy szétömlött (diffusum), vagy korlátozott, részletes, és zacskós. Midőn t. i. gyuladás által a' külső 's belső mellhártyák a' tályog és ki-

öntött geny körül összeforradva találtatnak (*empyema circumscriptum, saccatum*); az első esetben, mennél több a geny, annál inkább özzsenyomattatik a' tüdőterímbel, annál nagyobb területben a' mellkas megfelelő része a' lélekzés alatt nem mozdul, hanem alhasi lélekzés létez; annál nagyobb területben tompa hangot ad a' kopogtató, a' hangcső pedig vagy semmiféle lélekzési zajt, vagy légcsőít, vagy mekkegős zajt (*egophonia, meckerndes Geräusch*) t. i. ha a' betegek szólanak, a' hangtömeszen keresztül olly hangot hallunk, melly a' kecske mekkegéséhez hasonlít. Hogy egyébbiránt mint a' közönséges külső jelek, mint a' kopogtató és hangcső használata, szorosabb kórísmertetet alapítsanak meg, szükség: hogy a' beteget hol ülve, hol egyik vagy másik oldalán fekvé vizsgáljuk. Mindenki megfoghatja, hogy így, ha zacskós genymell létez, a' jelenések állandók maradnak, ha pedig általános, avagy korlátlan, akkor ha fölül a' beteg, legszembetűnőbbek lehetnek a' mellkas alsó részén, hová akkor a' geny leginkább özsze gyűl.

Egyébbiránt a' genymell, különösen pedig az egyoldalú korlátlan, legtöbbsnyire heves mellhártyalob, csekély tapasztalásom szerint pedig néha szinte úgy mellhártya tüdőlob (*pleuroperipneumonia*) eredménye. Valamint is megjegyzésre méltó, hogy rendszerint csak olly tüdőlobok okoznak genytályogot, mellyek külső erőszak által okoztattak, (*pneumonia traumatica*).

Gyógyulási folyam 's orvoslás.

A' tüdőlob minden fokán 's csaknem minden kimeneti alakból kigyógyulhat: a' mire nagy részben maga a' természet is törekszik; célirányos orvosi bánásmód pedig e' jótékony munkálatot tetemesen segítheti elő, 's leg több esetben biztosíthatja. Hogy pedig a' gyógyulást világosban foghassuk föl, sőt hogy a' különböző állapotok és szakoknak

megfelelő orvoslást hozzunk: jó leszén, a' kórbonecztanhoz folyamodnunk, mellynek adatai e' részben már olly dicső világossággal 's biztossággal bírnak, hogy az ember alig kívánhat többet. Nyilatkozom, hogy az orvos, ki a' tüdőlobi gyógymunkálatot nem a' kórbonecztni adatok szerint ismeri, a' tárgyban igen sajnálatos sötétségben forog. Lorinser a' három előreható tüdőlobi változásoknak, szinte három megfelelő visszajáró szakokat állapított meg. A' francz kórbonecztni főnökök a' tárgyban kitünő észlel és szorgalommal munkálódtak; de csaknem összehasonlíthatlan áll Jules Rokitanskynak tanítása, számtalan és legpontosb kórvizsgálatnak eredménye.

A' tüdőgyulladás gyógyulása, mennél távolabb a' lob kezdetétől, 's egyszersmind mennél hevesb a' folyam, annál szembetünőbb bírálati kiválasztások közt szokott történni. Hogy mirigy daganatokat, külső genyályogokat, kelevényeket, 's több effélét részletben ne írjak le, az enyhítő izzadásokat, bővebb 's ülepes vizeletet nevezem mint azon bírálati munkálatokat, mellyek nélkül alig látunk valaha is heves tüdőlobot szerencsésen végződni. Ezek a' lob első szakában rendszerint rövidebb ideig tartanak. 'S ekkor a' tüdő térimbelében olly változás történik, hogy abban híg, mintegy vizes anyag izzadván ki, ez az egésznek mintegy föllágyítására, 's keringésbe mozdítására látszik szolgálni. Átmetszvéen a' térimbelt, annak felszínét sárgasnak vagy néha zöldesnek is találjuk. A' lobos vérdugulásból csak egyszerű vér-állvány leszén, melly már sokkal szivacsosabb alakkal bír, 's vízbe vettetvén, kisebb vagy nagyobb mértékben azon úszik.

A' második szakból, t. i. a' vörös májulásból, szinte nem ritkán gyógyulásnak indul a' tüdő. 'S ez az által nyilatkozik, hogy az említett lég hólyagocskákban szinte vizes anyag izzad ki, melly az említett ikrácskákat a' hólyagocskák belsejében eleintén mozgékonyabbakká teszi, lassankint fölolvasztja, a' mi után ezen hígított anyag beszívódik, 's a' lég hólyagocskák, rendes állapotba visszatérvén, üresek maradnak. Könnyen képzelhető azon alak színre, tömött-

ségre, 's nehézségre nézve, mellyel a' tüdő illy környü-
lás alatt bír. Mint az első, mint a' második lobszak vissza-
képező folyamatát a' hangtömesz 's kopogtató által is követ-
hetjük; mert az első mindig jobban hallatja velünk a' ropo-
gós, aztán pedig a' hólyagcsás lélekzési zajt, a' második
pedig mindig világosb hangot ad, 's ifjabb egyedek mellka-
sán csekélyebb ellentállást nyilatkoztat.

A' genyes beszűrődés szaka szinte, lassan ugyan,
de közvetlen gyógyulásnak indulhat. Csak nem azt kell hin-
nünk, hogy a' genyes kiválasztás a' hólyagocskákban szin-
te a' természetnek jótékony gyógymunkálkodása' köré betar-
tozik. Ez által az elébb kemény ikrák olvadnak, 's beszi-
vatásra, 's a' testből kivettetésre alkalmasíttatnak. Ha al-
kalmunk van ezen harmadik szaki gyógymunkalat alatt a'
bántalmas részt vizsgálni, azmindinkább 's mindig több he-
lyen (elébb vöröses) halaványabb színűnek, szürke sárgás-
nak látszik, a' mi ugyan is annak tulajdonítható, hogy a'
többször már említett vizes anyag a' genyt hígítja, 's felszi-
vatását könnyebbíti. Része a' genyes anyagnak, t. i. a' melly
beszívódott, a' vizelet ülepével, 's alkalmasint az izzadás-
sal is vettetik ki, része pedig köpés által. Könnyen meg-
fogható egyébiránt, hogy ha a' genyes beszivárgás mellett
genytályogok is képeztek, ezeknek gyógyulása sokkal
nehezebben történik. Még is van erre is példa elég. Történt
hogy nagy tályog vagy kifelé, az oldalbordák között termé-
szetesen, avagy műtét által utat lelt; vagy befelé egy vagy
több nagyobb légsőcskébe. 'S így a' tályog belfalai össze-
roskadván összehegednek, 's a' térímbelben mint kisebb
vagy nagyobb kemény rostos szövetű részek maradnak visz-
sza. Ha az illyen genytályog nagy volt, a' tüdő 's a' meg-
felelő mellkas része beesik, 's nem ritkán igen szembetűnő
benyomást képez.

A' mi az orvoslást illeti, ennek föladása ugyan,
a' természet gyógymunkálatit követni, de még sem ezekre
fölkötte támaszkodni: mivel, a' mint láttuk, mind a' három
szakban a' halál beállhat. És pedig az első szakban leghat-

hatósbnak kell lenni a' lobelleni bánásmódnak, melly az érvágásban leghatalmasabb, ezer meg ezer évi tapasztalás által megalapított fő szerét leli. Nincs czéliránytalanabb bánásmód, mint e' szak heves folyamában, a' fájdalmas helyre nádályokat alkalmazni, bár mennyit is. Ezek a' szív és véredények túlságos munkásságát egy könnyen meg nem törlik, de sőt még nagyobb vérrohamot a' bántalmas tüdő felé eszközölhetnek. Vágjunk a' karon eret; 's pedig ha a' lob iszonyú erővel állna be, 's mind a' két tüdőt lepné meg, 's az egyed igen izgékony, vérmes volna, és a' fej felé is nagy vértórlódás mutatkoznék — czélirányos lehet mind a' két kar ereit megnyitni. Jeles gyakornokok ajánlják ezt; de én mind-edig, 's pedig számos és igen erős tüdőgyuladásokban, az egyoldalú vérbocsátást elegendőnek találtam. De ez legyen is elegendő, 's mi illy hatalmas betegségben nem ingadozó gyöngék, nem bizonyos meredt szabályok, vagy mértékek által korlátozott pedántok. Ne mondjuk itt „fiat. V. S. ad unc. X., XV, 's a' t.:“ hanem „fiat qu. satis.“ Ezt tanította Hippocrates, ezt Frank Péter, ezt a' nagy Schönlein, ezt láttam a' mostan mint másod cs. főorvos jeleskedő Günthnertől, midőn még bécsi kórházigazgató volt, kitűnő szerencsével üzni, 's ezen elvnek köszönöm legszerencsésb pillanatait életemnek, hol a' legirtóztatóbb gyulladások jelenése között halállal küzdő betegeket, és nem kevés már elhagyottat, igen rövid idő alatt, 's néha egy csapással ép életre vissza állítottam. Erőstüdőlobelején tanácsos (nem úgy a' második szakban) a' lobot egyszerre megtörni. A' ki ilyen esetben az ő X unciajával vagy Lb. jával, ha bár minden nap, sőt reggel is és este is, előállni szándékozik: az hasonló azon tábornagyhoz, ki százezres sereget egymásután több osztállyal támad meg, melly valamennyi oda vész, hol egyesülve, fél annyi is győzedelmeskedhetett volna. Legmélyebb meggyőződés szól itt belőlem, mellyet ifjabb koromban számos nagy kórházakban, és számos gyakornokok elfogúltlan szemmeltartása által, és nem szerencsétlen többévi öngyakorlatom által magamban megalapított-

tam. Hadd mondjam ki: több okoknál fogva az újabb időkben ezen elv igen tökéletlenül létesítetett, és (ámbar tudom, hogy ez némelyiknek feltűnő fog lenni), sehol sem láttam e részben nagyobb hiányt, mint Olaszországban. Ott igen hatalmas tüdőlobok gyakran előfordulnak; az olasz orvosok pedig ezekben is csak, mintegy szabályszerre, egyszerre XII — XV unc. vért szoktak eresztetni. Így történik, hogy az igen erős tüdőlob többnyire a' két első lobszakon keresztül mén és sok hetekre terjed, ámbar reggel és estve az első hétben, összesen néha XX Lb. vérnél több is, hat hét alatt kibocsátatik. Ezek nem sok vért vesznek, hanem sokszor, az a' hiba; hivatkozom magára Hildenbrandra, ki azt eléggé tapasztalhatta. Nem félek tudományos rágalmától, nem rossz indulatú elcsavarástól, nem — hanemkerekén kimondom: hogy a' főnnebb említett szörnyű erős lobok első szakában, néha még a' negyedik 's ötödik napon is, az elfojtott egyed karjából két és több Lb. vért egyszerre kibocsátottam, többnyire míg a' lélekzés jó könnyű nem lett, a' mi mindaddig, míg a' kopogtató és hallcsőveli szoros vizsgálat csak lobos dugulást (nem másod szaki vörös májulást) földöz fel, csaknem biztosan és egy csapással létesülhet. Nyilatkozom pedig szinte olly alappal, 's hivatkozván azon ifjú orvosokra, kik gyakorlatomat követik: hogy ha alkalmam volt az első szakban az orvoslást kezdeni, csak igen ritkán történt az, hogy két érvágásra lett volna szükségem. Egyébiránt tartsuk szemünk előtt, hogy ezen szakban még lobos productum nem létez; nincs itten mit feloldani, tehát nincs is szükség egyébbre, mint lágyító, vagy pedig míg a' bőr fölötte tüzes, hűsítő italokra. Emuls. nitr. vagy dec. hordei c. tart. stib. gr. I. et succ. liquir. — e' vagy amaz a' két fő szerem, és sok víz; melly bánásmóddal gyakran a' beteg már harmadnapon fölkel; mert mellette a' bőrbírálat hamar beszokott állani, 's többnyire csak fél annyi napig tartani, mint a' meddig az első lobszak már tart. Némelyek már ekkor édes higanyt a' plasticitás megtörésére szeretnek adni. Az édes higany nem tör itt meg semmit. Sulf. aur. an-

timonü fölötte izgató 's haszontalan. Bóditó szerek, nevezetesen a' hyosciamus csak néha, ha a' lob és láz megtörése után, köhögéssel nagy inger marad hátra, alkalmazható; nagy adagok veszedelmesek. Ha a' láz és gyuladás, minekutánna már engedtek, nyughatatlanság 's a' bőrnek növekedő forrósága által ismét beállani látszanának 's az egyed gyomra minden izgatástól vagy gyuladástól ment, merem ajánlani a' hánytató borkő nagyobb adagbani adását, mintegy 6—8 gr. 4. unciára. Csaknem mindig illy esetben hányás után nagyon könnyítő izzadás szokott beállni; de az émelgés maga is nagyon hasznos e' célra. Lehet aztán ezen orvosságot kávé kanalankint minden órában folytatni. Ha látom hogy highas következik, azonnal fölfüggesztem ezen szer adását, mert az által a' rendes bőrbírálat akadályoztatik. Ime a' tüdőlob első szakának leg egyszerűbb 's leg hathatós b' gyógymódja; nem kell itt egyéb, sőt ártalmas lehet hólyaghúzókkal, vagy egyéb börtíngertelőkkel élni.

Másként áll a' dolog, ha a' lob második szakában, t. i. a' vörös májulásban forog a' beteg. Tudjuk, hogy itt, a' léghólyagocskák belsejében, bizonyos képezményi anyag van kiválasztva; ez szemerképen a' hólyagocska falaihoz oda ragadván, egyszerre elnem mozdítható, hanem csak az által, ha vizes anyag kiizzadván, az elébb higíttatik. És ki nem ismerné itt bámulva el, ama Hippocratesi tan igazságát a' „coctior ól!“ Nem mondom, hogy szórul szóra vegyük azt, a' mit a' nagy Csi mond, hogy a' 7—8-dik napon túl az érvágástól visszatartsuk magunkat, de annyi csakugyan igaz, jeles Schönlein ellenére is, hogy a' tüdőlobot már második szakában is egyszerre megtörni nem lehet. Szükség lehet igenis, ezen állapotban eret vágni; de már inkább ismételve, mint egyszerre nagy mennyiségben. Itt csak azt eszközöljük az érvágás által, hogy új vérrohamok 's fölgyuladások eltháritassanak, a' vér higíttassék, 's a' keringés a' tüdőben könnyebbítessek. VI és XV unc. közt szokott egyegy érvágás e' szakban forogni. Ha pedig a' láz, külö-

nősen az érítés megtörtetett, 's a' hallgatódzás egyes korlátozott helyen makacsúl fönnálló gyuladást fedez föl: célirányos, nadályokkal élni; ha a' helybeli bántalom nem igen erős, de nagy területű, mindennap estve mustárpépet szokok alkalmazni. Itt igen jótékonyan hatnak Plumer porai, de úgy, hogy narancsszínű dárdany mennyisége a' higanyhoz képest kettős légyen p. o. az elsőből 1 gr, a' másodikból $\frac{1}{2}$ gr. 4 gr. czúkkal, négyszer napjában. Mihelyt a' nyálazásnak legkisebb jele mutatkozik, elhagyjuk a' higanyt, a' mi annak mennyiségét pedig illeti, naponkint egy szemerral öregbítjük. 'S néha koros egyednél lépcsőzve két és több szemerre megyünk egygyes adagban. Tudom, hogy itt ismét némelly gyakorló vagy tudós föl fog akadni; de természetvizsgáló orvosnak tapasztalati dolgokban nem kell egy könnyedén fölakadónak, vagy elfogúlnak lenni. Vannak olly szerek, mellyeket lépcsőzve igen nagy adagban lehet adni; mellyek t. i. a' vér vegyét nem korcsosítják, 's helybeli behatásukra nézve könnyen bírhatók. Ide tartozik a' nevezett szer; 's van okom annak, olly módosítású használatát, a' miképen azt mondám, legmelegebben ajánlani. Húzmós folyamban néha hasznosnak találtam, minden ötöd vagy hatod napon hánytatót adni, 's ha csekély az ellenhatás, a' fönnebb említett porokhoz, egy negyed — $\frac{1}{2}$ gr. káfort hozzá csatolni. Ital gyanánt legjobb a' darált árpa főzete, csillaeczetmézzel.

A' tüdőlob harmadik szakában, sem vérbocsátással, sem édes higanyal nem élünk, ha csak nem a' kopogtató és hangtömesz, vagy egyéb jelenések, egyes gyuladt részeket, vagy új fellobbanást mutatnak. Ha a' mellkas fölületéhez közel fekvő genygyűlést ismerünk el, azt megnyitni mindenestre célirányos. De ezen eset többször előfordul a' mellhártyalobnál.

Szólottunk itt az erős croupalis tüdőlobról. Ha kisdednek tartom ennek első szakában a' vértöli irtózást, 's mutatok azon számtalan és csaknem mindennapi esetekre, hol gyöngéd nők, kevés nap alatt méhvérfolyásban sok font

vért vesztenek, 's még is igen szerencsésen kigyógyulnak, vagy azon újonczokra, kik mindennemű szokatlan és erőt kimerítő környülállások mellett a' csata mezején sokszor hat és több Lb. vért vesztenek sebesített részekből: mégis, mint hiteles katona sebészek állítják, ezen okból igen igen ritkán vesznek el — azért nem szoktam gyöngé folyamú tüdőlobban vért bocsátni, ha, 's a' míg, egyes helyen nagy fájdalom nem létezik, a' hangtömesz tiszta lélekzési zajt ad, 's a' hol a' kopogtató tompa hangot nem ad. Ha az egyed annak előtte, még hasonló bajban nem szenvedett, és jó alkotású, nagy nyugalom, szoros életrend 's lágyító ital és sok víz mellett, (melly utolsó igen hideg ne legyen) az előbb érintett környülállások alatt a' kezdő és mérsékletes folyamú tüdőlobot is a' természetre lehet bízni. És a' ki hangcsüvel 's kopogtatóval bánni tud, csak az lehet nagyobb mértékben biztosítva illy esetben elmúlasztás ellen.

Nem szólok itt részletesen több tüdőlobinemekekről, melyeket másod rendűeknek lehet tekinteni, 's talán joggal korcsvegyűeknek (dyscrasicus) nevezni. Nevezem az epés és hagymázos (typhosus) tüdőlobot. Mind kettőben a' vérnek vagy hibája okozza a' gyuladást. Az elsőre nézve már a' régiség jeles orvosi, újabb időkben pedig Stoll ezen eredés módját ismerék el; látható egyébbirant, hogy azon megvetés, mellyel még az újabb szaki üres solidodynamismus, minden nedvkórtani (humoralis) eszmét eltiport, ismét mindinkább megfog szűnni.

Az epés tüdőlobban szinte hangtömesz és kopogtató legjobban veti meg az általános vagy helybeli vérbocsátás jelentése alapját; itt míg erős lobos dugulást nem fedezhetünk, ha bár nagy is a' fájdalom, hánytatóval kezdhetjük az orvoslást, 's ezt többnyire ismételni kell. De mint-hogy ezen lob gyakran igen erős és heves folyamú szokott lenni, többnyire hathatós vérbocsátásra szorulunk.

A' hagymázos tüdőlobnak jelei gyakran olly kevésbé világosak, hogy a' ki hangtömesszel és kopogtatóval bánni nem tud, csak egyszerű gyöngé 's erőhiányos

légrekedést lát. Ez valóban azon esetekhez számítható, ha a' nevezett eszközök néha csak egyedül pótolhatják az egyed kóros butaságából, 's a' kójrelenések homályosságából eredő kórismereti hiányokat. Itt is ha lobos dugulást fedezünk föl a' tüdőben, vért kell bocsátanunk, bár minő nagy is az agy és idegrendszer elnyomtatása. Ime az olly rosszúl fölfogott 's rosszúl orvoslott „inflammatio asthenica“ — mellynek ijesztő és üres fogalma el fog enyészni, ha a' humoralis nézetek ismét illendő fölvételre találандnak. A' vérnek ugyan azon korcsvegye és minősége, melly mintegy méreg gyanánt az agyvelőt elnyomja, egyes részekben dugulást, gyuladást 's a' t. okozhat, 's a' midőn a' természetet azon korcsvegy kimozdítására, bírálati munkálatjában elősegítjük, nem tehetünk fontosabbat, mint a' mellékleg kiütő gyuladást, minél hamarább meg támadni 's elhárítani. Ennek köszönöm, hogy a' typhus igen szerencsés gyógyítását külön szer nélkül eszközölöm. Mert ha a' gyomor 's belek tiszta állapotban tartatnak, és sem az agyban, sem a' tüdőben, vagy májban eredő lobos dugulást hathatósan megtámadni nem félünk — és ne is félünk, ha azt biztosan megismertük — akkor többnyire nyálkás főzet savanyúval (melly talán még inkább a' bélesőmirigyek gyuladását és fekélyzetét visszanyomja, mint sem a' vérvegyre hat) elegendet tesz az orvos önrészeről; a' természet pedig, semmi életműben nem akadályozott, a' bírálatot szabadon eszközölheti. Hol pedig a' hangtömesz és kopogtató a' mellkasban csupán csak fölületes takonyhártyás izgatást, a' köhögés okául fedez föl, hol egyáltalában a' hagymázban sem csorva sem alhasi vagy mellkasbani gyuladás nem tör ki, a' mi sokszor az eset — akkor minden különös orvosi fáradás nélkül gyógyulni látom a' hagymázt. A' gyermek kórházban két év alatt mintegy 50 hagymázos eset közt, 9 volt kisebb vagy nagyobb tüdőlobos bántalommal összekötött, mellyek gyakran igen lappangólag fejlődnek. Volt 2 esetünk, hol illy lob' igen nagy fokát, tompa hang, ropogós és légsős lélekzési zaj által, korán és biztosan föltá-

lálván, 10—12 éves gyermekeken a' hagymáz igen magas fokán, az agy- és életerő legfélelmetesb elnyomatása alatt, bátran, 's míg a' mellkas szabadon nem mozgott, vért vetünk. A' sikert illykor bámulatosnak nevezhetném. De mindenkéi igen könnyen meggyőződhetik, hogy e' kór-családban nálunk a' nyálkás savas ital, a' bőven ivott hideg víz, 's hideg, langyos vagy meleg vízzeli szorgalmatos lemosások, avagy illy vízbe mártott ruhákba betakarás, valahányszor gyuladás vagy csorva nem találta, igen szerencsés főszerepet játszanak.

Elmellőztem itt azon anyagi változások előadását, melyek a' pneumotyphust kórboncztanilag bélyegzik — ezek igen távol vezettek volna.

Tüdővérfolyás.

Ezen betegségnek két fokát lehet fölvenni. Az első nevezvén tüdővérköpesnek, avagy ha erősebb, tüdővérfolyásnak; a' másodikat tüdővérgutaütésnek: rövideden 's a' főjeleknél fogva fogom ezeket lemezni.

Első fok. A' betegek eleintén a' mell kisebb vagy nagyobb részén, többnyire ugyan az egyik tüdő közepén alúl, nyomást és kisebb vagy nagyobb nehézlehelést éreznek, 's ha mélyen lehelnek, többnyire száraz köhögés szokott következni. A' gyöngeség nagyobb szokott lenni mint a' megfelelő lázas mozgás, melly ritkább esetben hibázik is. Néha a' beteg arca piros lészen és ismét elhalaványul; szédelgést is tapasztal némelly beteg. Néha ezen előjelek után, néha csaknem rögtön, a' betegnek olly érzése van

mint ha meleg víz öntetnék mellébe; különös izt és csiklandós érzést tapasztal gúgsípjában, köhög, 's vért köp ki, vagy keveset nyálkával vegyítettet vagy sokat, de mindig akár világos akár sötét vörös legyen az, habozó alakut, a' mi által csakugyan a' valódi vérhányástól különböztethetjük meg, mivel magosb foku tudóvérfolyás szinte nem ritkán hányással függ össze. Néha kisebb vagy nagyobb efféle kiüresítés után nyugalom áll be; de többnyire a' roham ismételtetik.

Második fok. Nagy nehézlehelés, fájdalmas nyomás a' tüdőben, szédelgések 's nehézség a' főben; az arcz elhalaványodik, az ajkak rezegnek, az érítés igen gyönge, néha elfojtott is, 's történik illy tünetények alatt, hogy a' beteg tüstént halva lerogy. De többször erős köhögés mellett vörös habos vér nagy mennyiségben ömlik ki szájon 's orron. A' bádjadtság kimondhatlan nagy, 's az altagok többnyire hidegek. Itt is történik néha, az hogy több erős kiömlés után a' beteg magát sokkal könnyebbnek érzi; de többnyire a' veszedelmes jelenések ismételve állanak elő. Ritkább esetben megtörtént, hogy a' beteg csaknem minden legkisebb előjel híjával összerogyott, elvesztvén minden érzését, arcza kék 's a' szemek kidudorodtak, mint megfojtottaknál; 's néha vérnek semmi jele sem mutatkozik külsőleg, úgy, hogy hangtömesz és kopogtató nélkül a' bajt agygutaütésnek könnyen vehetnők. De csak ugyan ritka illyen halál. Legtöbb esetben a' száj- és orrüregekben létező habos vér, 's a' zaj hörgős mivolta a' kórnemét elegendőleg fölfedezi.

Már Bonnet és Morgagni tudták mi történt legyen az illy tüdő térimbelében; ez egyes helyeken különös módon tömeményezett (infarctus), 's elkeményült; és illy bántalmu tüdőrészek többnyire szorosan korlátozva. Ujabb időben francz és német kórbonczolók e' tárgyban nagy fölvilágítást hoztak. Legelől állanak Laënnec, Andral és Rokitsansky.

A' mi a' kórboncztani találmány különbségét illeti, ez

mindenesetre leginkább onnét függ, a' légsípból, vagy nagyobb vagy kisebb hörgőkből választatott 's folyt e' ki a' vér, vagy a' tüdő terimbeléből eredett e' az? És itt mindennek előtt megjegyzendő a' viszonytalanság a' vér folyás és a' terimbeles bonczi változások közt. Mert történik, hogy erős vérfolyás után a' tüdőterimbelét rendes állapotban leljük; és történik ellenben, hogy tüdővérgutaütés létezhet 's az ennek megfelelő legnagyobb anyagi változások mellett egy csöpp vér sem jelent meg külsőleg. Elmellőzhetem itt azon jellemzést, mellyel már igen régi jeles orvosok a' vérfolyás nemét és helyét (a' gyomorból e', vagy a' tüdő 's hörgők mellyik részéből?) fölfedezni igyekezének. A' hallgatódzás és kopogtatás ez iránt nagyon biztosítanak minket. De itt mindennek előtt az ilyen tüdő kórbonczatani állapotját fogom egy kissé leírni.

Mindennek előtt szükséges a' tüdő vérbőségről és vér állványról szólni; minthogy történik nem ritkán, hogy leginkább az első ezen állapotok közül előzi meg a' tüdővérfolyást. Már említettük ugyan a' lobról szólván, a' lobos dugulást. Nem is hihetjük, hogy azon állapot, mellyről most szólunk, amattól bonczlag lényegesen különböző volna. De különbözők a' külső jelek; mert az itt szóban forgó kóros állapot rendesen csekélyebb lázzal szokott meg jelenni, és sokszor egy ugyan azon fokon sokáig megálló betegséget képezni. Ezen önálló tüdővérbőségnek következése néha a' tüdővérerek tágulása, néha vérfolyás, néha ha erős és heves a' megtámadás, hozzá csatlódnak tüdővizeny, és hirtelen halálosan végződhet. Ekkor a' tüdő terimbele fölöffedt, lágy, nedves, sötét vöröses. A' hörgőkben különbféle alaku nyálka, az agy hártyaiban 's véreibeiben, azon duzzadt állapot, a' külbőrön azon sötét kéesség és halálholtok találatnak, valamint mogfojtottak holttestein. Megjegyzendő, hogy ezen betegeknel, kik gyakran előuralkodó vérerességben (venositas) szenvednek, a' szív tágult szokott lenni. A' tüdővérbőség legmagosb állapotja (mellynek a' vérfolyás néha jótékony bírálatját képezi),

magosb fokon állvánnyá leszen; t. i. azon állapotá mellyet, a' lob első szakáról szólván lépesülésnek (splenitatio) neveztünk. Ennél a' tüdővérkeringés már elnyomott. Csak hogy ezen lépesülés ama gyuladástól az által különbözik, hogy az egyébként hasonlólag változott tüdőtérímbel sokkal sötétebb szokott lenni. Lehet az állványtevő's szenvedő, (activ, passiv) természetű, sőt még erőműbeli is (mechanikai); melly utolsó leginkább erős anyagi szív-bántalmak eredménye.

Tüdővér folyásoknál, nagy lévén néha a' lehelési nehézség's egyéb rendellenesség a' mellkas mozgásiban sőt a' szívéiben is, azért élünk a' kopogtatóval és hangtömesszel, hogy ezeknek fokáról, vagy megfelelő anyagi változások nemléteiről is meggyőződünk. Ritkán föltalálható a' kiöntés vagy véres tömemény helye, mert ez igen kicsiny szokott lenni, hanem a' merre nagy a' hörgős zaj, ott szokott az létezni; ha pedig a' tüdő nagy részében véres állvány létez, a' kopogtató néha dobhangot is adhat; mivel lég mégis csak jár a' hörgöcskében.

Meg kell különböztetni ezen állapotoktól azt, a' mi tüdőgutaütésnek, avagy is vér folyási tömeménynek (apoplexie du poumon, infarctus haemoptoicus; Laennec) neveztetik.

Ez épen nevezett, mindig csak korlátozott részt foglaló kóros állapot, mellynek nagysága legfőlebb 4 □ hüvely, de sokszor csak $\frac{1}{2}$. A' korlát igen szembetűnő, mellyen kívül a' térímbel rendes állapotban, legfőlebb vérbősegesen szokott taláztatni. Bemetszvé az ilyen helyet, többnyire száraz és csekély ikrásféle metszfőlszínnel találjuk, az állomány (consistentia) az egész darabban egyenlő. Könnyen megkülönböztető ez által a' vörös májúlástól, mellynek korlátja soha sem olly szembetűnő; az ikrás metsz vagy törőfőlszín pedig sokkal egyenlőbb. Továbbá a' szóban forgó állapotnál többnyire a' légesőcskében is vér tatáztatik.

A' kopogtatási és hallgatódzási jelekre nézve az elébb mondottat ismétljük. Gyakran csak tagadó jeleket szerez-

hetünk; de néha a' tömemény és szakadás körül eredő lobot, fokára 's terjedésére nézve, az annak helyén már említett jelek által világosítjuk föl, 's ez fontos.

A' tüdővérfolyásnak magosb foku módosítása a' tüdőtérímbel szakadásával jár; 's ekkor ha új a' baj, a' bonczkés híg vérrel töltött kisebb vagy nagyobb üregre talál, melly körül tüdővérfolyási tömemény létezik, beszívódás és szűrődés eredménye, melly által a' tüdőtérímbel keményebb lészen. Nehéz a' nevezett állapotok hallgatódzási és kopogtatási fölfedezése, ha igen kicsinyek, és távol a' mellhártyás fölszíntől léteznek; mégis itt is a' már adott útmutatások szerint nagy haszonnal járhatunk el. Ritkább esetben a' szakadás melletti vagy nélküli vérkiömlés és tömemény olly nagy, hogy légsejtes lehelés épen nem, ellenben légesős zaj és szózat, többnyire hörgéssel hallatik.

A' nevezett állapotokkal egyenesen ellenkezők a' tüdőaszulás (atrphia pulmonum) és a' tüdővérhány. Az első többnyire öregeknél jön elő; nem csak a' légsejtszövet, hanem egyszersmind a' hörgők elsoványodott és vékonyodott állapotban találhatunk; de az elsőknagy részint össze esnek; emezek pedig épen, mivel a' lélekzés erőltetett, 's a' hólyagocskákba nehezen jut, tágulásba esnek. Ha illy tüdőt bemetszünk, a' térímbel fehér szürkés, fekete foltokkal, kisebb vagy nagyobb vörös márványzattal, egy általában pedig puhábbnak találhatik. Itt is a' lélekzés nehéz, 's a' betegek nyomást éreznek, 's néha rögtön meghalnak; de mind a' mellett a' betegség hosszabb előzménye, a' betegnek kora, a' hangtömesz és kopogtató igen is nagyon megkülönböztetik 's jellemzik e' kóros állapotot. A' tüdővérhányt nem szükség különösen jellemezni. Könnyen megfogható állapot, melly nem úgy mint az épen leírt, csak lassan, hanem sokszor nagy vérvesztések, vagy vért emésztő betegségek következtében nagyon hamar is támadhat. Minél hamarébb pedig támad, annál változatlanabb a' tüdőtérímbel magában, kivévén, hogy igen halavány, puha és sok levegőt foglal magában, a' mi ugyan mind a'

vérhány eredménye. Ellenben a' tüdőaszúság közvetlen a' térimbelt lepi meg. A' kopogtatás vérhányos tüdőnél egészen üres hangot ad, 's nagy a' rugékonyság. Ellenben van három kóros változás, melyeket egyenként könnyebben lehetne a' tüdővérfolyással összevezetni; ezek a' következők:

A' tüdőtúlteljesztése (hypertrophia), a' tüdővizeny (oedema pulmonum) 's a' tüdőtérímbel tömötsége és ritkulása. Annál inkább pedig e' helyen szólok ezekről, mivel néha a' tüdővérfolyással együtt is járnak.

A' hypertrophia, mint előleges vagy másodrendű eredmény egy vagy mind a' két tüdőben létezhet. A' való előleges izmos erős természetű férfiaknál szokott előjönni; helyeknél az alhas annál kisebb. Ezen állapotban a' hörgők egész ágazatja a' légsejtecskével együtt ugyan valamivel tágasbna találattik, de egyszersmind erősbbe kifejtve; sőt annyira, hogy a' térímbel tömötsége is jelen van; van ellenben olly túlfejlődés is, mellyel a' légcső, 's hólyagocskák vékonyodása és tágulása függ össze, sőt ezen állapot okul szolgál annak. Ha egy tüdőben létez csak a' túlfejlődés, az többnyire a' másik tüdőben akadályozott 's mintegy pótló lehelés eredménye.

Itt ámbár a' lehelési rendellenességek velünk nagy anyagi változást sejdítetnek, még is, ha csak nem légdagas a' tüdő, a' kopogtató dobhangot nem ad; sőt a' hangtömeszssel együtt többnyire csak tagadó jeleket.

A' tüdővizeny vagy vízdag nem ritka jelenés; és abban áll, hogy az egész tüdőtérímbel, egy tüdőben, vagy egyes részek mindkét tüdőben vizes anyaggal telvék. Ámbár ezen folyadék főfészke a' hörgők nagyobb és kisebb ágazatiban 's a' léghólyagocskákban létez, még is úgy látszik, mintha a' csöcské és hólyagocskák hártái, sőt az egész közbevetett anyag vízzel beszívárgott lehetne. Van heves és húzmos tüdővizeny. Az első hirtelen szokott tüdővérbőséghöz, vagy lobos vérállványhoz csatlód-

ni; nem ritka heves hörghurutban, csúzos, vagy forróbőr-küteges lázak után, és ekkor a' vérvegy korcsosodására mutat. De gyakran öszvekapcsoltatik a' vér folyási tömeménnyel is, és némelly állapotokban a' hallgatódzási kórismeteket nehezíti, homályosítja. A' heves tüdővizénynél a' tüdőtérimbele pöffedt, rugékony, 's ha vérbőséggel vagy állvánnyal jár, a' szín vörös. Bemetszván, a' térimbelből sok vizes folyadékot látunk kiömleni. A' húzmos tüdővizény, többnyire másodrendű bántalom 's nagy vérhiánnyal szokott jární. A' tüdő halavány piszkos szürke, nem rugékony, igen gyakran a' szív és nagyobb véredények húzmos bántalmiban, vagy általános vízkórságban találhatók. Sokszor, alig bontottuk föl a' mellüregét, már a' tüdő mellhártyás felszínén kisebb vagy nagyobb hólyagféle emelkedésekben nyilatkozik a' vizeny.

Ha olly nagy volna a' vizenyes tömötség, hogy a' tüdő kisebb vagy nagyobb részébe lég nem juthatna, a' kopogtató tompa hangot, a' hangtömesz leheléshiányt mutatnak. Ha a' vizeny mellett a' sejtecskék légteljesek; dobhang és hörgéssel szuszogással összekapcsolt tökéletlen légszejtes lehelés, avagy csekély kis nyikorgás is hallathatnak. Általában véve pedig, mint Laënnec jelesen veszi észre, biztos jel e' bajban a' mellkas nagy tágulása melletti 's vele nagyon aránytalan lehelési tökéletlenség.

A' térimbel tömötsége kisebb fokon csak az által nyilatkozik, hogy egyedeken, mellyeknek mellkasa a' többi testhez aránylag kicsiny, a' tüdő sokkal tömöttebb, mint rendesen szokott lenni; de ezen tömötség néha olly nagy, állandó öszvenyomás által, a' mikép az angolkórosok mellkasain, vagy mellhártya kóros kiizzadások által történhet, hogy az egész térimbel mintegy húsos anyaggá, változtatik, belehelésre alkalmatlan, vízben alá száll. Ezen állapot a' „carnificatio pulmonis“ névvel jelentetett ki. Következése vérállvány azon tüdőben, a' jobbik szív gyomrocsnak tevő nagyítása és kékkór. Míg ezen másodrendű állapotok, mellyekről annak helyén szólni fogunk,

be nem állanak, a' hallgatódzás és kopogtatás csak tagadólag biztosítanak.

A' tüdő térimbel ritkulása, avagy is légdag (rarefactio parenchymatis pulmonum; emphysema) igen érdekes és leginkább Laënnec által fölvilágosított állapotot képez. Kétféle különböztetik meg; t. i. a' való és állégeség, avagy a' sejtközötti 's a' sejtecskés légdag (emphysema interlobulare et vesiculare).

Az első már a' tüdő hártás felszínén hasonlólag szokott nyilvánosulni, mint a' vizeny t. i. léggel töltött hólyagos fölemelkedések által; de belőlről is létez; többnyire ugyan a' tüdők felső 's mellső részeiben; hogy gyermekeknél ez gyakran előforduló változás, arról a' gyermekkorházban eléggé meggyőződhattünk 's nem hihetünk egyebet, mint hogy ez gyakran az élet vége felé történő, különböző vérkorszakosodások és romlások, 's ebből történő szeszfejlődés eredménye. Nem is emlékezem, hogy ezen állapotot az épen most leírándóval öszvekapcsolva láttam volna. — A' sejtecskés, vagy hólyagocskás légdag azon állapot, melly a' lég-hólyagocskák állandó tágulásában és léggel töltöttségében áll. Ritkán terjed a' tüdő igen nagy részére, hanem többnyire olly részek között és mellett létez, mellyekben a' sejtecskés lehelés akadályoztatott, 's ennek következtében máshol erősebb, mintegy pótló lehelés eszközöltetett, mellynek következtében a' hörgöcské végreszei tágulnak. Hasonló kóros változás a' minőt a' gőgben és légsípban találhatni. Megnyitván a' mellkast, ilyen tüdő egy kissé kifelé tolódik, többnyire halavány színű, ha bevágódik nem ropog vagy csak igen csekély mértékben, és tüstént egészen összeesik. Van mégis előleges, lassan támadó és sokáig fönálló hólyagocskás légdag, hol ezek néha borsó nagyságúak, a' közbevetett térimbeles anyagot állandólag nyomják, az által mintegy elfojtják, 's így magok a' hólyagocskák mintegy hüvelyt lelnek. Néha az egész tüdőben létezik ezen nagyobbodott hólyagocskák, 's a' mellkas annyira fölfútt, hogy a' bántalom csaknem külsőleg szembetűnő az

által, hogy a' mellkas elöl 's hátul mintegy egyformán domboru. Nagy e' bántalomban a' nehézlehelés, mint hogy a' hörgőcskék és hólyagocskák csaknem szenvedő (passiv) állapotban léteznek, 's a' lég kihajtására nem alkalmatosak. A' legközelebbi kórok még igen homalyosak, 's bizonyosan többfélék; általában pedig olyanok lehetnek, mellyek azon lehelő részeknek elernyedtt állapotja mellett, erőltetett belélekezést eszközölnek. Lehetne továbbá az ok, a' légnek nehezített kimenetele a' hólyagocskákból. Sok asthma alkalmasint nem egyéb mint az épen leirt állapot eredménye.

Részletes, nevezetesen lebernnyközötti légdagot, nem hiszem, hogy hallgatódzás vagy kopogtatás által egy könnyen fedeznénk föl; az igazi sejtecskés légdag, még minekelőtte a' mellkast tetemesen tágitja, 'a' rekeszizmot, a' hasfelé le nyomja, 's így tehát a' kopogtató a' máj hely én is világos dobféle hangot ad. Hallgatódzás eránt nem mernék biztosítót mondani, ha csak nem nagy nyálkás hörgés mellett nagy hólyagpattogást. Egyébiránt illy fölfútt mellkas mellett, olly elfojtott lehelés, igen biztos jelül szolgál.

Talán nem hibáztam, hogy ezen utolsó kóros változásokat a' tüdővérfolyáshoz mellékeltem. Az ok kettő. Először, mivel azon bántalmakat egészen részletesen előadni itt nem szándékom, 's tehát külön cikket nem szántam rájuk; másodszor, mivel úgy hiszem, hogy ezek nem csak részint a' tüdővérfolyással, nevezetesen a' vérfolyási töménnyel együtt járnak; hanem némileg másképp is képesek csalárd hasonjelenések miatt a' vérfolyási tömemény kórimeretét nehezíteni. Mindenesetre sokszor nem is lehet a' nevezett bántalmakat az élőben biztosan megismerni; valamennyiben pedig a' kórimeretre nézve, fontos az, hogy nagy lehelési rendellenességek mellett többnyire csekély a' lázmozgalom — és hogy, mint magán 's önnálló bántalmak, ritkábbak.

Az okok, mellyek a' tüdővérfolyást eszközölhetik, igen különbözők lehetnek. A' hajlam legnagyobb a' 20ik és

40dik esztendő közt, 's leginkább tavasszal. Van egy különös tüdővér folyási alkotmány, melly szűkmellűség által nyilatkozik szinte úgy, mint a' tüdősorvadási. De ez utolsó többnyire gyöngéd csontu 's bőrű szőke egyedeken létez. Amaz barnáknál, kikben többnyire véreresség 's innét eredő máj- vagy lépdugulások észrevehetők. Gyakran szívtágulás is van jelen; de a' mint mutattuk, ez alkalmasint többször következés, sokáig tartó 's kiterjedett vér folyási tömeményeknél, mintsem ok. Természetes, hogy szokott vér folyások elnyomatása, nagy testi erőltetés, nagy elmebeli ingerlettség, hevitő, izgató szerek használata, különösen a' maró higany, a' főnnebb említett hajlami környűllások alatt leginkább okozhatják a' kérdéses bántalmat. Tüdőgumók, mint idegen 's izgató testek, ugyan is gyakran időszakai vérköpésre vagy folyásra adnak alkalmat. Hogy a' tüdőben, inkább mint akár melly más életműben történhet vér folyás, azt kiki könnyen megfoghatja. Hol van a' térímbelben olly nagy gyöngédség, hol olly bő vérroham?

A' kór ismeretre nézve mindenesetre legfontosabb azt meghatározni, a' vér folyás tevő kiválasztás, vagy szenvedő kiszívargás eredménnye e' a' légső fölső 's tövös, avagy is finom hólyagsás részében? avagy történt e' tevőleg vagy szenvedőleg a' tüdőtérímbelben? a' hólyagocskák 's térímbel szakadása nélkül, vagy azoknak korcsvér általi átrágása, vagy szakadás által?

Nem szólok itt a' gyomor- vagy száj üregből eredő vér folyásról, nem az orrvér folyásról, sem a' tüdő vagy hörggyuladásokról, (melly utolsóknál szinte néha vérköpés fordul elő,) részletben. Csak annyit mondok: vérhányás után a' lehelő részek igen szabadok, ha előbb mellfojtottság létezett, az sokkal nagyobb területű, mint a' hangtömesz vagy kopogtató által találtatik; sőt ezek ezen esetben épen a' mellkas közép részén, hol e' nyomás lenni szokott, legkisebb rendellenességet nem nyilatkoznak. A' tüdő vagy hörggyuladás második szakáiban, hol néha vér vettetik ki, a' jelek olly világosak, hogy gyakorlati tehetséggel bíró

orvos hallgatódzás nélkül is nem egy könnyen esend zavarba. Valamivel nagyobb a' nehézség, ha e' tüdővérfolyáshoz, vagy is inkább e' véres tömemény körül 's ellen vizshatási gyuladás csatlódik. De ilyen esetben mindenképen főfigyelmünket magára vonja a' gyuladás, akár létez ott vérkiöntés vagy tömemény, akár nem. Illy esetem volt nem régen egy kisdéd betegen. A' kopogtató rendkívüli tompa hangot adott; köröskörül igen nagy dobhang nyilatkozódott, erős légsűzaj és ropogás. Egy időben az előbb tompa hely fölött is dobhang kezdett hallatszani, 's ez alkalmasint légdag által történék. — A' kivetett vért, minőségére nézve, már a' legrégibb orvosok az által jellemezték a' tüdővérfolyásit amannak ellenében, melly a' nyelő 's emésztő utakból jön: hogy amaz habos szokott lenni.

Valamivel nehezebb némelly esetben a' gőgsíp vérfolyását a' tüdőétől megkülönböztetni. Itt a' hallgatódzás és kopogtatás csak tagadó jeleket adhatnak. Ellenben a' betegek legtöbbszörre igen jól érzik a' helyet, honnét jön a' vér, melly rendszerint csiklandós avagy égetős érzést gerjeszt. Itt tehát nem is igen szükség, hogy az úgy sem eléggé biztosító, hallgatódzási és kopogtatási jeleket megemlítsem.

A' tüdővérfolyás igen különféle jóslatot enged. Men-nél erősebb külső ok, csekély hajlam mellett, eszközli a' betegséget, annál több remény van; leg veszedelmesb, szűk mellkasu, barna, máj- vagy lépdagos, fekete epés embe-rekben, kivált ha a' roham igen erős, ok nélkül ismételtetett, 's minekutánna a' folyás külsőleg már megszűnt, még nagy nyomás a' mellben hatra maradt, a' kopogtató tompa hangot, a' hangtömesz zajt nem ad; mellette pedig erős hör-gés hallatik. Aranyeres egyedeknél, vagy olly asszonyok-nál, kiknél a' havi tisztulás elmaradt, aránylag legkisebb a' veszedelem; sőt ha a' vér nem a' tüdőtérimbelből ha-nem a' hörgőkből jön, sokszor utánna tetemes jólét áll be, 's az egészet ártatlan pótló bírálatnak lehet nézni, 's van azonban időnk, ennek szükségét elmellőzni. Tüdőgu-

mós egyedeknél előforduló vérfolyások a' legveszedelmes-
bekhez tartoznak. Tudok egyébbiránt esetet, hogy ifjú ko-
rában egy ember tíz éveknél tovább időszakai vérköpésben
szenvedett; aggkorában egészen más betegségben halt meg;
's bonczoltatván, a' tüdőben elkrétásodott gumók, 's körül-
lötte több kisdud belvérfolyási hegedések, rostos szövetű
csomócskák-, vagy szálagocskákként találtattak.

Gyógyulás és orvoslás.

A' gyógyulás kisebb és nagyobb térimbeles vér-
folyások után gyakran maga a' természet által minden mű-
segély nélkül eszközöltetik. Ha a' kiömlés a' hólyagocskák-
ban 's kisdud hörgöcskében történt, részint kivettetik, ré-
szint vizes folyadék által, melly e' célra kiválasztatik, hí-
gítatott, beszívódik. Ha szakadás létez, szinte hígítás tör-
ténhet, és teljes vagy részinti beszívódás. Láttam holttestek-
ben csomócskákat, mellyek körül szálagféle kapocs léte-
zett; néha illy képezményt magánosan láttam, 's ekkor a'
kiöntött vér körül lobos kiizzadás, bőnye képezés, 's az
üreg vagy seb falai ekképen egymáshoz hegedtek.

Az orvoslás, ha az orvos az épen kezdő 's erős
vérfolyásnál hivattatik, különböző, miszerint a' folyás erős
és tevő természetű, vagy csekély 's másodrendű. Erős tü-
dővérfolyás megállítására íme a' négy főszér: nyugalom,
erős sós víz megivása, sok hideg víz belső 's külsőképen,
's az érvágás. Ez utolsó mindenestre a' főszér, valahány-
szor erős tevő térimbeles kiömlés gyanítható, 's nincs illy eset-
ben rosszabb, mint a' hideg vagy sós víz használata, nincs
nyomorultabb orvoslás, mint a' nadályzat, mustárpép, vagy
lábvíz; az elsők által leginkább a' kivetendő vér mintegy
vissza fojtása 's megalvása okoztatik. Hasznos lehet ellen-
ben hideg allövet, vízből, sóból 's eczetből készítettett. Ha
igen gyöngé az egyed, 's nem ízgékony alkotásu, néha
timsó chinahéjporral hasznos lehet. De ilyen mindég leg-

artalmasabb, ha alhasi dugulások 's zártszék van jelen. A széket gyöngéden nyíltan tartani e' kórbán a' fő föladatokhoz tartozik. Ha a' roham ereje meg van törve, 's minél nagyobb még az üterek izgatottsága, annál hasznosabbnak találtam nyálkás italban a' hígított kénsavat, 's pedig 2—4 dr. egy napra. Igen gyöngé egyedeknél, ideges és görcsös nőknél, nagy haszonnal adtam a' következő vegyítéket.

R p e : Aquae castorei

uncias quatuor,

Elixir. acid. Halleri

scrupulos duos,

Aetheris sulf.

Tincturae thebaicae

aa. guttas quindecem,

Syrup. rubi idaei

unciam semis.

MDS. Minden két órában 2 kanállal.

Szinte:

R p e : Aquae cinnamomi

uncias duas,

Liquoris cornucervi succin.

Tinctur. thebaicae

aa. guttas quindecem,

Syrup. cortic. aurant.

unciam semis.

MDS. Minden két órában 1 kanállal.

Ha nagy a' hőség 's köhögési izgalom, salitromos mondolately helyén van. Igen gyakori és sebes érütésnél savas ital gyűszűvirág forrázattal célirányos lehet.

Tartsuk egyébberránt szemünk előtt, hogy a' véreeresztés jelentettsége nem egyedül azon alapul, hogy a' szív és nagy erek izgatottságát törjük meg; hanem ha a' vágás elég nagy, 's erősen folyik a' vér az érből, ez által leghatalmasabb elvonása eszközöltetik a' tüdőtérimbelfelí vérohanásnak. 'S ez néha a' leggyöngébb egyedeknél is „anchora sacra“ lehet. Ha a' baj nagy, az orvos ne legyen kisdedes és

ingadozó. Annak idején 6—10 uncia vér kibocsátása a karból, elmellőzhet egy sokkal veszedelmesb és nagyobb vérvesztéséget, melyre gyöngéd egyedek szinte igen hajlandók lehetnek. Tartsuk szemünk előtt, hogy ha térimbeles vérkiömlés történt, 's a' kopogtatás és hallgatódzás a' tömemény jelenlétéről biztosítanak, semmiféle módok és szerek által a' nyomás érzését a' mellben hirtelen elnemhárítjuk; gondoljunk tehát a' fönnebb leirt természetes gyógyfolyamra, mely időt kíván, 's ha ilyenkor az érütés csillapodott, czéliránytalan ama erős módokkal élni. De ha a' gyuladási jelenések ismételve előállanak, a' miben a' kopogtató tompább hangja nagyobb területben, 's a' hangtömesz által észrevett nagyobb területű 's erejű zajhiány, vagy ropogós zaj 's erős légcső-i lehelés biztosítanak: akkor ne késünk vért bocsátani; 's én csak nem mindig hasznosbnak láttam a' karból venni; nagyobbban hat innét 3—4 unc. is, mint 15 nadály. Igen erős térimbeles vérfolyásnál történni szokott, hogy a' tagok egészen hidegek lesznek Ezeket meleg dörzsölés, kefézés, mustárpép 's a' t. által melegíteni, főföladat. Nem bocsátkozom itt azon különféle irányu orvoslás leírásába, mely a' külső vagy belső kór-okok ellen hat, p. o. elmaradott vagy elnyomott vérfolyás helyre állítására, typhus vagy súly okszeres gyógyítására. Nyilatkozom ellenben: hogy ha a' rohami veszély egészen elhárított, főfontosságu föladat, az életrend czélirányos szabályzata. Ez általában abban áll, hogy az alhasi functiók jó rendben tartassanak. A' tejgyógyot olyaknál használni, kik alhasi vérmességben, vagy dugulásokban szenvednek, igen czéliránytalan. A' savóvali élés tavasszal ezeknél 's másoknál is igen hasznos szokott lenni. Szinte az ugynevezett szőlőkura. Az eledelek legyenek minden inger nélküliek, sőt hűsetskék, hűsítők és vékonyítók. Sok vízzel élni, 's hideg vízzel való mosdás, izgékony alkotmányuaknál igen hasznos. De vakmerő tanács, a' mostani divat túlsága szerint, vastag 's bővérű embereknek a' hideg fürdőt ajánlani. Erős testmozgástól, szinte úgy elmebeli ingerlésektől, sze-

relmi 's egyéb testet 's elmét gyöngítő szenvedélyektől tartóztassák magokat vissza az ilyen betegek.

A' kopogtatás és hallgatódzás néha igen pontosan mutatják a' helybeli bántalom lépcsőzött gyógyfolyamatát az által, hogy a' hang mindig kisebb kisebb mértékben 's területben tompa, a' hallgatódzás pedig mindinkább a' hólyagocskás lehelési zaj jeleit adja.

Hörglob.

Értjük itt a' hörg nyákhártyájának gyuladását, a' mit némelyek hurutos mellgyuladásnak is neveznek; egy bántalom, mely igen gyakran hol heves, hol húzmos alakban lép elő, 's az elsőben a' leggyakoribb gyermekkórakhoz tartozik; a' másodikban pedig különösen mint álltüdőlob (pneumonia notha) leginkább öregeknél fordul elő.

Heves folyam. Csaknem minden erős hurutlázal egy kis hörglob függ össze, a' mi újabb időben a' solidodynamistáknak azon túlságra nyújtott alkalmat, hogy a' betegségek helybelisítési vágyában a' hurutláz egész lényét a' hörgök nyákhártyás gyuladásában helyezték. Én itten a' hurutláz jeleit mint ismerteket előre föltévé, a' heves hörglobot csak legfőbb jeleiben bélyegzem.

A' beteg, mely bádjadt 's kinek feje elfogúlt, sokat köhög, kivált ha mélyebben lehel 's a' mellkas középső részében nyomást, sőt szúró 's égető fájdalmat is érez. Mind a' mellett csaknem egyformán fekszik a' két oldalán. 'S a' köhögés nem kevésbé mint a' lehelés elfojtottak, mint a' tüdőlobban. A' lehelés lihegős, 's gyakran külsőleg is hörgős szokott lenni. Hátán fekvé, vagy ülve legkönnyebben

szokja magát találni a' beteg. A' köhögéssel fehér, néha véres nyálka vették ki; 's tulajdona e' köhögésnek, hogy igen gyakran szakonkint háborgatja a' beteget. Az érítés gyors és gyakori, kicsiny, kemény, estefelé a' szomj és minden kóros jelenés erősödni, reggel engedni szokott.

Ha a' kór igen magos fokú és heves folyamú, és bőr-'s vese-bírálatok elegendőleg be nem állanak, már 5—6 nap után nagy veszedelem létezhet. Ekkor növekedő hörgés alatt a' nehézlehelés is öregbedik, a' köhögés pedig mind inkább elfojtatik, az egész arcz beesik, vagy földuz-zad 's kékül, 's részletes nem enyhítő izzadások közt mind-egyre kisebbedvén és szaporodván az érítés, az egészen erőhiányos 's alig lihegő beteg meghal. A' vizelet e' nyava-lyában aránylag sokkal kevésbé vörös mint a' tüdőlobban.

Hogy ezen kórfolyamot anyagilag képzelhessük magunknak: szükség a' következő kórbonczi változásokat követnünk, a' mint azok a' hörgőkben találatnak.

Itt is, valamint a' tüdőlob elején renden túl vérbőséges állapot lepi el az egész hörgővezeték nagyobb vagy kisebb kiterjedésben, melyben a' tüdő is részesül; de bonczolván a' bántalmas életműt olyanoknál, kik mindjárt eleintén 's hirtelen halfak meg (mert ritka esetben a' hyperaemia halálos vérfolyást, szélhűdést okozhat): a' hörgők nyákhártyája sokkal vörösebb, mint az a' tüdő vérbőségben vagy állványban szokott lenni. Ezen állapot, ha heves, hamar át-megy a' valóságos gyulladásba. Ekkor a' bonczolat nem csak vörösséget, hanem egyszersmind nyákhártya dagana-tot mutat, annak föllágyításával. Bár mikép nyomjuk kés-sal e' hártát, a' vörösség állandó marad; és nem oly egy-forma ez, mint a' véres állványnál, sőt egyes kisebb vagy nagyobb foltokat képez. Ezen kívül a' hörgőcskében min-dennemű lágyabb, habosabb, fehérebb köpményi anya-gok eleintén, utóbb pedig ha t. i. a' halál csak több hetek után következett, nem csak tömöttebb zöldes, sárgás nyák-anyagok, hanem olyanok is találatnak, melyek a' geny-hez nagyon közelitnek, sőt valóságos geny is; és ekkor a'

hörgök (különösen a' nagyobbak) nyálkahártyája néha a' porczogós részig ható, rendellenes alaku, még gyakrabban pedig fõlszínes fekélyekké változtatott. Megjegyzésre méltó, a' mint a' gyermekeken nem ritkán fordul elő, hogy a' hörglobhoz részletes, vagy darabos tüdőlob is hozzá csatlódik. Ezen állapotokat néha mindõszve egyszerre találjuk, 's láthatni egyszersmind, miképen a' fõlületes fekélyzések, mellyek csak az epithelium elmaratása által támadtak, gyógyulásra hajlandók. Azoknál, kik a' fõnnebb leírt erős jelek között meghaltak, néha a' hörgök nagy kiterjedésben nyákos anyaggal egészen betömve, 's találatnak vérkiömlések is. A' nevezett nyálkás anyag megkülönböztethetõ azon képezményes kiizzadmánytól, melly a' hörgõs croup szüleménye, mert ez utolsó sokkal összefüggõbb, 's fõlmetszvéen a' hörgõt, mintegy kocsonyás fonalat képez, a' nyálkahártya pedig a' croupnál nem mutatja ama rendetlen alaku számos vörös lobfoltocskákat. Találatik illy tüdőben néha lég- vagy víz-dag is.

Kopogtatván illy bántalmu tüdõt, a' hang a' mell közepe körül, 's fölfelé oldalt, néha egy kissé tompább, de egyébbkint csak tagadó, ámbár igen becses jeleket ad. A' hangtõmesz hörgõs lehelési zajt nyilvánít mindig nagyobb s' nagyobb mértékben 's kiterjedésben, melly hangos és mély szokott lenni; néha szuszogó. Némellykor, ha kevés vizes folyadék van kiizadva, a' nevezett zaj olly mély, 's olly módu, hogy azt Laënnec joggal azon zajhoz hasonlítja, melly a' bögõ legöregebb húrán a' vonó lassu 's fõlületes huzása által hozattatik elő. A' lobtartásával, az érintett hörgés mindinkább nyálkás hörgéssé lészen, úgy hogy minden éphallásu ember észre veszi, hogy ezen zaj a' légnek sűrűbb, nyúlékonyabb híg anyagoni keresztülmente által okoztatik. A' leírt hallgatódzási jelenések ereje 's kiterjedtsége szerint, egyes hallgatódzó a' lob fokát és területét meglehetõs biztossággal mérheti meg. Némellykor a' hörglobban egy vagy más helyen egy időre a' lehelési zaj nem hallatik; de ez többnyire rövid ideig tartó tünemény, 's mel-

lette a' kopogtató nem ad szembetűnő tompa hangot. Ha egy vagy több nagyobb értékű hörg nyák által bedugult: a' nevezett jelenés helyet lel. Ha részletes térimbeles tüdőlob hörglobbhoz járul; a' kopogtató tompább hanggal, 's a' hallgatódzás lehelési zaj hijával azt fölfedezik.

Húzmós folyam. Ennél a' fönnebb említett jelenések sokkal gyöngébbek szoktak lenni, kivéven a' köhögést, melly szinte olly erős, vagy még erősebb is lehet. Egyébiránt e' folyam vagy eredetileg, vagy a' hevesből képeztetett ki. 'S ámbár van olly heves hörglob is, melly mindjárt eleintén nagy hajlamot mutat nyálkás kiválasztásra, még is sokkal szembetűnőbb kétféle alak a' húzmós hörglobban. Az egyik a' száraz, a' másik a' nedves, egyik olly makacs lehet mint a' másik. Az elsőnél a' nyálkahártya ideges része látszik különösen fölgulasztva lenni, ámbár többnyire csak kisebb vagy nagyobb területen; a' másodikban, a' gyuladás rendszerint sokkal kisebb 's az egész bántalom inkább a' nyálkás mirigyecskékben fészkel. A' köhögés módja a' száraz húzmós hörglobban szinte szakos szokott lenni. Nagy a' hajlandóság a' heves folyambani visszaesésre, 's igen kelletlen átmenet a' hörgtakárba (broncho-blennorrhoea). Nem ritka az eset, hogy a' nyálkás kiválasztás genyessé lészen; 's ekkor az egyed nagy veszélyben forog. A' halál történhet életkimerítés által, szörnyű nagy nyálkás vagy genyes nedvvesztés következtében; melly első néha több fontra megyen föl egy napon, (phtysis pituitosa). Történhet megfuladás által, midőn a' hörgök nagy területben vagy nyálkával bedugulvák, vagy midőn nagyobb hörgők belseje összeforradott.

Vizsgálván illy tüdőket, a' vörösséget többnyire kevesbé szembetűnőnek találjuk, de annál nagyobb szokott lenni a' nyálkahártya daganatja; előre állanak több vagy kevesebb dagadt mirigyecskék, 's néha a' nyálkahártya főlészine, vöröses, csomós modorra fajul el (Blumenkohl-ähnliche Epithelial-Wucherung). Találunk néha számos fekélyzéseket a' mirigyecskéken, néha mély 's nagyobb területű

magányos fekélyeket. Néha annyira dagadtak a' hörgőcskék falai, hogy a' lég beléjük nem juthat, néha kisebb vagy nagyobb tágulások, mellyek vagy korlátozottak 's mintegy zacskóalakúak, vagy csőképűek, találtnak. A' tágult hörgők falai lehetnek vékonyodtak vagy vastagodtak; és sokszor szorultság vagy összenövés fölött létezik a' tágulás. Ezen folyamban nem ritka vegyíték a' tüdővízdag.

Könnyen gondolhatja mindenki, minő külső jeleknek felelnek meg ezen bonczváltozások. Az úgy nevezett száraz hurut különösen öszveszokott függni a' hörgők falainak vastagodásával 's összenövésével. Hogy ezek eléggé fölvilágíttassanak, a' bonczolásnak igen nagy pontossággal kell tőtennie 's a' nyálkás vagy genyes folyadékokat szorgosan kell elmosni. Ezek hasonló alakban találtnak csaknem, a' mint őket a' heves folyamánáladtuk elő.

A' mi a' hallgatódzási és kopogtatási jeleket illeti, e' folyamban a' nyálkás hörgés ritkán állandó, 's nem történik egy könnyen, hogy az olly erős volna mint a' heves folyamban, hogy a' lehelési zaj nem hallatnék; szinte nem olly kiterjedett szokott lenni, avagy a' lehelést annyira elfojtani, mint amott. A' kopogtató mindenhol jó hangot ad. Ezek az úgy nevezett nedves hörglobot illetik. Mennél szárazabb ez, annál kevesebb változásokat veszünk észre hallgatódzás és kopogtatás által; 's épen e' jelenési hiány nagyon biztosító jellemzet. Van olly makaes, hosszas, sőt magában is veszélyes nyálkás hörglob, mellyet hallgatódzás nélkül igen nehéz vagy lehetetlen is volna a' tüdősorvadástól megkülönböztetni; annál inkább, mivel a' kiköpött anyag a' megkülönböztethetlenségig genyesséleszen. De vizsgáljuk a' beteget többször, 's különféle időben a' hangtömesz segítségével; 's ha sem mellszózatot (pectoriloquie), sem az olvad gumós anyag által okozott öblös hörgést, sem ezeknek megfelelő erős légcsői zajt nem fedezzük föl — egyéb megfelelő jelek mellett azt hihetjük, hogy tüdősorvadás nincs jelen. Nebezebb a' kórismeret, ha légcsőtágulás létezik; mert akkor a' hangtömesz szinte a' fönnebbi jeleket adhatja. De

e' kóros változás csakugyan ritka, 's többnyire nem függ össze olly egyebekkel, mellyek velünk a' gumós sorvadást gyaníthatnák. Talál az ügyes bonczoló még némelly más fajulásokra, azon légutakban, mellyeknek lobos, hurutos bántalmát épen most fejtegettük. p. o. különböző korcsképezmények, pöfetegek (polypus) gumós és rákos fajulások is; a' csők porczogós részén lágyulások, vízdagok. Ezen fajulások nagy részint húzmos lobos, hurutos bántalom következményei; lehelési rendellenességeket 's köhögést szoktak ugyan gerjesztetni; de nem vagyok képes kielégítő kórismertetet ezekről adni; a' gyógyásznak pedig itt egyéb dolga ritkán van, mint a' másodrendű izgatást, vagy lobot csillapítani, vagy azon korcsvegyeket (p. o. bujasenyvet) orvosolni, mellyek gyaníthatólag azokat okozák.

Ide melléklem egy két szóval a' hörgtakárt; melly bántalom némellyek által szinte a' lobhoz csatoltatik; de melly még is, a' mint azt Roche és Laënnec maguk ismerik el, néha eredetileg lobjelek nélkül is lép föl, 's csak mint egy túlizgatás 's túlkiválasztás (hyperdiacrisis) látszik lenni. En némi tekintetben e' bántalmat a' heves agyvizkórsággal hasonlítom öszve; 's olly viszonyban találom a' hörglobhoz, valamint az agyvizkórságot az agylobhoz. Néha rögtön támadtatik meg, többnyire ugyan kövér férjfiu, sápadt alkotásu, nem ritkán alhasi dugulásokban szenvedő a' hörgtakártól; ki egyszerre csak azt érzi; hogy egész melle tele van folyadékkal; nagy a' fuladási ínség, a' melly mellett a' fülek zúgnak, az arcz kékesedik 's a' végtagok meghűlnek. Ezen ijesztő jelenések néha erős köhögés és bő kiköpés által elháríttatnak ugyan, de sokszor nagyobb erővel is vissza térnek, 's hirtelen halált is okozhatnak. Hasonló esetben Andral a' hörgöket egész terjedésükben igen halavány 's vértelen állapotban találta, 's telve az egész tüdő vizes nyálkás folyadékkal, valamint azt a' kiköpött anyagban is látjuk, melly igen vékony fehérvyes olvasztványként fölületén habzó nyálkát hord.

A' hangtömesz e' bajban, a' fokokat az által bélyegzi, hogy eleintén vizes hörgést nyilvánít, mely szuszogóvá leszén, 's a' legmagosb fokon hólyagocskás lehelés épen nem hallatik. E' hallgatódzási fokozatnak meg felel a' kopogtatási hang nagyobb 's nagyobb tompasága, mely még is soha sem egészen tompa.

A' hagymáz igen gyakran a' hörgöket szinte különös módon felgyulasztja; de még gyakrabban csak állványt okoz a' nyálkahártyán, mely ekkor dagadt, lágy sötétvöröses, 's kocsonyaféle sötétvöröses nyálka kiválasztást okoz. Ez a' h ö r g h a g y m á z, (bronchotyphus) 's többnyire ileotyphussal függ össze. Ha csak tüdőhagymáz nem leszén belőle, a' hallgatódzás és kopogtatás igen csekély tevő jeleket ad.

Gyógyulás és orvoslat.

A' gyöngye foku hörglobot gyakran a' természet már 2 — 4-ik napon jó izzadási bírálattal nyálkás kiválasztás nélkül gyógyítja meg. Ha hosszabb ideig tart, kedvező körülmények alatt a' köhögés mindig gyöngébb 's nyálkásabb leszén 's szinte izzadások mellett meggyógyul a' betegség. A' láz nélküli húzmos folyam szinte igen gyakran természet által, izzadás nélkül, gyógyíttatik. De ha vagy az első vagy a' második több hetekig tart, 's többször már új erőre kapott föl, igen makacs és nehezen orvosolható a' baj. Gyermekeknél különösen veszedelmes a' heves hörglob 's gyakran catarrhus név alatt nem ismertetik meg, elhanyagoltatik.

Ha nem igen erős foku a' bántalom, ha a' hallgatódzás állandó lehelési zajhiányt, 's a' kopogtató tompa hangot nem mutat (a' mi által hozzá csatlódó részletes térimebes tüdőlobot is lehetne gyanítnunk) következőleg orvoslom betegemet: nyugodalmas fekvés, mérseklertes betakaródzás, beszéllés megtiltása, minden esetben, melyben szembetűnőbb a' láz. Ha igen nagy 's száraz a' forróság, 's ilyen a' köhögés — olajos, vagy lágyító 's bódító főzelékbe mártott ruhával melegen borongattatom a' mellet,

és salétromos mondolatejet adok. A' salétrom mennyisége egy ftra 2—4 dr. Nyalkás levest, legfőlebb főtt, czukro-
 7 ott almát engedek étel gyanánt. Ha a' bántalom csak egy
 két napi 's gyöngé, estve egyszerre 5—8 gr. Dowerport
 adok 's utánna sok nyalkás lágymeleg italt, 's meleg beta-
 karódzást ajánlok, a' mi által többnyire bőrbírálat 's egy-
 ütéssel a' gyógyulás is eszközöltetik. Ha szörnyű nagy a'
 forróság és kiállhatlan a' szomj, meleg betakarás mellett
 nagy mennyiségben hideg vizet inni javaslok, a' mi által
 ekkor leg jobban eszközöltetik az izzadás. Ha a' fájdalom
 's égetés, kivált ha vérmes az egyed, 's az érítés na-
 gyon kemény és izgatott — a' karból vért bocsátani, igen
 célirányos. De itt többnyire elég 6 — 10 unc., ha csak
 térimbeles tüdőlob nem csatlódik hozzá. Ha a' legfőlebb
 említett tünetmények mellett a' nyavalya már több napokig
 tart, 's a' köhögés igen erős és fájdalmas, de a' láz és for-
 róság nem nagyok, 's köhögésen kívül szembetűnő fáj-
 dalom nincsen, valamint a' természet e' gyuladást a' nyál-
 kás föloldás és köpés után eszközzi, úgy mi is tegyünk.
 Főszér itten a' hugyanysó, elegendő édesgyök lével.

Rpe: Aquae dest. simpl.

unicas quatuor;

Tartar. stibiati

granum semis — unum;

Salis ammoniaci

scrupulos duos — quatuor;

Succi liquir. inspis.

drachmas duas — tres. MDS.

Ezen vegyíték olly jótékony hatásu, hogy jobbat nem
 is gondolhatok. A' húzmos hörglobban tüstént a' nevezett
 vegyítéket lehet adni. Itt ritkábban érvágás, többször el-
 lenben nadályozás lehet ajánlható; az úgy nevezett mell-
 theák is hasznosak. De ha az egyed tompa alkotásu, 's
 a' hallgatódzás a' tüdőnek erősb nyálkávali bedugulását
 nyilvánítja, 's erősb gyuladás nem létezik, hánytatónak olly

nagy a' haszna, hogy azt megbecsülhetlennek lehet nevezni. 'S annál hasznosb, minél nyulékonyabb 's ragadosb a' nyálka. Lágyító gőzök beszívása a' száraz gyulladásnál szinte célirányos.

A' hörgtakárt, mely láz és lob nélkül jár, néhai hánytató mellett a' következő labdacsokkal legszerencsésben szoktam orvosolni.

Rpe: Gummi resinae myrrhae
drachm. unam ;
Terebinthinae venetae
drachm. semis ;
Extracti aloës aquosi
grana duo.

Cum. s. qu. extract. dulcam. f. massa, ex qua f. tot. pillulae granorum 3. S. négyszer napjában 3—6 darabot A' mellre a' következő tapaszt rakatom :

Rpe: Emplastri resinosi
unc. unam ;
Camphorae
Opii puri
aa. scrup. unum.

MDS. —

Ismétlem, hogy valamint a' tüdőlobban fűszer a' narancs színű kéndárdacs, úgy a' hörglobban a' hügyanysó.

Igen makacs húzmos hörglobok, utazás és lakhelyi változás által gyakran szerencsésen gyógyulnak. Nem is igen emlékezem, hogy az érintett bánás móddal, a' gyógyulást, ha eszközölhető volt, nem eszközöltem volna.

A' többi említett, hörgös kórfajok gyógyításába e' helyen nem bocsátkozom; 's most még némelly rokon részek gyulladásit leginkább azon tekintetben fogok rövideden jellemezni, a' mennyiben körtani 's hallgatódzási értékkel bírnak.

Göggyladás.

Hurutlázás jelenésekkel, vagy azok nélkül az egyed szárazságot vagy fájdalmat is érez a' gögben. A' lehelés nehéz és siettetett; a' szózat hangját elvesztette: durva vagy sipoló vagy igen magos. Többnyire csiklandozást érez a' beteg a' gögben, 's érzi, hogy a' lég átjárása szorultabb nyíláson történik, néha a' szózat egészen el van fojtva magosra emelkedvén e' lob, a' láz nagyon növekszik, fő fájás, kemény, siettetett érítés mindegyre növekednek, 's szerencsétlen esetben a' lehelés lehetetlenítetik, 's megfulad a' beteg. Ha a' gögfyödél gyuladt, jellemes az itálnak 's ételnek lenyelés helyetti vissza löketése. Szerencsésb esetben bőrbírálatok mellett a' fájdalmas köhögés nyálkássá válik, 's eloszlik a' bántalom. De néha makacsul fönnáll a' gyuladás és köhögés száraz vagy nedves alakban. Támadhat fekély, 's gúgsorvadást vonhat maga után, 's ezt néha a' holttesben olly fölszínesnek találjuk, hogy alig vehetjük a' halál oka gyanánt.

Több a' hörglob mellett említett fajulások itt is lelhetnek helyet. Hozzá tesszük a' gögghasadék vizdagát (oedema glottidis); veszedelmes, hirtelen öldöklő bántalom! — Találtatik a' gögtágulása 's szorultsága (laryngostenosis), lágyulással, keménnyedéssel, porczosodással. A' heves bőrkütegek, 's a' hagymáz is gyakran a' nekik megfelelő változásokat okozzák e' részben 's t. b. Általában a' kórbonczolat itt igen hasonló változásokat mutat azokhoz, mellyeket nagyobb hörgőkben találunk, 's említettünk is.

A' hallgatódzás és kopagtatás e' lobban néha igen becses jeleket ad, ámbár csak tagadókat.

Heves folyamban itt számos nadályokat rakni, többnyire hasznosb mint az érvágás. Nyálkás lágyító italok és meleg borongatások itt főszerepet játszanak. Az alkalmat-

lan pépek helyett többnyire langyos szappanos vízben mártott ruhákat alkalmaztatok a' nyakra, 's ezek fölé köröskörül sok szárazat, hogy hideg levegő be ne hathasson, 's ilyen borongatás maradhat 8—12 óraig is. Sokat ajánlottak az orvosok, sokat láttam én is próbálni és próbáltam magam; de langyos lágyító italnál itt jobbat nem ismerek, mellyhez, ha igen háborgató a' köhögés, borostyánvirág vizet, vagy beléndek kivonatot (hyosciamus) teszek hozzá. Dower porát, olly környülállás alatt 's ügyekezettel, mint a' kezdő hörglob orvoslásáról mondtuk, szinte olykor lehet használni. De általában mákony vagy egyéb bódító szerek rendes használatát e' betegségben igen czéliránytalanak nézem, valahányszor az már hosszabb ideig tart, 's következőleg csak nyálkás feloldás által végződhetik. Lágyító gőzök itt is nagyon használnak.

Légsíplob.

A' légsíplob hasonló környülállások közt szok támadni 's folyni gőg- és hörglobbal. Gyakran ugyan ezeknek egyik vagy másikának kisebb vagy nagyobb fokával össze is kapcsoltatott. Itt szárazság 's égetős fájdalom a' torkon egész a' mellcsontig éreztetik. A' köhögés botrányos, száraz vagy nyálkas vagy sárgás genyféle 's véres kiköpéssel; a' lélekzés itt is siettetett 's kisebb vagy nagyobb mértékben akadályozott. A' szózat hangja durva 's fojtott szokott lenni, soha nem olly vékony 's olly sziszegő, mint ha maga a' gőg is szenved. A' bonczkés egyéb már említett változásokon kívül itt néha egész vagy fölfakadt genytályogokat 's nagy fekélyeket talál föl. Néha a' síp falai nagyon dagadtak, lágyultak, vagy elkeményedtek, 's

ollykor képezményi folyadékkal nagyon bedugúlt. 'S épen ezen állapotok okozzák legtöbbnyire a' halált megfuladás által.

A' hallgatódzás és kopogtatás a' hörglob evveli össze-
kapcsoltatásáról, 's fokáról biztosít.

A' bánásmód egészen a' gőglobéval megegyez.

Gyakran gőg-, légsíp- 's hörggyuladás egybe kap-
csolvák, 's legritkább a' légsíp egyedüli gyuladása.

Hártyástorokgyík.

A' croupalis folyamat mint tüdőlobot már leírtuk. E' kórfolyamnak megszokottabb helye a' gőg és légsíp. A' gyermekek, kiknek sajátja, többnyire néhány napig torokfájásról panaszkodnak 's kehécselnek, 's gyakran bádgyadtak. De néha hirtelen is megtámadja őket ezen irtóztató betegség; nagy forrósággal a' fejen, egyéb hurutlázás jelenésekkel, nagy álmoassággal. Többnyire éjjel kezdődik nagy erővel a' különmemű száraz tompa mintegy sziszegőleg ugató köhögés, melly nehezen leírható, annak pedig a' ki azt igazán hallá nem könnyen elfelejthető. Ekkor az arcz vörös és fölfútt, 's a' szemek többnyire könnyeznek. A' roham alatt a' kisdetek nagy félelemmel fölülnek, a' roham után visszaesnek, 's el is alusznak. Gyakran három négy esztendő gyermekek sem mutatnak fájdalmas helyet. A' köhögés, a' láz növekedő ereje, az érítés rendkívüli sietettsége mellett, mind egyre gyakoribb és gyötrőbb lészen, 's nagyobb a' nehézlehelés. Sokszor már az első tizenkét órában áll be nyálkás hörgés, 's pedig vagy csupán a' gőgben és légsíp felső részében, vagy a'

tüdőben is. Néha beálló jóteknő izzadás alatt, 's midőn a' betegek nagyon nyűlékony fehérnyes turhát köpnek vagy hánynak ki, a' betegség egészen elmultnak látszik. De többnyire ismételve és nagyobb erővel tör ki; és ez néha legtisztább szakossággal az orvos és szülők szomorú csalódására szokott történni: míg a' hörgés és nehézlehelés le nem írható félelem's inséggel mindegyre növekednek, 's vagy a' mellkasnak végig tartó habár csekély mozgása, vagy ennek legelőbb hanyatló lehelési tágulása, 's mozdulatlansága mellett megfulad a' gyermek. Ezen utolsó eset ugyan ritkább hörgcroup tulajdona; többnyire láthatólag a' gőg 's légsíp bedugulása okozza a' halált. Lehet e' szerint gőg-, légsíp- vagy hörgcroup, 's a' bonczkés a' nyákhártyának vörös duzzadtsága mellett kocsonya vagy fehérnyeféle, csatornás, hártyás képezményt mutat kisebb vagy nagyobb kiterjedésben, többnyire a' gőg körül, úgy, hogy ezt vagy a' légsípöt, vagy a' hörg másodrendű ágazatit is bedugva találjuk. Mikép kelljen megkülönböztetni ezen kiizzadmányt a' hörglob nyálkás kiválasztásától már fönnebb említettük. Halálos esetben, és ha a' hörgökben fészkelte e' kórfolyam, leginkább tüdővizent is találunk. A' hallgatódzás és kopogtatás megmutatják, valljon a' hörgökben is létezik e' croup vagy sem? És nem nyálkás hörgés ennek jele a' hörgökben, hanem másféle egy kissé sipoló és reszegő zaj. Jó ez legalább a' jóslatra nézve. Mert hörgcroup nem egy könnyen gyógyítható.

Maga a' természet segély nélkül ritkán gyógyítja e' bajt olly módon, mikép azt fönnebb említettük. A' következő bánásmódot találtam leg hasznosabbnak: legelején bátor nadályzat a' bántalmas helyen, utánna hánytató, borkőből vagy kénsavas rézből; minden órában $\frac{1}{4}$ —1 gr. édes higany. Mustárpépet a' nyakra, 's utánna tejjel készített langyos borongatásokat. A' hánytatót, ha többször áll be nyálkás elfojtódzás, többször is kell ismételni. Más hathatós szereket, vagy egy ezekhez is hasonlókat eddig nem tudtam találni.

Tagadhatatlan ugyan, hogy a' torokgyík néha más mellkasbani lobokkal jár együtt; de ez nem történik gyakran; 's ha történne, tudjuk a' módokat, mellyekkel a' kórismeretet pontosabbá tehetjük. Nekem, megvallom, ámbár orvosoltam illy beteget eleget, mellhártya- vagy tüdő-lobi gyulladások, vele öszve kapcsoltatásban nem fordultak elő. Láttam ellenben többször a' torokgyíkot heves bőrküteghez, nevezetesen kanyaróhoz csatlódni.

Göröshurut.

Nem annyira mint az előbbi a' gyermekornak gyakoribb sajátja; de még is ritkán a' tizenötödik éven túl igaz és erős alakban.

Ezen kór első szaka hurutos hörggyuladástól meg nem különböztethető; és pedig ez többnyire mérsékelt gyulladás és lázas jelenségekkel szokott járni. Csak néha a' köhögés már legelején szárazabb, botránczóbb és korlátozottabb rohamokat képező. Az a' legcsalékonyabb benne, hogy a' szokott hurutlázás alkalmatlanságok és bántalmak több napon reggel felé bőrbírálatok mellett annyira engednek, hogy azt gondolnók, vége szakadt a' begségnek. De az 5 — 8 nap közt, midőn a' láz csaknem már elmúlt vesszük észre, hogy a' köhögés nem enged, hanem inkább kifejtettebb, erősebb, szakkénti rohamokat képez, 's ezek olyanok, hogy egyszerre rövid mellfojtogatás, 's hosszú és mély belehelés után számtalan egymást űző, tökéletlen, csekély zaju köhögési kilehelések, 's ezek közt egyes mély és zajos belehelések történnek. A' beteg hirtelen mintegy ijedve ülföl, vagy lábára áll, kezével ide 's

tova kapdoz, arcza pirul, szeme könnyedzik, 's nem ritkán erős eröltetett nyálkás hányással végződik e' roham, mely után rövidebb vagy hosszabb időre a' betegek egészen jól érzik magukat 's vidámok is, ha csak valamely fontosb kórvegyíték nem létez, p. o. részletes hörg- vagy tüdőlob. Olly erős pedig sokszor a' köhögés és hányás, hogy a' mellkas alsó része nagyon fáj, és néha vér vettetik ki.

Ezen görcsös szak többnyire négy hétig tart', a' midőn a' rohamok ritkábbak, a' köhögés gyöngébb és lágyabb lesz, nyálkás kiköpés következik, 's 6 — 9 hetek közt az egésznek szerencsésen vége van. Nem akarom itt a' sok mellék bántalmat elősorozni, mely a' görcshuruthoz csatlódhatik — az idegek részéről, általános görcsök, sőt dermenet is, (ámbar én azt eddig még nem láttam); vérfolyások az orrból 's fülekből; főfájás, szemek daganatja 's t., hanem főképpen figyelmeztetek a' már érintett hörg- vagy tüdőlobra, mely mindenesetre a' legfontosabb vegyíték.

A' mi a' kórbonczati adatokat illeti, nem bírnak itt különösökkel; érdekes ellenben a' hallgatódzás és kopogtatás segítségével az érintett gyuladásokat minél előbb fölfedezni, 's ha lehet elhárítani. Ha t. i. az egyed a' második szakban is állandólag lázas, és rendellenes, némileg akadályozott és fojtott lehelés mellett, bizonyos helyen vagy helyeken fájdalomról panaszkodik: akkor vegyük kezünkhöz a' kopogtatót, hallunk e' tompa hangot? 's ha gyermek, elég nagy e' a' rugékonyság? És vegyük kézhez a' hangtömeszt; van e' hely, hol állandólag a' hólyagos lehelési zaj nem hallatik? 's e' szerint intézzük gyógymódunkat, vagy is inkább ez ellen egészen. És fontos ilyeneket fölhalálni; mert maga a' betegség ellen keveset vagy semmit sem tehetünk; ellenben, ha semmiféle kóros vegyíték nem létez, szerencsésen is le szokott folyni a' betegség; 's nem tanácslok itt egyebet, mint vérvételt legelején, ha a' láz igen erős, a' bántalmas helybeliség pedig eléggé fölvilágosodott és biztosított; utánna egy hánytatót; 's e' két tanács pontos kivitele mellett, nem látok egyebet szükség-

gesnek, mint lágyító nyálkás langyos italokat. Egészen Autenrieth ajánlata felé hajlok, semmi hathatósabbat nem ismervén, 's addig kenetem két óránként az ő fölragó kenőcsét a' szívgödörre, míg mély fekélyecskék nem támadnak, a' bódító szereket avagy moschust és más mindenféle specificumokat itt nem is említem; minthogy azokat a' dicsért belladonnával együtt mindöszve sikerteleneknek találtam. Ha pedig a' baj gyógyítható volt, nem emlékezem, hogy az érintett gyógymód által nem gyógyítottak volna.

Mellhártyalob.

Kettőt fogok itt jellemezni, t.i. a' külső avagy is mellkasi mellhártyalobot, 's a' tüdőhártyalobot. Amaz „pleuritis muscularis“ név alatt fordul elő, emez „pleuritis serosa“-nak neveztetik.

Minden heves mellhártyalobnak általános bélyege az; hogy eleintén, néha hosszabb ideig is a' fájdalom aránytalanlag erős, a' kopogtatási hangnak csekély vagy semmi tompaságához képest; hogy e' fájdalom szűrő 's lehelés alatt leginkább kiállhatatlan, a' köhögés többnyire, és legalább hosszabb ideig, száraz és nagyon fájdalmas. Hamarébb mint más gyuladásnál kimenet szokott következni, 's pedig vagy képezményi anyag kiválasztatása, mely rendellenes összeköttetéseket okoz, vagy vizes vagy genyes folyadék kiizzadása. A' kór-ok többnyire csúzos hatmány. A' láz aránylag nagy hideggel szokott kezdődni. Az érítés minden erősb mellhártyalobban aránylag nagyon gyors és siettetett, 's szembeütnőleg keményebb. Már Bagliv azt mondá: „durities pulsus, est signum fere infallibile pleuritidum.“ A' bört hol szárazon, hol néhai enyhítő izzadásban találjuk; de

gyakorlatomban épen a' legerősebb mellhártyalobok néha azok voltak, hol a' beteg mindig 's minden enyhülés nélkül izzadt. A' lob a' mellhártya egyik vagy másik részét, mellkasit vagy tüdőit lepheti meg, 's néha, ámbár ritka esetben, mind a' két oldalon az egész hártya gyuladt, hol a' fájdalmas elnyomatás, metsző 's szúró fájdalmak közbevetésével, oly nagy, hogy azt hinnők, meg kell fuladni a' betegnek. A' bordaközötti izmok gyuladása, sokszor egybekapcsolt a' mellhasihártyalobbal, de magán is főnállhat, 's pontos kórismeret szükséges annak mindenkor különbsztetésére. A' mellhártyalob sokszor tüdőlobbal, különösen fölületessel függ össze — pleuroperipneumonia. Meg kell különböztetni leginkább a' mellszúrást, (pleurodynia) a' mellhártyalobtól; de mind ezekről bővebben utóbb, és részletben.

Az igen heves mellhártyalob végződhetik szinte megfuladással, a' midőn a' mellkas mozdulhatlansága miatt nevezetesen vizes vagy genyes folyadék és ennek nyomása által történik ez; de hirtelen megfuladás, mint a' tüdőlobi gutaütés vagy szélhűdés, nem szokott egy könnyen ennél történni. Ha a' 5—8-dik napig az igen heves folyamánál általános jótékony bőrbírálat mellett a' gyuladás nem oszlik el, igen gyakori, ámbár nem halálos kimenet szok lenni a' képezményi kiüadás, melly által rendellenes öszvenővések eszközöltetnek; néha sokkal előbb.

A' gyuladás kórboncztni bélyege abban áll, hogy az előbb fehér sima 's átlátszó hártya vörösödik és homályosodik, és a' gyuladás legtevőbb fokán újon képezett számtalan véredényes szövetet mutat. A' mellhártya azon része, mellyből a' gyuladás indult ki, legsötétebben vörös; találatnak a' fölületen, ha csak egy kissé tartós volt a' gyuladás, kölesmag nagyságu sötétvörös pettegetések. Itt húzmos lobnál a' vörösség sokkal sötétebb, a' savós kiüadomány pedig szinte elfajult tekintetű, nagyon híg, néha sárgás és fehéرنyész testecskéket foglal magában. Hol a' hártya csak vöröses, de sem igen homályos, sem véredé-

nyeket nem mutat, ott még csak vértorlódásról, avagy lobos vérállványról (congestio, stasis inflammatoria), de gyulladásról nem lehet szó. Ezen állapotnak ugyan, habár csak rövid ideig is, minden esetre a' gyuladást meg kell előznie. Ha a' gyulladás minden más kimenet nélkül szerencsésen visszaképeztetik, a' hártya vastagabb 's homályos marad ugyan, de nem vörös, 's véredényeket nem mutat.

A' képezményes kiizzadás, mint mondánk, igen gyakori kimenet; ez által álhártyák (pseudomembranae) képeztetnek, mellyek a' holttesteken különbözőleg; hol vastagabbak, hol vékonyabbak, kisebb vagy nagyobb területen a' tüdőt, vagy mellhártyát fődven, ezekhez igen csekély mértékben, vagy erősen hozzá kapcsolva találtnak. Néha több egymásra halmozott rakásokból állanak, színre 's erősségre különbözők. Míg az álhártyás képezmény lágy, a' beszívás még lehető; de ha a' hártya már kemény, fényes, organisált — többé be nem szívódhatik.

Savós kiválasztás (effusio serosa), melly néha igen hirtelen támad. Ez lehet tiszta, minden véres vagy genyes vegyíték nélkül, sőt újon képezett összenövések vagy álhártyák nélkül is, és ekkor nem gyuladási jel, hanem csupán csak vizenyes kiválasztás lehet. De ha a' nevezett vegyítéssel fordul elő, különösen véressel, akkor igenis annak lehet tekinteni. Broussais és Laënnec ebből egy különös kórnevet képeztek, vérfolyásos mellhártyalob (pleuresie hemorrhagique) név alatt; 's a' vér hol kisebb hol nagyobb mennyiségben a' vizes folyadékkal vegyített, azt világos vagy sötét vörössé festi; néha darabosan 's tisztán is találtnak; néha a' hártya fölületén képezményes kiizzadmányok mellett véres letét is mutatkozik, (hämorrhagisches Exsudat). Ezen kórkiemenet gyógyulhat beszívódás által; ritkább esetben a' folyadék utat nyit magának a' légutak felé, 's ott vettetik ki. Sokkal veszedelmesb kimenet ezeknél:

A' genyes kiválasztás, melly által genymell (empyema) képeztetik. És ezen genyes folyadék lehet tisz-

ta, sűrű, fehéres, vagy sárgás, vagy vízzel, vagy vérrel, sőt szabadon úszó álhártyákkal is vegyített. Fontos a megkülönböztetés korlátozott vagy zacskós genymellre (empyema circumscriptum, saccatum), vagy elterjedtre, szabadra, korlátlanra, (empyema diffusum). A' tüdőkre nézve hasonló behatással van e' folyadék, valamint a' vizes, csak hogy még jobban összenyomja a' tüdőt, 's nehezebben mozdíttatik el. A' betegek megfuladhatnak, vagy meghalnak olly módon, mint a' tüdősorvadásban, vagy a' genyutal lel kifelé az oldalbordák közt, hol a' lágy részek hullámzó dagban emelkednek föl, melly magától vagy kés által nyíttatik; vagy befelé, 's ha megnem fulad a' beteg a' hörgők bedugulása által, a' geny ezeken vettethetik ki; vagy a' higabb rész beszívódik, 's ha zacskóban létezett a' geny, ez összehúzódik 's összenő, a' mi ugyan ritka szerencsés eset. Ide tartozik a' genysípoly, mellynek képeztetését mindenki könnyen gondolhatja magának.

A' nevezett gyuladási kimeneteken kívül még más kóros képezmények, fajulások, változások találatnak, melyek közül előemeljük a' gumós letéteket. Láttam esetet, hol csaknem az egész mellhártya köles- és nagyobb nagyságu sárga gumócskák által volt beszórva; a' tüdő fölületén és belsejében is szokott ekkor hasonló elfajulás létezni. Csontos képezmények ugyanis előfordulnak a' mellhártyán.

A' tüdő kórbonezos állapota mellhártya lobnál különböző lehet. Történik t. i. hogy maga a' tüdőtérímbel kisebb vagy nagyobb mértékben egyuttal gyuladt; 's ezen állapot képi a' mellhártya tüdőlobot (pleuroperipneumonia); de erről más helyen. Többnyire csak fölületesen vörösebb 's tömöttebb a' tüdő, ha annak hártyája gyuladt; ha pedig ez egészen elgenyedezett, genyes, vagy másféle folyadéku beszívargások találatnak a' tüdő fölületén; 's ilyenkor mindig azt tehetni föl, hogy a' gyuladás valódi fészke a' tüdő boritékjában létezett. De sokkal gyakrabban előfordul a' tüdőnek öszvenyomatása vizes vagy genyes mellhártyás

kiizzadmány által; és mivel ezen kóros állapot gyakran eredeti tüdőbántalmas fajulásnak vétetik, azt most rövideden jellemezzük. Történhetne zavarodás a májulással; mert sokszor az összeszorított tüdőtérímbel hasonló színű és keménységű mint a' nevezett lobos változásban; nem ropogtat itt is, mivel a' lég a' hörgöcskék és sejtecskékből kinyomott. De ha ujjainkkal nyomjuk a' külsőleg összeszorított tüdőt, azt távolról sem fogjuk olly töredékesnek találni, mint a' májulásban, és nem ikrásnak; 's íme figyelmeztetek arra, miképen ez által azon eszme biztosíttatik, mi szerint a' vörös májulásbani ikráság nem az összenyomott és keményedett, hanem épen belső kiizzadmánnyal töltött hólyagocskák által okoztatik. Könnyen megfogható, miképen a' képezményi kiizzadások által eszközlött álhártyák és rendellenes összefüggések a' tüdő alakját és helyzetét is némileg módosíthatják, és részletes tüdőlobra is adhatnak alkalmat. Történik néha, hogy találunk korlátozott területen különböző foku lobos mellhártyai fajulást, 's ennek felelőleg mélyen ható részletes vagy lebernyes (lobularis) tüdőlobot. 'S itten, ha csak a' betegség kezdeténél nem vizsgáltatott általunk, nehéz vagy lehetetlen is elhatározni, melyik lett légyen e' kettő közül az első és okozó bántalom.

A' mi a' kórismeretet illeti, a' jellemzés nagy részint az eleintén adott kóriratból vehető; itt némellyeket 's legbiztosítóbbakat is hozzá csatlok.

Jól ügyelvén a' mellkas lehelési mozgására, azt veendjük észre, hogy hol legnagyobb a' fájdalom, ott legcsekélyebb, vagy el is nyomtatott a' bordák emelkedése. A' beteg többnyire hátfekvést választ, oldalfekvése pedig, ha van, ellenkező viszonyban áll avval, a' mi a' tüdőlobos rész és fekvés közt létezik — a' mellhártyalobos t. i. ha oldalt fekszik, az egészséges oldalon szokott feküdni. Ha nagyon heves a' láz és folyam, 's az első tovább tart, midőn már egyéb jeleknél fogva folyadékos gyülevényt a' mellkasban megismertünk, genyesre szabad gondolnunk; láz nélkül, vagy kisebbel többnyire savós (serosus) kiizzadmányos gyülevény

szokott járni. Ha sok a' gyűlevény, a' beteg a' bántalmas oldalán fekszik; ha nem sok, a' hátán. Figyelmeztetek egy nem igen divatos, és még is hasznos vizsgáló módra. Ha t. i. az előbb ép-testű ember már egy ideig mellhártyalobban szenved, és mennél erősb e' bántalom annál összeesettebb szokott lenni azon oldalon a' tüdő. Vegyünk fonalat, 's mérjük meg a' mellkas két felét, hátulról a' gerincztüskétől a' mellcsont közepéig; 's a' bántalmas oldalt többé vagy kevesebbé kisebb terjedésűnek fogjuk találni. Ezt Cruveilhier nagyon ajánlja.

De igen jó és fölvilágító jeleket szerez magának az ügyes hallgatódzó és kopogó a' betegség különböző helyére és okára nézve. Ha t. i. az említett jelek szerint az első kórismereti lépéseket tettük, vegyük elő a' kopogtatót és alkalmazzuk 's használjuk azon helyeken, melyekről a' beteg panaszkodik, 's ha csak egy két napig létez heves mellhártyalob, a' kopogtató tompa (czomb-) hangot fog adni. Bámulandó sebességgel történik a' mellhártyalobban mintegy fehérynyes vizes folyadék kiizzadása, és ez sokkal tompább hangot ad, mint a' vörös vagy szürke májulás tüdőlobnál. Annál kevesebbé pedig fogjuk ama hártyalobos állapotot a' tüdőlobossal összezavarni, ha a' beteget különbözőleg fordulni 's magát helyezni intvén, visszuk véghez a' vizsgálatot; mert természetes, hogy illykor folyadékos kiizzadmányánál a' tompa hang hol az egyik hol a' másik helyen vétetik észre; csak két eset veendő ki: ha a' folyadék zacskózott; vagy olly nagymennyiségű, hogy csaknem az egész mellüreg betölti.

A' hallgatózás különféle jeleket adhat. Ha t. i. igen erős és heves hártyalob következtében nagy mennyiségű folyadék által az egyik tüdő erősen összenyomódott, semmi lehelési zajt észre nem fogunk venni. Ha csekélyebb mennyiségű a' kiizzadmány, a' bántalmas hely fölé alkalmazván a' hangtömeszt, az úgy nevezett kecske-vagy mekkegő zajt fogjuk hallani. Ez t. i. olyan zaj, mint ha a' lehelés érczes csőn vezetettvén fülünkhöz, ezt mintegy zotyogósan (saccadée) érinti. 'S ezen zotyogósságban, mely valószínű-

leg a' folyadék rezgő mozgatása által eszközöltetik, különböztetik meg a' lehelési zajnak már érintett csős (tubaire) minősége a' hasonlótól a' májulásnál; mert a' májulásnál is hallunk ugyan csős hangot; de természetes, hogy itt kemény testen vezetettvén át a' zaj, abban zotyogós mozgást nem hozhat elő. És ez utolsó nemű csős zaj, melly a' májulásnál olly gyakori, légcsőszózatnak (bronchophonie, Laënnec) neveztetik. Ha a' mellhártyás fölületeken képezményi kiizzadás által egyenetlenségek támadnak, 's még inkább ha rendellenes őszvenővések által a' tüdő mozgásiban akadályzott, 's két főlész mintegy dörzsölve érinti magát: dörzsölő zajt hallhatunk.

És így szemünk előtt tartván a' lehető zavarást mellhártyalob, mellszúrás és tüdőlob közt, rövideden ismét arra figyelmeztetek: hogy a' mellszúrásnál (pleurodynia), nem csak hogy láz nem szokott lenni, hanem a' kopogtatott mellkas rendes hangot ad, a' hallgatódzás pedig a' légsejtes lehelést is véteti észre. A' mellhártyalob rendszeren erős borzadással, hideggel kezd, 's ha csak egy kissé erős és tartós, tompa hang és mekkegő zaj (csős és egyszersmint zötyögős zaj; egophonia) fog hallatni. Ha pedig igen nagy a' folyadékos kiizzadmány mennyisége, tökéletes czombhang és semmi lehelési zaj sem fog észrevétetni. A' tüdőlobnál, a' fájdalom nem olly éles, többnyire különböző híg anyag szokott kiköpetni, a' tompa hang lassabban növekedő, 's itt légsős zaj, körülötte pedig a' ropogó zaj (râle crépitant), hol t. i. a' lobos folyam alig kezd, hallatik.

Húzmós folyam. A' húzmós mellhártyalob lehet eredeti, vagy a' tökéletlen gyógyult heves hártyalob maradványa; 's ez többnyire az eset. Ebben ritka az éles fájdalom, vagy csak időszakként előkerülő, vagy épen hiányzik 's azon alakot képezi, melly írók által lappangó mellhártyalobnak (pleuritis ocula, pleuresie latante) neveztetett. Tagadhatatlan, hogy e' bántalom gyakran szembetünő láz és fájdalom nélkül jár, 's annál inkább érdemli legnagyobb vizsgálódó figyelmünket. Az ilyen betegek hamar halavá-

nyodnak, soványodnak 's beesett arczuk vonalai elidegenítvők. A' mellkas hő, a' végtagok pedig, 's általában a' ruházatlan részek, igen könnyen fáznak. A' legkisebb mozgási erőltetés, nehéz, lihegős lehelést okoz, és az érítés nagyon siettetett. Ha nappal nem is, nem ritkán éjjel lázforróság vétetik észre, a' köhögés kicsiny 's száraz. A' hallgatódzási és kopogtatási jelek főfontosságuk, 's a' heves folyamán említettekkel csak egyfélék; mert itt is hamar képeztetik kiizzadmány, de nem egy hamar genyes. Megjegyzendő hogy a' húzmos mellhártyalobnál folyadékos kiizzadmánnyal a' beteg, nem mint a' heves kezdeténél, az ép oldalon, hanem a' bántalmason fekszik.

Ugy hiszem, hogy nem czéliránytalan, ha némelly mellhártyalobokat, mellyek valamelly helybelileg izgató anyagi hatmány eredményei, másodrendűek név alatt itt említek meg. Nem csak helybeli betegségek a' mellkas izmaiban és sejtiszövetében, hanem a' tüdőnek némi fajulási is okozhatnak ilyen mellhártyalobokat, mellyek többnyire a' hely körül korlátozva, hová az izgató hatmány munkál; p. o. tüdőgyenyedés, fene, vagy (legközönségesebben) tüdőgumók okoznak helybeli mellhártyalobokat; és az utolsó eset legérdekesebb, miszerint a' fölületés gumós öblösség fölül összenővesztő gyuladás következtében álhártyák általi zacskó képeztetvén, ez által a' kiömlött olvadt gumóanyag fölvetetik, 's visszatartatik attól, hogy a' hártyaüregeben terjedne és ott területesb romlást okozna. Effélék, másodrendű mellhártyaloboknak szoktak neveztetni. Mind a' mellett egyéb külső hatmányok is okoznak néha, ámbár nem olly kisded területű mellhártyalobokat; általában pedig kétféle részletes mellhártyalobok vétetnek észre.

Részletes mellhártyalob összenővéssel. Ez a' leggyakoribb neme a' húzmos lappangó részletes tüdőhártyalobnak. Többnyire ugyan is részletes tüdőlob, 's ennek némi kimeneteinek, vagy gumók szüleménye; miképen mind ezen esetekben húzmos izgatás és lob a' nevezett hártyában eszközöltetik. Részletes mellhártyalob,

folyadék kiöntésével; midőn t. i. egyúttal alhártyás képezményi kiizzadás által zacskóféle zárt hely képeztetett, 's ebben kiizzadott folyadék, többnyire genyes, zárva tartatik. Ezeket mint ilyeneket az élőben megismerni igen nehéz.

Mellkasi- és tüdő-mellhártyalob (pleuritis costo-pulmonalis). Ezen kiterjedett alaku lob, úgy hiszem, csak igen igen heves folyamán kerülhet elő; ámbár némelly írók azt állítják, hogy sem tüdő-, sem mellkasi-mellhártyalob magán 's a' nélkül hogy egyik a' másikat hozná elő, nem létezhetnek. És itt igen hamar fog történni folyadékos kiizzadás.

Középhártyalob. A' többi mellhártyalobi jelekhez itt csak azt szükség mellékelni; hogy égetős fájdalom, vagy inkább még nyomás a' nevezett rész boncztani helyének felel meg, és ha folyadékos kiizzadás történt, különös nehézséggel lehelnek a' betegek hátfekvésnél. Megkülönböztetik még az írók helyre nézve a' rekeszmellhártyalobot (pleuritis diaphragmatica) és, Hipocrates szerint, hátmellhártyalobot, (pleuritis dorsalis). De nem szükség ezeket külön jellemezni, minthogy a' fönnebb említett kórvizsgálati jelek és segélyekkel a' gyakornok ezekre reá fog ismerni. Van szó szinte ideges mellhártyalobról; de e' név, úgy hiszem, elfog hagyatni, 's a' bántalom hagymázos mellhártyalobnak (pleuritis typhosa) nevezetni. Ezen forró koresvegyi láz t. i., a' mellhártyát is tulajdon alakjában megszokja lepni. Akkor a' hártya többnyire részletesen sötét vörösen, 's illy színü vérkiömléssel is tálatatik. Említjük végtére a' mellhártya fenét (gangraena pleurae), melly vagy eredetileg húzmos lobi elfajulás után, vagy elfenesedett tüdőfekélyek által jön elő, 's Huxham, és mások által, már régen ennekölte iratott le.

Szívhártyalobi vegyiték. Heves folyamu és csúzos eredetü mellhártyalobnál a' szívhártya, hason boncz- és élet-alkotásu, igen könnyen nem csak a' lobos bántalomban, hanem annak tüsténti kimenetiben is részesül. Utasi-

tunk a' szivbetegségek utóbb adandó részletes leírásához, itt csak arra figyelmeztetvén: hogy rendellenes szivdobogás, és evvel meg nem egyező érületi viszony; ájulás, akaratelleni mély fohászkodás—e' bántalom főjellemei közé tartoznak; 's a' hallgatódzás, és kopogtatás által akképen világosíttatnak föl: hogy ha csak néhány obonnyi folyadék foglaltatik a' sziv boritékában, a' kopogtató a' sziv fölött nagyobb helyen is igen tompa hangot ad; a' hallgatódzás pedig gyöngébb szivverést; és ha képezményi kiizzadások léteznek, a' belső fölszíneken, dörzsülő zajt (Reibungs-Geräusch) ad.

A' genymell már bélyegeztetett általunk; sőt a' vízmell, avagy mellvízkórság is; miképen ezek mellhártya-, vagy az első néha, tüdőlobi eredmények.

A' vízmellről még egy két szót, hogy annál jobban a' genymelltől megkülönböztethessék. Támad sokszor igen hamar, és csekély láz mellett, vagy a' láz tüstént megszűnik; a' mi a' genymellnél nem úgy van, 's ennél sokkal nagyobb az ínség, 's a' pofák többnyire sötét vöröséget mutatnak. Ha vizes kiizzadmány történt, a' beteg mellében nagyon elfojtott, 's többnyire halavány arczu szokott lenni; a' köhögés különböző alaku lehet; de többnyire csakugyan száraz. A' vizelet csekélyebb és csekélyebb mértékben választatik ki, sötét vörös vagy barna színű, különböző üleppel; fölülete pedig hártyácskával födetik. A' bántalmas oldalnak megfelelő kar nagyon ellankadt és hideg szokott lenni; a' mellkasban a' betegek néha hidegséget éreznek. Éjjel a' baj rosszabodik; sokkal nagyobb a' nehézlehelés; az érület többnyire lázas, nagyon siettetett; nem ritkák a' kezeken 's lábakoni részletes hideg izzadások.

Megemlítésre méltóknak tartjuk Hippokrates és Auenbrugger kórvizsgálati módjait. Az' első megrázásban áll (commotio, sucussio); fölültetvén a' beteget, egy segéd tartja annak kinyújtott kezeit, 's az orvos fülét közel a' mellkashoz alkalmazván rázassék meg az egész

türzs: és hullámozás fog hallatni, ha folyadékos gyűlevény van a' mellkasban. Auenbrugger kopogtatott következőleg: minekutánna a' beteg mélyen belehelt, 's lélekzetét vissza tartja, kinyújtott és öszvetartott ujjainkkal üssük a' mellkast, különösen hátul a' lapoczkák mellett, 's olly hangot fogunk hallani, minőt a' töltött hordó ad. Nekünk e' vizsgálódó módok, sem a' betegre sem az orvosra nézve elegendőleg megfelelőknek nem látszanak. Schönlein arra figyelmeztet, hogy ha folyadék foglaltatik a' mellben, ez mindig a' legmélyebb helyet fogja betölteni; ez igen természetes. De úgy hisszük, hogy már elegendő jeleket adtunk, 's csak a' következőket Skoda részéről ide iktatjuk. E' jeles kórvizsgáló azt mondja: mennél vastagabb a' kiizadmányi réteg, és mennél öszveszorítottabb ez alatt a' még léget tartó tüdő, annál világosb a' dobhang; üres pedig és tompa, ha a' megfelelő tüdőréssz légtelen. Zacsós vízgyűlevény körül 's kívül, nagyon világos lehet a' hang. Csekély vízgyűlevénynél, a' szabad és légteljes tüdő a' folyadék fölé emelkedvén, annak megfelelőleg igen világos hangot lelhetünk. A' hangtömesz által olly helyeken, hol a' tüdő térimbele bizonyos mértékig öszveszorított, többnyire légsős szózatot és lehelést hallunk. Egyébkint igen különböző zajok létezhetnek, ha nem fölötte nagy a' folyadék mennyisége.

Hogy sok nehézség előfordulhat, az tagadhatatlan; szinte az is, hogy híres kórvizsgálók ellenkező állításaik mind egyike igazat foglalhatnak magokban; de bátran nyilatkozom: hogy ügyes hallgatódzó és kopogó a' mellhártyai bántalmak elhatározásában bámulatos biztossággal eljárhat.

Különös belső kór-okot, vagy is tulajdonos mellhártyalobi hajlamot nem ismerünk. A' külső okok között három leginkább szokja e' bántalmat eszközölni: meghűtés (czúzos mellhártyalob), különösen tavasszal, hol néha efféle járványos kóralkotmány szokott uralkodni. Külső erőszak; (plueritis traumatica). Visszalépett heves bőrkü-

tegek;(pleuritis metastatica). Ezekhez hozzá csatlom a' már említett helybelileg izgató tüdőbántalmakat 's fajulásokat.

Gyógyulás és orvoslás.

Ambár a' természet e' bántalmat is, és pedig csak nem minden kimenetében, ha lehelés és életerő egészen el nem fojtattak, gyógyítani képes; még is szükség megjegyezni, hogy semmiféle bajnál hamarébb kimenet nem történik, és ha ebből kigyógyul is a' beteg, sokszor még is marad vissza annyi, a' mi az élet tökéletes épségét örökre megrontja, vagy újon kiütendő hasonló bajokra ad alkalmat. Történik pedig a' gyógyulás a' baj mérsékletes erejű legelső fokán, általános jótékony bőrbírálat, és bírálati vizelet által. Történik továbbá a' kiizzadott anyagok részinti vagy tökéletes beszívódása által. Végtevére, vastagabb folyadék magának néha kifelé a' mellkason át, vagy befelé a' hörgőkbe útát tör, és kivettetik.

Emlékezetbe hívám e' természetes gyógyutakat, hogy hasonlóképen munkáljunk mi is. Ha igen gyöngye foku, és még szembetűnő kimenet nélküli a' mellhártyalob, egyébként egészséges és nyugodt életfolyamu egyednél, illendő fölfigyázat mellett egyebet nem teszünk, mint ágybani nyugott fekvést, mérsékelt melegségig betakaródzást, és sok langyos folyadék ivását ajánlani, megnyitván gyöngéden az alhast, ha nagyon zárt volna, 's adván estve egyszer 2—8 szemer Dover-port. Ha igen nagy a' forróság és szomj, 's mellette köhögési izgalom, lobos alkotmányu egyednél, mondolajjal salétrommal ajánlunk; a' mi mellett sok vizet (óránként egy két pohárral) megitatunk a' jól betakart, fekvő beteggel. Ha a' láz igen csekély vagy észre sem vehető, 's csak $\frac{1}{2}$ —2 nap ota létez illy baj, azokon kívül nagy mustárpépet a' mellre ajánlunk. Ha egy kissé tovább tart már, hólyaghúzóval élünk, a' mi által, ha ez jó erősen és területesen hat, a' savós kiizzadás legbiztosabban elháríttatik, vagy gátoltatik. De nincs rosszabb, mint hol és a' míg

még a' láz erős 's hasonló foku a' helybeli bántalom, illy külső bőrízgatókkal élni. Illy környülállások alatt csak nem azt mondanám, hogy vétkes mulasztás, tüstént hathatós érvágást nem tenni, 's ez által a' lobot egyszerre tetemesen megtörvén, kimeneteknek elejőket nem venni. Különösen jelentett az érvágás, kemény összehúzott feszes érütésnél. Illy környülállások alatt, 's a' mig látjuk, hogy nagy, és állandó a' fájdalom, 's a' láz nem engedett, még napok és hetek után is a' leghatalmasb szer marad az érvágás. Legyen illy fokon fönnálló lobból már kimenet is, kiizzadmány vagy öszvenövés kapcsolva: az érvágás az egész orvoslásnak és gyógyításnak pótolhatlan alapját képezi. És volt esetünk, hol ezt már az egész testet meglepő vizenyes dagadás mellett is legbámulatosb sikerrel vittük véghez. Gyöngéden nyitva tartván az alhast, itt salétromos mondolatelyet adunk és hideg vizet nagy mennyiségben, a' mig a' forróság egy kissé meg nem töregett, 's érítés lágyabb nem lett. Mihelyt ez utolsó létez, 's a' bántalom csúzos természetű (a' mi ide's tova szökő szaggatások által nyilvánosul), koros egyednél a' következő vagy ehhez hasonló orvossággal szoktunk élni:

Rpe: Aquae. dest. simpl.

unc. quatuor,

Tartari stib.

gr. unum,

Tincturae sem. colchici

drachm. unam et semis,

Syrupi simplicis

unc. semis.

MDS. Minden két órában 1 kanállal.

Ez különösen jó az úgy nevezett alhasi alkotmányu egyedeknél, kiknek bőre igen kevésbé munkás. Adom egyébiránt az öszikefestvényt magát is, 's pedig koros egyednél 20 — 35 csöppöt minden harmadik órában vízben. Ne legyen sem az egyik sem a' másik orvosság használatá-

nál egy kissé is izgatott vagy gyuladt állapotban a' belcső. Ha gyermekeknél highas jár együtt e' bántalommal, az állapot nagyon nehezen gyógyítható és veszedelmes, és rossz jel, a' midőn a' lábak dagadni kezdenek. Az ajánlott érvágás egyébiránt csak akkor legyen olly nagy, a' miképen a' kezdő betegség tökéletes elnyomatására az szükség; ellenben, ha sok már és több napokig tartó a' geny- vagy vízmell; meg elégedhetünk a' láz és fájdalmi élesség megtörsével, nem eresztvén több vért, 4—8 uncianál 's ha látjuk, hogy ismét növekedik a' láz és a' helybeli bántalom, vagy eredetileg, vagy a' fönnebb megjegyzett orvoslás mellett legyen ez így: megelégedhetünk 8—20 nadályok föltevésével. Eztán mindjárt nagy hólyaghuzót alkalmazunk; mert ez minden savós hártyalobnál a' főszerek közé tartozik.

Némellyek tudom nagyon szeretik mindjárt eleinte az édes higanyt ajánlani, hogy ez által a' vérlobossága, és képezményi minősége megtöressék. Igen őszintén meg kell vallanom, hogy én ezen tulajdonságot a' nevezett kedvenez szerben még olly világosan sem tapasztalhattam, mint a' hánytató borkőben, vagy a' salétrom nagy adagjaiban. Hasznosnak találtam ellenben az édes higanyt gyűszűvirág porral és salétrommal, midőn a' kórfolyam első hevenysége és rohama meg töretett, és folyadékos kiizzadmány nem igen régóta létez; vagy ha hosszabb ideig is, legalább nem nagyobb elfajulással. 'S ekkor következő adagban adom e' szereket.

Rpe: Calomelae,
 Pulveris folior. digitalis purpur.
 aa. grana octo,
 Nitri puri
 drachm. semis,
 Sachari albi
 draehmam unam.

F. p. Div. in dos. XV. S. Minden harmad órában I port.
 Ha csúzos természet szembetűnő, 's ezen anyagi kórelem mintegy mozgékonyan a' testben még fönáll, nem eny-

hitő izzadások mellett, 's az egyed gyöngye, és ha már savós kiizzadmány is létezik, de a' láz igen csekély, lágy érűtéssel, néha következő porok nagyon hasznosak:

R p e: Sulfuris aurati antimonii,

Camphorae

aa. grana sex,

Opīi crudi

gran. unum,

Sachari alb.

scrup. unum.

F. p. Div. in dos. XII. S. Minden 3dik órában I port — és hozzá

R p e: Radicis Sassaparillae

unc. tres.

Div. in doses VIII. S. Reggel és estve egy egy adagot theának főzni 's az ágyban meginni.

Lehet a' thea közé kálmos gyökért is vegyíteni. A' hánytató mintegy megrázást okozván a' testben, szinte néha hasznót hajt, utánna nagyobb izzadás és vizelet következik.

A' genymell elleni orvoslás sokkal nagyobb vigyázatot kíván, és kevesebb sikerrel kecsegtet. Mégis elégszer történik ennek is szerencsés gyógyíttatása, ha egy részről a' mellett lapangólag járó gyulladás mindegyre szorgalommal korlátoztatik; más részről a' beteg ereje 's emésztési munkálatai inger nélkül fönntartatnak, 's végtére czélirányos vizeletre hajtók használtatnak. Míg lobos jelenések vannak, a' geny felszívódására és vizelet általi kivitelére, czélirányosabbat nem tehetünk, mint borkőt salétrommal 's czukorral adni, olly adagban, hogy erősb híghas ne támadjon. Ha tompa az állapot itt is használhatni a' sassaparilla főzetet 's pedig a' következő vegyítékben:

R p e: Rad. sarsaparillae

unc. semmis,

— senegae

drachm. tres,

Coque suf. qu. aqu. font. per 1/4 horam;

Colat.unc. quatuor
 Adde liquor. terrae fol. tartari
 drachm. duas,
 Roob juniperi,
 Syrupi rhei

aa. unc. semis.

MDS. Minden két órában egy evő kanállal.

Egyébbiránt, ha a' genymell zacskózott, beszívó-
 dást nem igen lehet várni; szinte kevés erre a' remény,
 ha sok genyes folyadék már hosszú ideig létez a' mellben.
 Ha ezen kóros állapotok a' lehelést nem föltötte nagyon fojt-
 ják el, nem helyeselhetném a' műszeres megnyitást, és
 Schönlein mellé állok, ki állandó genyedzést fönttartani
 ajánl, és nem szükség, hogy ez moxa által történjék, ki-
 vált ha már jó hosszas a' baj. Ha pedig nem igen hosszas,
 maró hamaggal ugyan a' czélt kedvező esetben elérhetjük.
 De a' nevezett környülállásokkal ellenkező esetben, mele-
 gen ajánlom a' mellkas megnyitást. Már Hippokrates (de
 morb. L. II. 45) ajánlja e' műtételt; a' legalacsonyabb he-
 lyen véghez vinni, 's más könyvben részletesen írja le az
 ő módját. Az arabs orvosok nem igen kedvelték az efféle
 műtételeket. A' középkorban többen éltek vele; nevezete-
 sen és kitűnő szerencsével Amatus Lusitanus, a' 15dik szá-
 zadban; és sajnálatos, hogy annakutánna lassankint ismét
 elhanyagoltatott e' műtétel, melly ha nem mindig használ
 is, néha mégis csak nyilván fönttartja az életet. De épen
 hogy sikerüljön, az szükség: hogy az egyed ifju erővel bir-
 jon, 's ne létezzen a' mellkasban már valamely nagyobb
 fajulás és ne várjunk addig, míg cachexia áll be. A' külön-
 féle módok, mellyekkel e' műtét végrehajtatott, és még
 most is egymástól különbözőleg jeles sebészek által ajánl-
 tatik, a' bel orvosság körébe nem tartozik. Ellenben czél-
 irányosnak látomitt a' híres bécsi Dr. Sch u h most nagyon
 kedvelt melle sapolását műtétét leírni.

A' külső levegő mellbeni jutását a' folyadék kibocsá-
 tása alatt akadályozni — ez a' föladat. Szükség volna min-

denek előtt Dr. Schuh eszközt leírni; de minthogy jó rajz nélkül a' szóvali leírások csak tökéletlenek maradnak, megelégszem azon megjegyzéssel, hogy a' nevezett eszköz az által különbözik egy közönséges csapolótörtől (troicarttól), hogy a' csőnek külső nyílása mintegy teknyőképű öbölbe végződik, melly úgy van alkotva; hogy a' beszúrás után, 's miután a' tör kihuzatott belőle, 's amaz egy kissé lefelé hajtatik (a' folyadék könnyebb kivezetésére), a' folyadék nem folyhat ki szabadon, hanem össze kell neki gyűlnie a' nevezett teknyőképű csővégben olly magosságra, hogy a' csőnek nyílása ezen öszvegyült folyadék által elrejtetik, 's mindaddig bedugva tartatik általa, míg a' gyült folyadék a' teknyőképű öbölben csaknem ennek falának felső szélét nem érte; akkor egy lyukon kiömlik olly mértékben, mellyel a' folyadék a' csőnyílásból kifolyik. A' teknyőcske lyukacska tehát magosb fekvésű, mint a' cső nyílása. Van ezen fölül a' csőn egy csap, mellyel azt, midőn kihuzódik a' tör, be lehet zárni; és van a' külső nyílásnál egy koutsukbólí billentyű, melly mihelyt kivétetik a' tör, szinte tüstént fűdi a' csőnyílást. Így soha levegő nem mehet a' csőn által a' mellüregbe. Azt mondhatom egyenesen, hogy műtevő, kité' tárgy érdekel, bizvást hozassa meg magának Bécsből Dr. Schuh ezen csak egy pár forint áru eszközét. — Ha a' folyadékot kibocsátottuk, vegyük ki a' csőt 's ragtapasszal zárjuk be a' sebet. Néha még utóbb szükség a' műtétet ismételni.

Sikerül leginkább (és sikerült Bécsben is, ámbár egy általában nem gyakran) olly geny- vagy vízmellnél, melly többé erősb lázas lobbal nem jár. A' jelentést és megfelelő kórismeretet az e' cikkben mondottakból kivehetni.

Ki magának ezen eszközt nem szerezhetné meg hamarjában, kövesse pr. Wattman egyszerű 's igen éleseszerű módját. Ez abban áll, hogy minekutánna közönséges troicartal a' beszúrás történt, 's a' tör kihúzatott, a' cső fölé légüres köpölő üveg alkalmaztatik, 's ha ez a' kiűritendő folyadékkal megtelt, vétessék el, 's vigyázva és hamar (ha még szükség) más légüres köpölő üveget alkalmazhatunk.

Mellhártya-Tüdőlob.

Ez hármas alakban kerül elő, mint epés, mint csúzos és epecsúzos mellhártyatüdőlob. Napról napra erősen győződöm meg, az epés és csúzos kórelemek hasonneműségéről és gyakori öszvekapcsoltatásáról. Ez idén és tavál a' gyermekkórházban számtalanszor előfordult epés-csúzos mellhártyatüdőlob. A' mondottak után nem lehet nagy nehézségünk e' betegségeket anyagilag fölfogni; magában értetik csaknem, hogy mind a' két rendbeli kóros állapotok, melyeket a' mellhártyalob és tüdőlobnál adtunk elő, itt öszvekapcsolva fordulnak elő; nagyobb mértékben pedig ki van fejezve a' betegség azon epés vagy csúzos korcsvegyi eleme (principium rheumaticum, biliosum), melyet mint a' lob legközelebbi okának 's alapjának nézhetünk.

A' mellhártyatüdőlob többnyire csak részletes, néha az egész egyoldalú mellhártyát és tüdőt lepi meg. A' kopogtatás igen tompa hangot ad; a' hallgatódzással hamar fedezük föl a' tüdő mélyebb bántalmát az által, hogy mikor még nem tehetünk föl igen nagy mennyiségű folyadékos kiizzadást, már elvész a' hólyagocskás lehelési zaj. Elején hallatik ropogós, annak utánna mekkegő zaj, mikor pedig a' tüdő már májult: mellszózat. Ezek a' tüdőre nézve elég biztos jelek; a' mellhártya bántalma pedig az által nyilvánosul, hogy éles fájdalom van jelen, és sokkal hamarébb tompul a' kopogtatási hang, mint csupa tüdőlobnál. Kevés mondani való van már most egyenkint a' három alakról.

Epés mellhártyatüdőlob. A' régi orvosoknál „erysipelas pulmonum“ név alatt fordul elő; Stoll legjelesebben írt róla és „pleuritis biliosa“nak nevezte. Századunk elején, 's igen közel a' mi időnkig a' solidodynamisták és antiphlogisták, kik az 1820dik körül hosszabb-szünet után ismét beállott álló epés alkotmányt észre nem

vették, megvetéssel tekintenek a' Stollí humoralis tévedésre; eljött pedig immár az idő, hol maga a' kórbonecztan is a' vérnek némi heves korcsvegyeire tekint, 's nem kell félni már Stollal egyenesen azt állítani: hogy a' kérdéses betegségnek, 's a' legfőbb jelenéseknek legközelebbi oka az epés korcsvegy a' vérben.

Erősebb hideg után szörnyű nagy hőséggel és főfájással áll be e' betegség. Az érítés 100—140. Éjjel igen könnyen félrebeszélés. A' nyelv sárgás, a' szájíz keserű; sárgás szín a' szemén, orr és száj körül, 's utóbb tovább terjedő. Émelygés és hányás, a' has fölpöffedt, különösen a' máj táján, 's ez dagadt 's fájdalmas is. Sötét barna vöröses vizelet, ebben 's a' vér savójában nyilván látni, 's papírral lehet bebizonyítani az epés főstvény (pigmentum) jelenlétét; sőt néha az izzadásban is. A' helybeli bántalom, mellynél nagy 's mintegy égetős, szúrós a' fájdalom, rendesen a' jobbik oldalon áll elő. A' belehelés nehéz és rövid; a' köhögés erős és mintegy szakonként föllépő.

Mennél előbb bátor 's elegendő érvágás, utánna hánytató, melyet többnyire ismételni kell: eztán indítsunk Ricín olajjal, vagy édes higannyal epés székeket; de vigyázzunk, hogy savós highas s ó k által ne indíttassék, mert ez a' szűkséges bőrbírálatot hátráltathatja. Néha máj-, gyomor-, és bélgyulladás fejlődik, úgy hogy nadályzatra szorulunk. Ha a' mondottak történtek, közönséges ital és orvosság gyanánt legjobb az igen gyöngéd lágy meleg czitromvíz (közben hideg víz) csekély mennyiségű borkővel. Néha a' betegség legelején egy vagy két hánytató 's utánna izzadás az egész betegséget egy csapással elhárítja. Ha pedig néha az epés-ség egy könnyen lenem győzhető, 's szüntelen émelgés és hányás kínozza a' beteget, savanyus pezsgő italt kell ajánlanunk.

Csúzos mellhártya tüdőlob. Ennél is a' fájdalom igen éles és metszős; néha csak egy két nap után helybelisíti magát. Az egyik oldal, 's olykor a' mellkas lágy részei is fájnak, ha ujjainkal érintjük. A' láz csekély borza-

dással, melly néha még ismételtetik is, áll be; a' bőrön gyakran részletes, de nem enyhítő, izzadások fakadnak ki, 's a' betegség igen magas fokán a' vörös kölesbőrüktege, melly nagy nyugtalanság és szívdobogás által előre jelentetik. A' lehelés nagyon kínos, rövid, siettetett, lihegős, 's a' köhögés igen fájdalmas, néha el is fojtott. A' vizelet eleinte vörös; aztán csúzos ülepet mutat. A' hallgatódzás és kopogtatás ugyan azon jeleket adja, mellyeket az epés alaknál említettünk. Igen hamar történik itt veszedelmes kimenet, genyedés, tüdő elkeményedés 's a' t. által.

A' bánásmód, általában véve, olyan mint azt a' mellhártyalobnál (mint csúzos eredménynél) említettük; csak hogy hathatósbnak kell lennie, és ha a' lob hártyás részénél túlralkodik a' tüdőlob, a' vörös májulás, az ottan említett gyógymóddal is kell élnünk, nevezetesen a' narancsszinű kéndárdaccsal.

Ha köles bőrüktege jelent meg, és ha utánna mindjárt enged a' betegnek ereje, veszedelmes az állapot; különösen ha az ismét hirtelen eltűnik; akkor nem ritkán a' kór hagymázossá válik. Az épen érintett körülállás alatt, ha csak nem igen erős és fájdalmas a' helybeli bántalom, az érvágástól vissza kell magunkat tartani. És Schönleinnal ajánlunk itt langyos nyálkás italt szénsavas hamaggal. Ha jótékony általános bőrbírálat nem akar beállani, és szinte ha ama bőrüktege visszatért, hasig lágy meleg fürdőbe helyezhetjük a' beteget, lágy meleg vízzel többi testét leöntvén, 's azután azt meleg ágyban flannellel dörzsöljük.

Az epés csúzos mellhártyatüdőlob. A' kettőből összekapcsolt bántalom, mind a' kettőnek jeleit magában foglalja, úgy hogy különös leírásra nem is szorul; csak hogy a' kórosjelenségek majdnem még erősbek, és nem igen ritka, hogy hagymáz leszen belőle. A' bánásmód eleintén olyan, a' millyent az epés alaknál ajánlottunk; ha az epés vegyíték szerencsésen elhárított, a' csúzos mellhártyalob elleni bánásmód lelhet helyet.

Mellvérbőség.

(*Plethora pectoralis, pneumonosis venosa*).

A' betegek többnyire erős és nagy testü férfiegyedek, nagyon boltozott mellkassal, kisebb vagy nagyobb mértékben nehezen lélekzenek, nem ritkán fejük fáj, vagy szédelg. Nagy evők többnyire. A' véreresség és vérvastagság (*dyscrasia venosa, spissitudo sanguinis*) az alapos korcsvegy bennök. Nagy szükségök van lehelésre, épen mivel a' szénesedés (*carbonisatio*) erős nálok. Hajlandók alhasi dugulásokra; ha az aranyér megered könnyebbülnek; köszvényre, vízkórságra, szív és függér tágulásokra hajlandók. Az idegrendszerre nézve többnyire tompa, néha igen érzékeny alkotmányuak. Szeszies italok, sok ülés és elmebeli erőltetés, de szinte nagyon erőltetett 's különösen hegynék járás, a' mi által nagyobb vérmozgás eszközöltetik a' tüdők felé, ezekben ide 's tova vonakodó szúrásokat, vagy nyomást, leheleti fojtogatást szokott okozni. Hajlandók t. i. vértorlódásra, de szinte véres állványra (*stasis*), sőt gyulladásra is. Köhögés ritka náluk. Átmehet a' baj szinte tüdővérfolyásba, a' mi által néha szerencsésen bíraltatik; de tüdőgutaütés is lehet belőle A' szív, különösen ha izgékony egyedek, némileg rendellenesen dobog. Sokszor illy nagy bántalomnál a' láz csak igen csekély, vagy épen nincsen. Hallgatódzás és kopogtatás nélkül e' kóros állapotot elhatározni épen lehetetlen. Mert néha szörnyű nagy a' leheleti fuladozás; és mégis a' nevezett eszközökkel vizsgálván, épen csak dobféle hangot, meglehetősen hólyagocskás lehelési zajt, és semmi hörgést sem hallunk; a' léghólyagocskák egyébbíránt, valamint a' véredények vérrel, szinte ezen állapotban léggel kifeszítve látszanak lenni. Néha épen csekély vagy semmi fájdalom mellett, a' kopogtatás egyes helyen tompább hangot, 's a' hallgatódzás lehelési zajhiányt nyilvánítnak. Hallgatódzás nélkül lehetetlen volna sok esetben biz-

tosan elhatározni, a' szív és függér rendes állapotban léteznek e vagy sem.

Ezen kóros állapot bizonyára nem ritka. Bonezolásra még eddig nem volt alkalmam; de sok illy egyedet orvosoltam már; többnyire 35—55 év közt.

A' bánásmódnak kettősnek kell lenni. Mindenek előtt, és hogy a' veszély elháríttassék, érvágásra 's pedig néha bőre, 12—20 unc. van szükség; és a' ki itten a' vízkórságtól fölötte fél, épen arra adhat alkalmat. Többször ismételt de nem elegendő bőségű vérbocsátás gyöngít, és még sem felel meg a' czélnak. Nadályokkal csak érvágás után, és ha egy helyen lobos állványt fedezünk föl, lehet élni. Míg a' roham el nem hárított, nagy nyugalom, hús tartás, hűsítő 's vékonyító ételekkel, italokkal, hashajtókkal és szinte hűsítő allövetekkel kell élni. A' fris víz a' főszerek közé tartozik, ital gyanánt és a' mellnek gyakori mosására. A' gyógyszerertárból a' következő vegyíték a' vérekes korcsveggy és alhasi véredényi rendellenesség ellen legajánlatóbb:

Rpe; Aqua dest. simpl.

unc. quatuor;

Mellaginis graminis

unc. semis;

Electuar. lenitivi,

Tartari tartarisati

aa. draclm. duas.

MDS. Naponkint kétszer, háromszor két kanállal.

Mellgörcsök.

(Asthmata).

E' név atatt azon kóralakokat szándékozok röviden bélyegezni, melyeknek legszembeünőbb jelenése, a' le-

helés kisebb vagy nagyobb elnyomatása; nyomás vagy összeszorítás érzésével a' mellben összefüggnek, 's többnyire időszakként hirtelen, láz nélkül lépnek föl. Ez által megkülönböztetnek a' nehézlehelés egyéb nemeitől és fokaitól (dyspnoea, orthopnoea, apnoea), mellyek gyakran lobos mellbántalmakban 's azoknak kimeneteikben előfordulnak. Régentén a' bonczolat tökéletlensége mellett külső jelek lévén a' legszembetűnőbb alap a' kórismeretnél, nem sok kellett hozzá, és igen gyakran történt, hogy valamely tüdő- légső- hörg- vagy szívbetegség mellgörcsnek (asthma) neveztetett. Sőt igen gyakran tiszta ideges mellgörcsöt látni gondoltak az orvosok, (asthma nervosum), anyagi mellbántalom nélkül. De a' bonczkés ellenkezőt mutat. Kivévén a' méhkóros mellgörcsöt (asthma hystericum) 's Millar mellgörcsét (asthma Millari), alkalmasint a' nagy ritkaságok közé tartozik az ugy nevezett tiszta ideges mellgörcs, hol kórbonczotani állapot a' tüdőben nem fedeztetnék föl. De itt arra is bátor vagyok figyelmeztetni, hogy a' három leggyakrabban talált anyagi rendellenesség, t. i. tüdővízeny, légdag, és szívtágulás szinte gyakori mellgörcsös rohamok szüleményei lehetnek. Mert hogy ezek alatt a' vérkeringés nagy szabdaellenességben van, 's a' szív gyomrocsiban, különösen a' vérerekben, valamint a' függérben is vér főnnakadás által tágulások támadhatnak, valamint ezen rendellenes anyagi állapotok mellgörcsre adhatnak alkalmat — ez bizonyára tagadhatatlan. De mint hogy a' mellgörcsök időszakként lépnek elő, 's legalább eleintén a' közszakok szabadok szoktak lenni, úgy, hogy a' meglepettek illykor mindenképen jól érzik magukat, és mivel sok orvos azt állítja, hogy változatlanul főnnálló anyagi kórok (tüdővízeny, szívtágulás 's a' t.) időszakként elő lépő kóros jelenést nem okozhatnak: itt csak azt felelhetem, hogy a' húzmos nyálkás gyomorgyuladás, néhai gyomorgörcsök; bélgeleszták, szabad időszakok közt néha kiütő görcsöket p. o. nehézskórt okozhatnak:— úgy hogy az érintett észrevételnek csak annyiban volna nyomadéka, hogy mégis a' nevezett ál-

landó tüdő- és szívbántalmak mellett kiűtő egyes mellgörcsös rohamok közötti időben is amazoknak megfelelő kisebb vagy nagyobb rendellenes állapotoknak észrevehetőnek, 's a' hallgatódzás által bebizonyíthatónak kell lenni. És egészen tiszta erőbeli (dynamicus) bántalomnak vegyük e' azon mellgörcsöt is, hol a' legszorosabb vizsgálat sem fedez föl állandó kór-okot? vagy néha nem inkább valamely korcsvegyi okra gondoljunk e', melly időről időre nagyobb mértékben gyűlvén a' vérben, a' tüdő idegeit izgatja 's görcsöt gerjeszt? Vannak esetek, hol ez igen valószínű. Ha a' ruh és köszvényes korcsvegy által okozott mellgörcsre gondolunk, melly utolsót magam is gyakran láttam, 's ha általában mellgörcsös férfiak többnyire igen kifejlett vérerességben szenvednek; ha azt is fontolóra vesszük, hogy a' roham mindig folyadékos, mintegy bírálati kiválasztások által végződik a' hörgők-, vesék- és bőrből: — azt legalább nem a' legmegvetőbb eszmének tarthatom. Hosszas volna mind azon anyagi kóros állapotokat elősorozni, mellyek által mellgörcs okoztathatik; és a' nehézség, mint érintünk már, annál nagyobb, mint hogy olly gyakran ezen kóros állapotok mint gyakori mellgörcsök, 's ezek által föltételezett vérkeringési zavarok eredményei, mint, p. o. a' szívgyomrocs tágulás mellgörcsöt okozhat; de bizonyosan mellgörcsök által szív tágulás is okoztatik. Még is fölvévén általában: hogy a' nehézlehelés, mint főjelenése a' mellgörcsnek, leginkább három kútfőből ered: t. i. ideges mellgörcsből, szívbetegségekből, vagy különféle tüdőbántalmakból — a' jeles Kreysig szerint, arra figyelmeztetek: hogy az első esetben, sem kopogtató, sem hangtömesz a' tüdőben vagy szívben rendellenes állapotot nem fedez föl; a' rohamközötti szakban pedig épen tökéletes a' mellkasi zsigerek állapotja. Ellenben nem ritka eset, hogy illy görcsnél az alhasban föltalálható az indító ok; sőt az agyban is. Mert a' legrégebb orvosok már jól tudták, hogy agybetegségek, mellyek által a' tüdő öszvényomattatik — légyen ez

csont, vér, vagy víz által — nehéz lehelést sőt mellgörcsöt is okoznak.

Hol a' mellgörcs szívántalmak eredménye, a' mint azt Schönlein is jól veszi észre, a' mellett hogy legborzasztóbb alaku, 's leghirtelenebben beálló az elfojtódzás, még is a' betegek belehelni képesek; a' köhögés, melyet különös tiszta hangja miatt, az írók metallicus névvel bélyegeztek, csak a' roham alatt szokott jelen lenni. Ha mellbántalom okozza a' mellgörcsöt, ennek végével is a' kopogtató és hangtömesz, 's ezek mellett jól begyakorlott orvosi szem, a' bántalom helyét vagy nemét is csakugyan fölfedezi. Talán mindenek fölött a' következő kóros állapotok gyakran okoznak mellgörcsöt: a' tüdőlégdag, tüdővizdag, vízmell, fojtó hörgtakár (catarch. suffoc.) gumós tüdősorvadás, genymell és szívtágulás; bizonyosan nagyon ritka eset, hogy a' pártalan viszér (vena azygos), tágulása, vagy pedig pőfeteg a' gőgben okoznak mellgörcsöt. Végtere figyelmeztetek az eddigi nagy hanyagságra, mellyel a' bonczvizsgálat a' tüdő idegeire nézve történt, mellyekben a' nevezett korcsvegyi kór-ok izgatást és anyagi változást is okozhat — eddig még valóban nem igen ismértet. Itt tehát a' legközelebbi kór-ok fölvilágosítására nézve, még igen sok teendő van hátra. 'S most által megyek egy két főalak rövid jellemzésére.

Közönséges mellgörcs.

(Asthma convulsivum, a. nervosum).

Néha minden előjelek nélkül a' leirandó kóralak áll be; gyakran minekutánna az egyedek előbb bizonyos fájdalmas huzódást a' fön, nyakszirten, nagy kedvetlenséget, nyugtalanságot, álmotalanságot tapasztaltak. Többnyire éj-

fél körül álmukból fölrettegven a' betegek erős, mintegy nagy súly által okozott öszvenyomatást előlről 's oldalvást éreznek a' mellen, mintha megfuladniok kellene. A' lehelés rövid és líhegős, nagy inséggel összekapcsolt, úgy hogy az egyedek az ágyban fölülnek; szárazan kehécsölnek; szólni többnyire képtelenek. Az arcz halaván szokott lenni. Néhány órák után, reggel felé a' görcs enged, és midőn a' köhögés nedves lészen, sokturha vettetik ki, a' lehelés könnyebbedik, és a' betegek nagyon elbágyadva elalszanak. Nem ritkán bő izzadás üt ki, és sárga nyálkásféle ülepü vizelet, az előbbi vizesre, görcsösre következik. Gyakrabban előfordul ezen baj férjfiaknál mint nőknél, és pedig leginkább a' 35—50-ik év közt. Köszvényes egyedek nagyon hajlandók erre. Ezeknél pedig többnyire turhás állapot (asthma humidum) szokott létezni a' tüdőkbén, 's a' hangtömesz vagy nyálkás hörgést, vagy nagy hólyagpattogást (gr. Blasenknacken), vagy ha valamely hörg bedugult, egy vagy más helyen lehelési-zajhiányt fedez föl. Ezeknél ugyan az arcz vörös kékes szokott lenni.

Sokféle bánásmód és gyógyszer ajánltatott a' mellgörcs ellen. Csak vérbőséges egyedeknél szabad itt eret vágni. Erősebb hashajtók mindenestre nagy szerepet játszanak; de csak rövid ideig használandók. Köszvényes alkotásu és erősebb férjfiegyedeknél a' következő labdacso-
kat ajánlhatom:

R p e: Gummi ammon;

Resinae guajaci,

Saponis stibiati

aa. drachm. semis;

Sulphur aurat. antim.

grana octo.

C. s. qu. extracti absynthi. f. mass. ex qua form. tot. pill.
gr. 2. Consp. pulv. liqu. S. Háromszor napjában 5—8 darabot.

Egy hasonalkotásu 56 éves egyed, mint alkalmam volt tapasztalni, már tíz év óta, tüstént a' görcs megtámadásával egy fél pohár meleg bort, 's benne 3 gr. hánytató-

gyök port adatott. Ezt megíván, többnyire émelygés mellett, a' görcs hamar megszűnt. Izgató tapaszt a' mellre alkalmazni szinte hasznos szokott lenni. Allövetet, tojás sárgájával föleresztett bűz-asszattal már több ízben megszüntette a' görcsöt betegemnél. Mákony vagy egyéb bódító szerek haszontalanok, sőt többnyire a' beteg alkotmányára nézve károsak. Szigorú életrend, nyílt szék—fontos gyógy-föltétel.

Millár-görcs.

Kreysig, Wichmann 's egyéb jeles gyakornokok állítják, sokan ellenben e' görcs nemét tagadják. A' gyöngéd gyermekkorban fordul elő, következő jelenésekkel: az erős és jó alkatú gyermek éjjel álmából tompa kiáltással ébred föl, vagy már képes azt tenni hirtelen föl is ül; a' sirás tüstént elfojtott; számtalan, rövid, tökéletlen lehelések egyes hosszúkkal, mint egy fohászkodással, történnek. A' szemfények tágulvák; az érütések összehúzóttak és gyakorik. Egy roham tíz percznél nem szokott tovább tartani, 's többnyire izzadással végződik. Nappal a' kisedek jó állapotban vannak; de nem ritkán a' roham alatt meg is halnak. Három főszert ismerék e' bajban. Ha vérmes a' gyermek, nadályzat a' mellre; Autenrieth kenőcsének hathatós használata; 1—3 gr. moschus 2—4szer napjában; és ez utolsó történhet jó sikerrel azoknál is, kik előbb nadályoztattak.

Szóljak e' a' thymogörcsről (athma thymicum)? Még eddig ezer meg ezer beteg gyermek közt e' bajban szenvedőt látni alkalmam nem volt. A' priori azt hinné az ember, hogy a' fönnevezett mirigy olly nagy túltényészetes állapotja, melly állandó — efféle időszaki görcsbántalmat nem okozhatna a' nélkül, hogy legalább folytonosan

nagy nehézlehelés stb. jelen nem volna. A' roham hasonlólag íratik le, mint Millárgörce. Kopp és Ulrich (az első először írt róla) ugyan azon családban több egyeden, tehát mint örökletes bántalmat vevék észre. Schönlein nem kételkedik benne.

Gumós tüdősorvadás.

A' gumókról újabb időkben számos vizsgálódások történtek, 's jeles munkák irattak. De ezen kór oka 's természete mindazonáltal még fölvilágosítva nincsen. Schönlein mint parazitákat, mellyek tápláló hüvellyel bírnak, tekinti ezen testeket, és természetökre nézve görvélyesekre, köszvényesekre, csúzosokra 's tb osztja föl. Én itt efféle vizsgálódásokba nem akarok bocsátkozni; hanem rövid előzmény után, leginkább a' kórismerettel foglalkozni; utasítván egyzersmind olvasóimat arra, a' mit e' betegségről munkámban „Jahres-Beitrag zur pract. Med. u. Chirurg. in Kinderkrankheiten etc.“ mondtam.

A' gumós anyag a' mellüregben három alakban fordul elő: Iször mint mirigy gumó; elfajasztván leginkább a' nagy lég- és véreredenyek között fekvő mirigyeket; 2-szora' mellhártyán vagy tüdő térimbelében mint korlátozott gumó; 3-szor ugyanitt mint gumós beszűrődés. A' második Rokitansky szerint a' térimbel sejtszövetében tétetik le; azért „interstitielle Tuberkel“-nek nevezetik; a' harmadik alak t. i. a' gumós beszűrődés, a' léghólyagocskák belsejében történő, kisebb vagy nagyobb területű letét által képeztetik. Nem szólunk itten azon folyamról, melly által a' gumó krétás vagy meszes anyaggá változtatván, indiffe-

rens, ártatlanná válik; hanem csak azt említjük meg, hogy azon jelenések, melyek összesége a' gumós tüdősorvadást képezi, az által történnek; hogy a' gumó körülötte lévő gyuladás mellett ellágyul, elgenyesedik, kisebb vagy nagyobb genyes öblöket képez, és miszerint mennél ifjabb egyedeken e' folyam lel helyet, és minél nagyobb kiterjedésben (néha csaknem az egész tüdőt) lepi el — annál hamarébb halált okoz. Néha a' tüdőnek nagy részét sárgás köles alakú testecskékkel beszórva találjuk. Ezek, melyek aztán nagyobbak 's nagyobbak és többek lesznek, gumó-szemítésnek (Tuberkelgranulation) neveztetnek. A' gumók állapotjára nézve leginkább fölosztjuk őket nyersekre (tubercula cruda) és föl-lágyultakra, vagy elgenyedtekre (tubercula suppurata). És mivel a' gumós tüdősorvadásban holttestekben ezen végső állapotokat minden közép fokozattal együtt találjuk, nem követhetem itt a' kórszakot külső jelek, 's ezeknek megfelelő bonczállapotokra nézve azon rendet, melyet a' különféle gyuladásokban célirányosnak véltem; hanem itt tüstént rövideden megemlítem mind azt, a' mit e' tárgyban magam is számtalanszor a' holttestben láttam.

Az eredeti és kezdő gumó, hol mint szürkés, homályos tekintetű gömbölyűs testecske, hol mint sárga találattik, ha pedig ezt szorosán vizsgáljuk, többnyire látnunk lehet, hogy a' testecske nem tökéletes korlátú gömbölyű, hanem mintegy több lég hólyagocskákat magában foglalván, ezeket összevonván, finom sugárokat bocsát ki. Frank Péter állításának ellenére, állandólag azt találjuk a' gyermekkorházban, 's azt találtuk ennek előtte is mindenhol, hogy a' gumós letét a' tüdők felső 's hátsó részében kezdődik, 's innét tovább terjed. Mennél több gumós anyag tétetik le a' tüdő térimbelébe, annál nagyobb mértékben ennek lég hólyagocskái, hörgőcskéi és véredényei tökéletesen összezsoríttatnak: és míg az anyag el nem lágyult, az ilyen tüdőréssz léghiánytalanabb és keményebb szokott lenni a' vörös májulásnál.

A' nyers gumóanyag, a' korlátozott, szemes, valamint a' korlátlan beszűrődött (csak hogy az első állandólag az ő középpontjában) mindig egy kis helyen kezd elágyni, 's innét ez tovább terjed, képezvén néha kisebb vagy nagyobb területű genyes zacskókat, vagy öblöket, vagy fekélyeket. Az ilyen öböl (excavatio, caverna) hamar vagy lassan nagyobbodván, ha korlátozott gumóból képeztetett, gömbölös alaku szokott lenni, és többnyire jó vastagságu hártvás fallal bir. Ha a' gumós beszűrődés lágyul el, sokkal nagyobb, rendetlenebb formájú, rútább 's pusztítóbb szokott lenni; mind a' két esetben legalább csekély foku gyulladás mellett a' körülten szokott ezen elágulás történni; de sokkal hirtelenebben a' beszűrődésnél. A' beszűrődési öblöt a' holt-testben néha üresen, mint igaz üreget találjuk, melly nagyobb hörgöcskéekkel illy esetben közöl, mellyeken a' geny ki is vettetett. Ugyan is ezen genyöblök néha elfenésedett környékkel találtnak; és ezek azok, mellyek inkább mint az első rendbeliek, a' mellhártyát is átrágják, 's ennek zacskójában genykiömlést, 's másodrendű gyuladást, elfajulást okoznak. Ezen öblökben néha vérkiömlések jeleit is találjuk; úgy hogy a' genyes beszűrődés tisztátlan vöröses színű. Megjegyzésre méltó, hogy genyöblök körül genyes beszűrődést a' térímbelben szokunk látni.

Szerencsés esetben, de csakugyan ritkán, a' már említett elkrétásodáson kívül (melly ugyanis az ellágulás első fokát föltételezi, mellynek következtében a' gumós anyag hígabb része beszívódik, a' gorombább pedig mint krétás vagy meszes csomókban marad hátra), a' gumós öböl következőleg gyógyulhat:

1. Ha kicsiny az öböl vagy keskeny alaku, kiürittetvén belőle a' geny, annak falai öszveroskadnak, öszvenőnek 's húzódnak; és mintegy fehérös szálagos réteget találjuk ezen gyógyfolyam eredményét. Illy beesett öböl fölött a' mellkasnak is valamennyire be kell esnie.

2. Vér ömlik ki az öbölben. Ennek vörös része beszívódik, a' rostos pedig összekeményedik, és rostos csomóalakban mutatkozik a' holttestben.

Kevés szóval itt mindjárt megemlíti azt, a' mit e' bajban a' kopogtatás és hallgatódzásra nézve mint legfontosbat találtunk. Ha t. i. csak egyes korlátozott gumók léteznek a' tüdőben, a' kopogtatás csak rendes hangot ad; tehát csak tagadó jelet; melly mégis annyiban jó, hogy öszve hasonlítván ezzel a' beteg gumós alkotmányát, a' csekély foku de makacs lázat, a' szint illy makacs kehéscselést, vagy köhögést, vagy oknélküli hányást: biztosodunk, hogy nem májulással vagy elkeményedéssel, hanem gumós kórral van dolgunk; és pedig ennek csekély foku első szakával. De ambár azon eszközök semmi bizonyos tevő jelet nem adnak, föltűnő, hogy illy egyedeknél már az első szakban a' kilehelés sokkal erősen szokott hallatni, mint a' belehelés. Ez utolsó majd utóbb zötyögős is lehet. Ha egy kissé nagyobb területű gumós letét létezik, azt már a' kopogtatás tompa hangja által többnyire az által fogjuk fölfedezni, ha oldalt 's előre tolván a' lapoczkát, hátul 's a' tüdő legfölsőbb részének megfelelőleg kopogtatunk; mert itt ennek rendes helye. Meglehetősen nagy foku és terjedésű tüdőgumósságban egyébiránt is néha az egész mellkas mellső részén, jobbra balra, fölül 's aláfele a' kopogtató meglehetősen világos, sőt néha nagyon is világos hangot szok adni; mert a' fölnebb említett gumóskóri alak lassu folyamú, és csak csekély foku és területű gyuladással szokott öszvekapcsolva lenni; sok vért és erőt emészt a' megtörtetett tenyészeti betegben — és így a' tüdőnek gumótan részai vérhiányosak: tehát a' rendesenél még légteljesebb, világosb hangot adnak.

Hol közel a' mellkas falaihoz nagy öblösség létezik, néha a' repedt fazékhangot, olyant t. i., mint mikor ujjainkkal nagyobb repedt fazékon kopogunk, lehet tapasztalunk. Ezt pedig leginkább lágy mellkasnál fogjuk tapasztalhatni. Illy esetben, megegyezőleg Laënnec-kel, csak nem

állandólag, (és leginkább ha a' gomós üreg jó nagy hörggel közöl, és közlről egyformáju 's tömötségu közennyel függ az öszve a' mellkassal) erős mellszózatot hallottunk a' hangcsövel; ha pedig a' beteg köhögött, fülünk nagy erővel reszkedetett meg. Ha genyes folyadék van illy közlő gumós genyöbölben az úgy nevezett üreges hörgés, (râle caveux) goromba hólyagocskás hörgés érinti fülünket.

Bámulatos néha a' holttestben látni milly nagy tödőromlás mellett fönnálhatott az élet. Abercrombie említett egy esetet, hol az egész jobbik tödő elemésztve volt, 's annak helyébe genyzacskó találtatott 8 uncia gennyel. Ellenben ritkább esetben a' tödő mintegy kiszáritott állapotban találtatik. Mi láttunk egy három éves gyermeket négy hónapokig gumós tödővésszel küzdeni. Halála után bal tödőjének $\frac{2}{3}$ része gennyé volt átváltozva. Figyelmeztünk egyébbiránt arra, hogynéha sok genyáltal a' tödőnekép része annyira öszveszorittatik 's öszve roskad, hogy azt hínők, sokkal nagyobb a' térimbel elpusztulása, mint az valóban találtatik. Közlrül vizsgálódván, látjuk, hogy az elnemgenyedzett térimbel csak nagyon öszve van szorítva.

A' gumós tödősorvadás vége felé néha légmell (pneumothorax) képeztetik ki, és pedig van eset, hol ez genymellel együtt létez. A' légmell ezen esetben akképen támad, hogy hártýatlan genyüreg nagyobb hörggel közöl; és erőltetett köhögés által a' térimbelben szakadások is történhetek. Természetes, hogy a' hol légmell létez, a' kopogtató sokkal világosb hangot ad a' rendesnél; és ha néha ott, hol kevés idővel előbb igen kissé világos, vagy talán féltomp hang is mutatkozott, egyszerre igen világos hangot lelünk, biztosan föltételezhetjük a' légmell képezését, ha a' hangtömesszel lehelési zajt észre nem veszünk. Mert igen természetes, hogy a' léges folyadék jelenléte szinte úgy mint a' csöppögöse egyformán akadályozza a' lehelést. Szükségtelen csaknem itt azt mondani, hogy a' légmell képeztetésére genyes öblösségnek nem csak egyrészlől a' légutakkal kell közölni, hanem át kellett annak

törnie a' tüdőhártyán, 's így a' légnek a' mellhártya zacskójába kiömleni. Tüdőlégdagnál (emphysema) ezen utolsó környülállás nem létez; itt csak a' tüdőtérímbel, nevezetesen a' sejtszövet lég által fölplőffedt.

Találunk néha a' gumós tüdőben víz hólyagocskákat (hydatides). Ezek többnyire a' tüdő fölületén találtnak; néha egyenként elszórvák; néha egy hártyás zacskóban öszvekapcsolvák. Morgagni ezeket már igen jól ismerte; de a' genesis Otto, Rudolphi, Laënnec 's több jeles emberek vizsgálódásai mellett is, még elegendőleg fölnem világosítottatott.

A' fekete sedés (melanosis; nigrítudo pulmonum) szinte nem ritka jelenés aszkórsági tüdőben. Nem egyéb ez, mint a' rendes állapotban is látható fekete füstvény (pigmentum) nagyobb mértékbeni képeztetése. Különbféle alakban fordul ez elő. Némellyek ezt a' fekete rákkal (cancer melanodes) vegyíték öszve. De ez utolsó inkább a' velótaplóval (fungus medullaris) hasonfaju, egészen más a' melanosis. Ezen kóros állapotokat az élőben előre fölfedezni nem lehet.

A' mi a' gumós sorvadási hajlamot illeti, fölőtte ismeretes ez, hogy annak hosszas leírásába itten bocsátkoznék. Magos, karcsu az ilyen test alkotása, többnyire szűk a' mell, hosszú a' nyak és az ujjak; a' bőr, főképp az arczon, finom, gyöngéd, fehér és vörös. A' lapoczkák szárnyként előreállanak. Illy egyedek többnyire jeles elmetehetségekkel birnak; nagyon érzékenyek, indulatosak. A' közönséges hiedelem szerint kisdedeknél nagyon ritkán fordul elő, de mi a' gyermekkórházban 1840. a' megholtak csaknem $\frac{1}{4}$ ben gumóskórságot találtunk. Föltűnő ellenben, hogy a' most folyó évben alig fordult elő egy kettő. Valljon itt is létez bizonyos a' fejlődésnek kedvező levegőégi kóralkotmány? — Találtunk egyébbiránt erős és egészséges szülők 3 — 4 hónapos csecsemőikben nagy elkrétásodott gumókat a' tüdőikben és a' fodorhártyán; és mind azongumós elfajulások, mellyek koros egyedekben találtnak, a' kisdedek holt-

testeiben is előfordulnak. Ezt, különösen a kórjelenéseket gumós sorvadási kisdedeknél, könyvemben „Jahresbeitrag zur pract. Med. u. Chir. in Kinderkrankheiten 's th.“ bővebben irtam le. — Úgy látszik mégis, mintha a' gumós-kórnak legkedvezőbb életkora a' 18—30 év közé szorítottának. Mondottuk már, hogy a' későbbkorban néha igen sokáig is élélnek az egyedek tüdősorvadásban. Láttam hároméves gyermeket kilencz hónapokig e' betegségben szenvedni.

A' mi azon hatmányokat illeti, mellyek a' gumós tüdő-sorvadás fejlődését eszközlik, Rokitanszkival mint vérkorcsvegyi (dyscrasicus) saját nemű állapotot tekintvén a' gumósság legközelebbi kór-okát (és mi nevezetesen hajlandók vagyunk azt a' pseudoscrofulosis nagy körébe zárni) és a' gumók fejlődését a' tüdőben azon korcsvegyi elem vérbőli letételének nézvé: az elsőnek, azaz a' dyscrasiának saját okait eddig ismeretleneknek tartjuk, elismervén egyebbiránt a' jeles Schönleinnak e' tárgyban éles eszű vizsgálódásait, ki sokféle gumónemeket soroz elő. Ugy látszik, hogy a' tüdőgumósság Europa hidegebb tartományiban, mellyek nem magosabb fekvésűek, leginkább honosak. Nem egyezhetem meg azon véleményben, hogy a' váltóláz és tüdősorvadás közt helyre nézve mintegy ellentét és viszonyos kizáródás létezzék. Még a' fejlődési külokokra nézve is nem jöhettem eddig tisztába. Epen nem hiszem, hogy azon külső hatmányok, mellyeknek az orvosi írók a' gumós tüdősorvadás fejlődését tulajdonítják, egyebet tennének, mint hogy a' már előre létező gumók elleni reactiót, 's ezzel azoknak elfajulási folyamatát eszközlik. De ismétlem: mi okozza a' gumós anyag képeztetését a' vérben? azt valóban nem tudjuk, és legfőlebb még abban egyezhetünk meg, hogy a' közönséges broncho-catarrhalis izgatás azon anyag létetelét a' tüdőben előmozdíthatja. De emlékezem igen sok esetről, hol ezen betegség a' legszigorúbb életrend és az egésségnek legkedvezőbb körülményei közt észrevehetlenül fejlődött, 's minden ellenmunkálkodás elle-

nére is az életet elemészté. És így egyebet nem mondhatnék, minthogy: minden a' vért és véredényeket, különösen pedig a' tüdőbeni keringést rendellenes izgatásba hozó hatmányok előmozdítják a' gumós letétet és a' gumók elfajulási folyamát. És most csak igen rövideden fogom jellemezni az épen nevezett elfajulási folyamatot, és szinte olly rövideden az orvoslásról szólni, mert tagadhatatlan, hogy mint Schönlein, mint Bene és mások munkáikban ezeket igen is világosan és jelesen kitéve találjuk. De mi a' kórismertetilleti, használandom pontosan a' hallgatódzást, és kérem olvasóimat annak öszvekapcsoltatására, a' mit előlegesen mondtam, avval, a' mi ezennel következend.

Heves folyam. Első szak. Kezdő tüdő sorvadás, (phthisis incipiens). A' mint ezen czikk fő czimjével már kijelenténk, itten a' légutak felső részeinek gumós sorvadását (gőg- és lég-sipsorvadást) leírni nem szándékunk; mivel ezeknek megismerésére a' hangtömesszel és kopogtatóval nem igen sikeresen élhetni. A' mi a tüdő gumós sorvadásának heves folyamának első szakát illeti, ha ez alatt annak érzékileg észrevehető kezdetét értjük, megvallván egyszersmind, hogy eddig még biztosan elhatározni nem tudnók: valljon már a' gumós letétek és képezések adnak e' kielégítő külső jeleket? vagy csak az ezek elleni reactióval kezdődik e' a' majd leirandó szak külső alakja? (de hajlandók lévén ez utolsó esetet helyben hagyni) — azt következőleg írjuk le.

A' gumós elkotmányu egyed (néha ugyan ollyanis, ki-ről ezt nem hittük) gyöngé vagy középfoku hurutlázba esik, és szárazan köhög. A' láz este inkább, mint déltájban, de néha ekkor is erősödik. És ezek történnek rajta néha minden egyéb előjelek nélkül; néha azokat vesszük észre, melyeket, mint a' húzmos folyamánál állandókat, ott fogjuk leírni. A' bőr e' láz alatt nagyon hő és száraz, és csekély aránylag az izzadás. A' beteg nehezen lehel, ámbar, ha kopogtatunk és hallgatódzunk, sem olly tompa hang, sem olly lehelési zajhiány nem érinti fülünket, mint

az a' tüdőlob olly nehéz lehelésénél aránylag szokott lenni ; az érüések többek 's gyorsabbak, mint az utolsó bántalomnál. Ha ezen jelenések (mellyekkel nem ritkán szűrés a' mellkas fölső 's hátsó részében kapcsoltatik össze, vagy hol itt, hol ott benne) vér bocsátásra vagy nadályzatra vezetnek: enyhülést tapasztal ugyan a' beteg, de többnyire nem tartósat és nem olly tökéletest, mint a' kezdő tüdőlobnál. Hányást, vagy egyéb jeleket, mellyek nem állandók, itt csak mint lehetőket érintek.

Minő kórbonczi változások felelnek meg ezen jelenéseknek, azt biztosítólag mondanom nem lehet: nevezetesen, ellágyulnak e' már ekkor a' gumók, vagy csak lobos viszhatás történik e' ellenők? Nem hiszem, hogy épen az ellágyulás kezdete biztos jelek által ismértesse magát. Csak azt lehet fölvenni általában: hogy ezen első szakban nagyobb területű genyedés még nem létezik.

Megemlítvén már több helyen, mennyire biztosítanak e' kórban a' kopogtató és hangtömesz, itt csak azt mondjuk, hogy mi ezen első szakban leginkább a' tüdőlobbal ellentétes tagadó jelek által vezetettünk; a' mi ugyan is hasznos. De ha a' lobos viszhatás meglehetősen erővel áll be, egy pár nap múlva, a' nevezett környülállás alatt, igen ügyes gyakorlókat is láttam a' kérdéses kórt hörglobnak nézni, és több reményt adni, mintsem utóbb bebizonyodott. Szerencsénkre mégis nem gyakori azon eset, hol semmi fölvilágító előjelekhez, vagy észrevehető gumós testalkotáshoz, ítéletünkben ne ragaszkodhatnánk.

H. f. Második szak. Nyilvános tüdősorvadás, (phthisis confirmata). Minekutánna két vagy több hetekig a' leirt jelenések, különösen pedig a' makacs köhögés, tartottak, 's midőn többnyire a' beteg jobb és jobb reményt mutat állapotjának kimenetére nézve, a' láz erősödik, délben 's estve nagyobb száraz hőséget, erős főfájással, korlátozott pirosságu arczokkal, mutat; szinte erős, de nem eléggé enyhítő, hanem bádjasztó izzadások állanak be; mellyek alatt a' főfájás még is enged. Ezen

izzadások leginkább a' mellkas fölső részén szoktak kitörni; holott a' forróság (calor mordax) leginkább a' kezek tenyerén létezett. Ezen utolsó jelenés a' legjellemzőbbek közé tartozik. A' köhögés reggelfelé, fehér nyálkásféle anyag kivettetésével, 's izzadás alatt enged. A' nyálka lassankéntsárgás és zöldes lészen, 's részént habos természetét ekkor elveszti; néha kocsonyaféle képezmények találtnak benne; néha véres vegyíték. E' köpanyag íze nagyon kelletlen; de nem állandólag sós vagy édes. Minél többet köp a' beteg, annál tűrhetőbb a' köhögés; és ezen köpanyag mennyisége (már e' szakban is néha gumós anyaggal vegyített), néha szörnyű nagy. Föltűnő, minő hirtelenséggel esik be a' beteg arcza, 's miképen fogy a' test, midőn többnyire az étvágy és emésztés jól, sőt nagyobb mértékben is fönnállanak. Néha kölesféle bőrküteg, néha csak viszketés a' test fölületén vétetik észre. Ámbár többnyire kevés, vörös, korpaféle ülepű vizelet megy a' betegektől, még is ebből bizonyos jellemzést venni nem lehet. — Történik az igen heves folyamánál, hogy a' betegek iszonyu mellfojtás és köhögés mellett, végökig csak igen keveset köpnek.

Nehéz volna ismét a' különféle kórbonczi alakokat a' külső jelenésekkel szoros összeköttetésbe hozni. Hihető, hogy ezen szakban, vagy máskép mondva, a' leírt jelenések alatt, a' gumós anyag már gennyé változtatott ált. Támadhattak már genyes öblök is, a' mi az által is bizonyossá tétetik, hogy már ekkor is sok gumógeny vetetik ki. Egyébiránt, ha egy részről tagadhatatlan, hogy a' midőn egyes gumós beszűrődések elgenyedeznek, mások még nyers állapotban léteznek, sőt hihetőleg még újonnan is tétetnek le, képeztetnek: más részről csakugyan meg kell vallani, hogy igen nagy területű elgenyedezések, csak azon jelenésekkel függnek össze, melyek a' majd leírandó harmadik szakot képezik. És így ki nem látja már itt is, hogy midőn már a' második szakban, csaknem kivétel nélkül pedig a' harmadikban, ugyan-

azon holttest tüdőjében gumós genyöblök, nagy nyers gumók és gumós beszűrődések, és ezek mellett alig kezdő gumós granulatiók együtt találhatunk: a' második és harmadik szak között lényeges, vagy csak eléggé szoros kórlát sincsen. Csak mennyiséges (quantitativus) a' különbség, mint a' bonczállapotra, mint a' lázra 's egyébbb külső jele-
nésekre nézve.

Meghal néha a' beteg a' második szaki jelenések alatt; és ez megfuladás által szokott történni. Valamint az is meg-
esik, hogy iszonyu köhögési és hányási erőltetések alatt valamely gumós genyöböl (vomica) elpattan, a' geny kiü-
resítettik, 's ritka szerencsés esetben még a' gyógyulás is
eszközöltetik.

A' kopogtató és hangtömesz leginkább annyiban hasz-
nosak, hogy az anyagi bántalom elfajulási fokát, terüle-
tét értessék velünk. Jól mondotta egyébiránt Skoda és mon-
datott már e' könyvben is, hogy nem mindig lehet valamely
nagyobb genyes öblöt azon segélyeszközökkel megismerni.
A' minden oldalról bezárt, hörggel nem közlő genyöböl, ha
egészlenközelis volna a' tüdő felszínéhez, a' mellkashoz, a'
kopogtató által tompa hangnál egyebet nem nyilvánít, és a'
hangtömessel csak lehelési zajhiányt vehetünk észre a'
hely fölött. És az ugyan olly nagy területű nyers gumós
anyag szinte ez épen nevezett jelenéseknél egyebet nem ad-
hat. Ha egyébiránt ezen jelenések mellett, egyik esetben
csak az első vagy másodszaki tünetmények vétetnének ész-
re; másokban pedig olvasztó izzadás és híghas (harmadik
szak tulajdoni): az elsőben valamennyire jogunk volna
nyers, a' másodikban elgenyedzett gumókat föltenni. Már
említették, hogy hörggel közlő genyes öblöket, vagy üre-
geket mellszózat és üreges hörgés által ismerünk meg. Na-
gyobb gumós tömemény, szinte ugy mint a' májulás, erősb
légszójajt hallat néha velünk, és mint egy fuvó lehelést,
mellyet a' francziák „respiration soufflante-“nak neveznek.
A' belehelés néha zötyögős (saccadé). — És lehet e' kopog-
tató vagy hangtömessel azon lobos változásokat fokra, ter.

jedésre nézve föllelni, követni, megbírálni, melyek a második szakban nem ritkán a' gumók, mint idegen testek, körül viszont és viszont támadnak és engednek? Ön tapasztalásunk szerint lelkiismeretesen felelni akarván, azt kell itt mondanunk, hogy biztosan nem. Van eset igenis, hol összevkapcsolván sok egyéb küljelenéseket a' nevezetekkel, húzhatunk hasznót, biztosítást, azon eszközök ügyes használatából, nevezetesen arra figyelmeztvén, hogy a' lobos dugulás és állvány (infarctus, stasis inflammatoria), melyek még is gyakran itt is a' ropogós zajt (crepitatio) hallatják velünk, valószínűleg hamarabb támad, mint épen olly nagy területű gumós letét. De minthogy még az távolról sincsen eldöntve, milly hamar mégis történhet gumós letét, és mivel a' kórbonczolat számtalanszor mutatá azt nekem, hogy a' gumós letét, a' kórlátlan beszűrődési alakban néha épen annyi léges részt foglal a' maga körében, valamint eleintén a' lobos dugulás; a' lob magosb foka pedig, a' vörös májulás, szinte olly légtelenné teszi a' tüdőtérimbelét, valamint némelly jól haladott és tömött gumós dugulás: a' kórismeret a' két állapot közt homályos is lehet. Valószínűnek hiszem egyébiránt azt, hogy a' gumós letét, ellenhatási lob nélkül olly fájdalmas érzést nem okoz, mint ez utóbbik; 's így tehát erre is ügyeljünk. Mindezeket előre bocsátván csakugyan tagadhatatlannak állítom azt: hogy ügyesen élván a' kopogatóval és hangtömesszel, és összevhasználtván az e' rendbeli adatokat az egyebekkel: részint tevőleg, részint tagadólag a' gumós elfajulásnak területe nyilvánosúlni fog előttünk.

H. f. Harmadik szak. Végző tudósorvadás (phthisis consummata, vollendete Lungensucht). Erről, ha jól megfontoljuk a' már mondottat, nincs már sokat mondanunk. Ha a' folyam igen heves, a' mi rendesen csak igen ifju, izgékony alkotásu egyedeknél szokott történni — akkor, minekutánna a' második szaki jelenések 2—4 hetekig tartottak, a' láz, az izzadások, a' tökéletlen emésztés hamar és iszonyu mértékben kimerítik a' beteg

erejét. Most erősb hasrágások (ámbar ezek néha már a' második szakban jelennek meg) után beáll a' föloldó highas, melly által, ha a' folyam mégis több hétre vonódik, néha véresgenyes híg anyag üresíttetik ki. Ekkor már olly nagy léssen a' gyöngeség; hogy a' még reményteljes beteg már alig tud szólni és mozdulni; reményteljes ő pedig leginkább akkor, midőn néha erősb highas beállásával a' föloldó izadások ideigleni megszüntével, ő néki a' láz és az egész állapot javulni látszik. Csak néhány esetben volt alkalmam látni, hogy illy heves folyam vége felé épen legirtóztatóbb halálfélelemben 's kétségbe esének ifju egyedek: és egyik orvos mellett sem maradván hosszabb ideig, soknak rövid idő alatt kellett enyhíthetlen kínjai tanúinak lenni. De nem esalhatja az előbb érintett remény is az orvost; mert ekkor már olly gyönges, olly lágy és üres az érítés, hogy már ezek által is a' közelítő halál bejelentetik. Ez ugyan néha öregeknél igen tűrhető módon történik. De néha fönnakad a' köpés, ámbar szüntelen gyötör az erőhiány által csak tökéletlen köhögés; szörnyű nagy a' mellfójtás, 's ez által az inség, nyughatatlanság, álomtalanság, néhai deliriumokkal. Néha a' fölplöffedt hasban iszonyú fájdalmak; erőlködés, hányás, jelennek meg; aphták 's fájdalmak, a' torokban — és így legirtóztatóbb módon éri a' beteg végét. És ezen folyam az autorok által „phthisis florida, galoppierende Lungensucht“ nevekkal bélyegeztetett; nevezzük magyarul gyors tüdővésznek.

Ezen szak kórbonczatani jellemzete csaknem mind azon anyagi változásokat és fajulásokat, mellyek immár leirattak, együtt magában foglalja. Rendesen nagy elgenyedést találunk; de épen ma boaczolánk egy 7 éves leánykát a' kórházban, Kaczér Annát, 8 hónap óta erős köhögésben szenvedőt, lassan növekedő lázzal 8 hét óta fekvős beteg; mellynek tüdőjében aránylag igen kevés geny, ellenben egész testében, nem csak a' mell- és hasüregben, hanem a' hónalatt 's a' nyakon nagy gumósodott mirigyek, nyers kemény állapotban találtattak. Ezek csaknem min-

denhol mogyoró nagyságuk, meglepők voltak a' nagy lég- és véredények között a' hátsó tüdőközegben (mediastinum posterius), 's a' fódorhártyán (mesenterium), hol olly nagyok, mint egy tyúktojás, találtattak. A' tüdők köröskörül 2—4 vonalnyi vastagságu álhártyás képezmények által erősen összenőttek a' mellkassal, a' tüdőtérímbel legnagyobb része vörös és szürke májulást, elkeményedést mutatott, kivé-
vén a' mellső résznek nagy részét. Eszünkbe jutott Rokitánsky állítása, hogy a' nagyobb lobos vérroham a' tüdő felé, a' gumós anyag ottani képezésének, vagy inkább letétének kedvez. De mért történt a' letét olly nagy túlmértékben mindenhol a' mirigyekben? — És valóban sokszor van alkalmuk gumókat 's gumós elfajulásokat még csak lobos reactio jele nélkül is a' holttestben találni. És ezen mirigy-gumók a' májban, mint másszor a' mirigyek hártyaiban 's körülfekvő sejtszövetben a' gyuladásnak legkisebb jelét sem nyilváníták. A' gumók, dyscrasicus letét, melly minden ingerlődés és viszhatás nélkül történhet 's végig is maradhat.

Kopogtatói 's hangtömeszi jelekről már nem szükség itt szólnunk, Meggyűződtek ma is sok ifju orvosok, hogy a' Kaczér leányka holttestében meglehetősen azok találtattak 's ott, a' mint az előre mondatott. Még azt is előre mondhattuk, hogy előuralkodólag a' mirigyek fognak gumósodva találtatni.

Húzmós folyam. Itt többé szakokról elválasztva nem beszélek, hanem csak általában azt mondom, hogy az első szak néha láztalan folyammal csalja a' beteget 's az orvost. Hosszabb ideig tartó, néha még is szünő kehécselés és bágyadság, csúzként a' testen keresztülcsapó szűrő, mettszó fájdalmak; leginkább a' mellkas hátsó 's felső részében a' vállak közt. Hegynek menvén nagyon elfáradnak az ilyen betegek, pirulnak arczukon 's nehezen lihegősen lehelnek, sőt néha leheletjök elis fojtatik. Elméjök igen finom érzésű, könnyen ingerlékeny, szeszélyes szokott lenni. De igen gyakran ezen folyam is hurutláz után következik. A' húzmosság a' minél korosabb egyedeknél annál

nagyobb szokott lenni. Ha a' 40dik év után kezdődik, eltart-hat jó agg korig. Ismertem egyedet, ki 20 évig genyt kö-pött ki, pedig nagy mennyiségben.

Mondottuk már egyébbiránt, hogy a' genyt a' geny-féle nyákos kiválasztástól, 's így a' hörgtakárt a' tudósor-vadástól megkülönböztetni nem mindig könnyű föladat; és valljuk meg őszintén, én legalább így hiszem, hogy néha sem a' kopogtató, sem a' hangtömesz, az illendő fölvilági társra nem elegendő segélyek; de ha ügyes és jól begyakorlott a' kórvizsgáló, csak ritkán nem. A' gumós genyben többnyire fehérebb, lágy- sajt-féle részecskéket, gyakran na-gyobbakat is találunk.

A' kórbonczolat aránylag a' legkiterjedtebb 's erő-sebb fajulásokat a' tudósorvadás húzmos folyama után találja. Szinte a' nagy alhasi gumósodások is ide tartoznak, s' nem csak gumósodott fodormirigyek, hanem nagy belfekélyek is, 's néha a' bélfalak tetemes vastagodása melletti iszonyú elfajulása. Volt esetem, hol a' végbél ezen elfájulás által csaknem egészen összehúzódott 's nagy kínokat okozott a' betegnek. Illyeneknél a' has nagyon pöffedt 's fájdalmas; eleintén hig-has szorultsággal egymást fölvaltják. Ezen alakot az autorak „phthisis scrofulosa-“nak szokják nevezni. Többnyire 16—30 éves egyedek szenvednek ekképen; öregeken ezt még soha sem tapasztaltam. A' bélcső fölsőbb része, leginkább a' gyomor nagyon ép állapotban léteznek e' mellett.

Gyógyulás és orvoslás. — Miképen eszközli a' természet a' gyógyulást, arról már szólottunk. Az orvos-nak főföladata, a' mennyire csak lehet a' lobos viszhatást elhárítani, vagy elnyomni. Ha az erős: lehet szükség ér-vágásra. De ezt inkább ismételjük többször, ha erősek a' viszhatási tünetények, egyszer egyszer 3—6 unciara; nagy érvágásoknak itt helye nincsen. És ajánljunk a' betegnek nagy nyugalmat ha láz van jelen, és ha ez nagy hőség-gel 's ingerlettséggel jár, adjunk mondolajtejet salétrommal 's borostyánmegyivizzel. Ha ellenben az alhas is szenved, távol legyen a' salétrom; hanem adjunk nyálkás italokat; az

emulsio oleoso-gummosa belindek-kivonattal időről időre mint az alhasi fájdalmak, mint a' nagy köhögés enyhítésére szolgálhat. Több ízben már a' gumós tüdősorvadás első szakában, midőn gyöngye foku hurutós jelenések voltak észrevehetők, Schönlein igen becses tanácsa irányában „a' secretiókat előmozdítani“ — a' következő porokat nagy haszonnal adtam:

R p e: Sulfur. aur. antim.,
 Scillae pparat.,
 Calom. aa. gr. 4—6;
 Extr. myrrh. aquos. gr. 10;
 Sacch. alb., pulv. extr. liq. aa. scr. 1.

F. p. Div. in dos. XVIII. S. Napjában 4 port; és a' következő theát?

R p e: Lichen. island. unc. unam.

Div. in dos. VI—VIII. S. Reggel 's estve rendelés szerint theának használni, tejjel 's ezúkkal.

Megkell jegyezni, hogy e' betegségben a' narancsszínű kéndárdacsot csak igen mérsékletes adagban lehet adni, mert izgatja a' tüdőt. És a' fönn leirt porokat másodszor vagy utóbb higany nélkül kell adni. —

Szükség néha nadályokat is a' fájdalmas hasra, vagy a' végbél körül rakni 's lágyító borogatásokkal élni. Csak néha, ha csekély a' láz és fölötte nagy a' híghas és a' hasrágás, adjunk mákonyt. Hány szer nem dicsértetett a' tüdősorvadás ellen! Hármát nevezek itten, mint híreset: a' kéklősavat (acid. hydroc.), az eczetsavas ólmot, 's a' kénsavas vasat. Ezek közül az eczetsavas ólmot lehet adni középerejű láz mellett is 4szer $\frac{1}{2}$ — 1 gr. napjában, nyolcz nap után föl hagyván vele egypár hétig legalább. A' kéklősav bizonytalan hatású 's hitele elveszett.

R p e: Plumbi acet.

gr. quatuor;
 Pulpv extr. lequiuir.,
 Sacch. albi

aa. gr. duodecem.

F. p. Div. in dos. VIII—XII. S. Minden negyed órában

egy port. — Híghas ennek adaglását épen nem akadályozza. Ezen szert Hildenbrand által már 13 év előtt a' Paviai clinicában rendelni láttam; magam is már gyakran használtam, 's jobb szeretem adni, mint a' két mellette nevezett szert; látszott több ízben, mintha használt volna, különösen az úgynevezett mirigyos tüdősorvadásban, hol az alhas is hasonnműleg bántalmas volt. — A' kénsavas vasat valamivel nagyobb adagban és sokkal tovább lehet használni, ha az emésztés jó karban van. Egyáltalában kénsavas vasról, melyet szinte Schönlein dicsérve említ, csaknem azt lehet mondani, mit az ólomról; lehet ezt adni egy gránként, sőt még nagyobb adagban, 2—4 grig p. d. — Moxa, vagy genyikutacs fonticulus az első szak közép erejű folyamában használnak néha.

Egyébbiránt a' fődolog, a' mennyire lehet, a' tüdősorvadást a' másod és harmadszaki fajulástól visszatartani. Fődolog itt az életrend, kivált a' míg csak igen csekély vagy semmi láz nincs jelen és a' betegek kijárhatnak. És ezt illetőleg két sarokpontra figyelmeztetek. A' tüdőforvadásos szőke, ideg alkotmányos egyed ép alhassal: ekkor nincsen hasznosabb a' tejgyógynál. Reggel épen fejt számartej 1—2 kis pohárkát igyon a' beteg, 's utánna járjon mérséklettel. Délkor tyúklevest, a' szokott szeszes füvek nélkül, tejes zsemelével táplált tyúk husát 's valamelly tejes tészta ételt. Estve levest és tejes ételt, vagy csupán mint reggel. — A' beteg alkotmánya némi módosítást kívánhatna; de nem kell tüstént visszajedni, ha eleintén nem jól bírja ezen gyógyot a' beteg gyomra; ismételve 's ismételve gyöngéden kezdve 's fokozattal előremenvén, legtöbben hozzá szoknak. Kiknek híghas támad így, lehet eleinte csekély adagu Dowerporral ellenthatni. Illyeneknek, kivált ha a' gyomor nem engedí az épen bélyegzett curát, a' Selczi vízzel, tejjel vegyítettel lehet élni, 's tagadhatlan, hogy ez is gyakran hasznat hoz elő. — A' barna, májalkotásu egyedeknek tavasszal 's nyáron igyanak édes savót; ősszel sok szőlővel éljenek. Volt esetem, hol a' szalonnávali élés reggeli gyanánt, 's a' mellkas szalonnávali bedörzsölése, igen szép sikert mu-

tatott. — Az arrow-root lisztje tejjel gyöngéd péppé főtt, czúrkorral, szinte ép alhasu egyedeknek hasznos lehet. Hideg víztől őrizzékdenek a' kérdéses bajban szenvedők; a' fürdőketis, ámbár legelején is a' láztalan első szaknak, nem táltam tanácsosoknak.

Ha csak lehet, lakjanak a' phthisicusok alacsony fekvésű, mérsékelt 's egyenlő mérsékletű helyeken; még jobb, ha lágy és nedves egyszersmind a' lég. Nem ismerek hasznosb lakhelyet, mint Venecziát, ámbár most Nizza nagyon divatos (kivált angoloknál). Alsó magyarország nem bírilly vidékkel; az estvék 's éjszakák nálunk fölötté hidegek a' naphoz képest. Sydenham a' mérsékletes testmozgást nagyon ajánlá, nevezetesen a' lovaglást; de ez utolsót csak ritkán merném helybehagyni.

Miképen folyik a' gumós tüdősorvadás gyermekeknel — arról a' többször említett könyvemben részletesen szoltam. Igen könnyen csak hurutos láznak vesszük a' bajt, sőt alhasinak (gastricus) is, mivel a' gyermekeknel gyakran már eleinte alhasi jelenések, nevezetesen zártszékkel magát fölvaltó híghas, mutatkoznak. Sokszor alhasi görvélykórral is vegyítik össze a' gyakorlók a' gumos tüdősorvadást gyermekben, és ekkor, ha ezen nézetből indulván, erős levegőt, hegyes vidékbeni költözést ajánlanak: nagy mértékben hibáztak; mert ez jó az alhasi scrofula ellen; de szörnyen ártalmas a' gumós tüdősorvadásban. —

A' MELLBENI
VÉRKERINGÉSI ÉLETMŰVEK
BÁNTALMAI.

Bevezetés

a' vérkeringési életművek bántalminak kórvizsgálatába
hangtömesz és kopogtató segítségével.

Csak azt fogom itt mondani, a' mit magam tapasztalatával eddig biztosíthattam. Ha ez kevés is, jobb, mint vakon más állítását elfogadni 's követni. Nagy és sok teendő van még itt, sokkal több, mint a' lehelési életműveknél — míg ezen bajok kórismerete eléggé fog fölvilágosítani. És bár mit gondoljanak itt azok, kik jeles és szorgalmatos fürkészeknek érdemei 's tanjai eránt fölötte vakbuzgók — még nagy itt a' homály, ámbár egy Davy, Kreysig, Corvisart, Laënnec, Beau, Collin, Pigeaux, Barry, Latham, Stokes, Hope, Alberti, Bouillaud, Piorry és legujabb időben Skoda annyi sikerteljes vizsgálatokat tettek. Ellenben, ha összehasonlítjuk azon zavart és sötétséget, mellyben még Corvisart forgott a' nagyobb véredények bántalmiban, ezeknek Bouillaud és Skoda által fölvilágosodott kórismeretével — a' haladást még is csak nagynak mondhatjuk. A' kórbonczolatban szinte nagy előrelépést el kell ismernünk. Igaz egyébiránt, hogy azon organicus fajúlasok, mellyek legkönnyebben zavarodást okoznak, 's egymástól az élőben még nem igen különböztethetők, az orvoslásra nézve — ismerjük vagy nem ismerjük — többnyire általunk megtámadhatlanok. A' gyógyítható gyuladások 's ezeknek legközelebbi kimenetelei pedig, ámbár csak nagyon kevés orvosi iratokban jól leírva, még is csak meglehetősen jellemezhetők. Dicsérve kell itt mutatnom Schönlein könyvére.

A' szív, szívhártya 's nagy erek rendes állapotjában a' szív- és érutéseknél és kettős zajnál (tic tac) egyebet rendszerint nem hallunk. De ezen életművek különbféle bántalmiban a' verés erőre, helyre 's terjedésre nézve nagyon különbözik, és különbféleképen halljuk a' hangokat és oly zajokat is, mellyek előbb az egyednél nem léteztek. Általában a' hangok és zajok ereje annál nagyobb, minél erősbek és nagyobbak a' szívgyomrocs falai, 's tökéletesbek, feszesebbek a' billentyűk. Hibázik néha egészen a' kettős zaj, 's helyette több különböző zajokat hallunk. Ezek többnyire fuvófélek, és nem ingadozom az úgy nevezett fujtató, ráspa, és fűrészfajokat (bruit de soufflet, de râpe, de lime etc.) mint egyféle természetűeknek venni; Laënnec csaknem hasonlólag vevé a' dolgot. Bizonyítatik ez már az által is, hogy gyakran azon különbféle zajok egyféle kóros állapotban fordulnak elő. Erős efféle zajokat hallunk többnyire, midőn a' szívgyomrocsok nyílásai valamely anyagi változásnál fogva nagyon szűkek lettek. De nem mindig áll ez is. Ha a' nyílások szűk állapotja mellett még körülöttök egyenetlenségek is léteznek, nevezetesen a' billentyűkön: akkor leginkább különbféle modorú dörzsölő zajokat hallunk, elkezdvén attól, melly selyemrétegek egymáshoz dörzsölése által hoztattik elő, az az gyöngéd dörzsölés (frôlement); az új bőr dörzsölő zajaig, (bruit de cuir neuf) vagy a' vakarásig (râclement).

A' mi az ütés és zaj erejét illeti, nem csak szükség, hogy a' szív falai erősek, vagy erősek, vastagok és nagyobbak egyszersmind legyenek; hanem légyen szabad a' mozgása is. Mindig szükség, ha az ütések nagy erejét tapasztaltuk a' hangtömesszel, a' kopotatót is elővenni, és a' szív területét, az ezen életmű által okozandó tompa hang által megmérni; arra is ügyelvén egyszerre: mióta létezhet a' bántalom. Mert erős szívütés nagyobb területű szívnél, szív gyomrocs tágulást túltényéztéssel jelent, leginkább, ha az egyed már hosszas ideig tartó rendellenes állapotról panaszodik; ellenben erős szívütés rendes területű

szívnél, 's leginkább, ha ez rögtön jelent meg, szívgyuladási jel. De természetes, hogy itt a' fájdalom, láz és a' lehelés nemére mindig kell tekintenünk, 's ezen adatokat amazokkal összeállítani.

A' legáltalánosb és legtöbb ámbár különmemű szív-bántalmaknál jelen van: szív- és érítés közötti aránytalanság, szívdobogás, nehézlehelés néhai fohászkodással, elfojtás érzése a' szívtájon, ájulás, nagy nyugtalanság és némű elmebeli ingerlettség. Fontos szinte, hogy valahányszor a' szívütésben rendellenességet tapasztalunk, tapsintuk egyszersmind a' pulsust; mert itt nem tekintvén azt, hogy híres hallgatódzók a' szív- és érítés közötti ellentétre mit sem adnak szív-bántalmakban, 's maga Bouillaud is azt mondja: „le poulx offre des caractères en rapport avec des battemens du coeur“ — én Schönleinnel tartok, ki ezen elentétet az erőre, teljességre nézve — mint egyik általános főjelét tekinti a' sokféle szív-bántalomnak. Én ezt azon úraknak, kik gyakorlatomat az alattam lévő kórházban követik, még eddig igen állandólag illy betegeken bizonyíthattam. Es hogy is lehetne tagadni, hogy p. o. midőn a' bal szívgyomrocs nyílása gyuladás által szűkebb, vagy is tágulásban 's túltényészetben létez a' szív, 's ennek nyílása lob vagy organicus fajulás által szorultabb, midőn minden erőltetés, erős és tágas szívütéssel is csak kevés vér hajtattatik az erekbe — hogy ekkor az érítésnek gyöngébbnek kell lenni a' rendesnél? szinte úgy, ámbár nem olly általános organicus szív-bántalmi jelnek, de még is fontosnak veszem a' jeles Hedenbrand F. által kijelelt akarát elleni fohászkodást. De sok a' kivétel; és, hogy a' kopogtató és hangtömesz itt is biztosítsanak minket, valamint a' lehelési életművek bántalmiban, jól kell értenünk az egyébbi kórjeleket is. —

A' kopogtató különösen fontos adatokat ad a' szív-hártyagyuladásokban 's ennek kimeneteiben. Ha nem bélyegzi is a' kezdő lobot, legalább biztosít a' gyakran rögtön történő savós kiválasztásról, vagy a' valamivel lassabban eredő genyes folyadék jelenlétéről azon zacskóban,

sőt ezen gyülevények nagyságáról is. És minő pótolhatlan adatok nem lehetnek ezek! Ha a' szív rendes fekvéshelye fölött (a' mellcsont közepétől az 5—6ik oldalbordák porc-közötti helyéig) a' kopogtató igen tompa hangot nagyobb területben ad: tüstént vizsgáljuk meg azt: a' szív helyén van e' vagy főlebb vagy alább nyomódott? mert az első esetben szívhártyabani folyadékos gyülevény, a' másikkban mellhártyabani létez.

Ha zajokat hallunk, fontos azt elhatároznunk: hol veszik ezek eredetüket, a' szívben e' vagy a' szívhártyán? Itt kettőre figyelmeztetek: a' szívben eredő zajok, a' tic tac-kal tökéletesen egyidejűek (isochronusok); de nem olly tökéletesen azok, mellyek a' szívhártya egyenetlen külszínének a' tüdőhőzi dörzsölése által támadnak. Amazok mélyebben hallatszanak, ezek fölületesen.

A' nagy üterek hallgatódzásában még eddig fölötte kevés alkalmam volt magamat gyakorolni, vagy azt elég holttesti bonczolat által fölvilágosítani, mintsem hogy egyebet mondhatnék ennél: hogy a' függér tágulása a' hangtömeszszel nagy erejű ütés és zajok által nagyon nyilvánosul, sőt a' bántalom nagy fokán a' kopogtatás tompább hangja által is; és hogy nagy vigyázat szükséges, és az, hogy többnyire nem csak a' szív fölött hallgatódzunk, hanem a' nagy véredények irányában is, és ezeknek pontosan (bonczlag) megfelelő helyeken; mert sokszor a' szívből, vagy a' nagy véredények egyikéből eredő hangokat egymással összezavarhatnánk. Méltó e' tekintetben Bouillaud-ot olvasni.

És ha végtére kérdezne valaki, melly e' rendbeli jelekről tartok legtöbbet? Itt is a' kopogtatási tompaságot és a' tic tac erejét vagy hiányát olly fontossági fokra helyezném, valamint a' lehelési életművek bántalmiban ugyan a' tompa hangot 's a' lehelési zaj erejét vagy hiányát. Ügyes kórvizsgáló kevés jelekből, 's szinte ezeknek jelenemléteből, igen világos és igaz kórrajzot képes alkotni:

Még eddig csak igen kevés könyvben találjuk a' szív- és szívburok gyulladását jellemezve. Bizonyos lévén, hogy ezen lobok, kivált erős fokon 's folyammal, olly ritkán kerülnek elő, hogy az agg és tisztelt Heim, csak hármot látott olly hosszas és nagy gyakorlatában, még is csak azt is tapasztaltam, hogy a' gyakorlók a' szív- és szívburok lobotsokszor mellhártya- 's tüdőbántalmakkal vegyítik össze. Én láttam eddig is már számos efféle gyulladásokat. —

Szinte csodálatos mennyi ideig maradhattak az orvosok ezen betegségek eránt sötétségben. Egy Hippocraticus ír ugyan le igen forró 's hirtelen halállal végződő betegséget, melyet szívgyulladásnak lehetne vennünk; de ő mint illyent nem ismeré meg. Herophilus minden hirtelen, világos ok né kül történő halált szívszélhűdésnek (paralysi cordis) tulajdonít. A' jeles Aretaeus és Aëtiusnál híjába keressük a' kérdéses betegségeket; a' többi középkori orvosok e' tekintetben sem érdemlenek említést; és hogy ama földerülő időnek, szellemi életnek orvoskolomposai: Boerhaave, Hoffmann, Stahl és a' páratlan Sydenham a' vérkeringési életművek gyulladását 's annyiféle elfajulását nem ismerték, ez kétségtelen dolog. Csodálkoztam továbbá, hogy Bonnet sepulchretum-ában, hol számtalan a' bonczolat, 's pontos följegyzés tagadhatlan, és valamint Lieutaud hist. anat. több ízben a' szívpföfetegek (polypi cordis; mellyek megalutt vérnél 's savóbolli kocsonyánál nem egyebek azon nevet sem érdemlik) és egy két más bonczállapotok említetnek — a' szívlobnak megfelelő kórbonczai állapotját nem találhattam; maga a' nagy Morgagni is még egészen szegény e' tekintetben. Tudtomra Berger (Dissert. de infl. cord. Wittenberg 1717) az első, ki a' szívlobról magániratot írt. Ajánlom olvasásra sőt tanulásra leginkább Davy, Kreysig, Corvisart és Bouillaud munkáit a' szívbetegségekről.

Ezen igen rövid történeti vázlatot azért adtam, hogy ne ütközzön meg senki azon, ha némelly orvos még ma is mosolyogva szól a' szív- és szívburok lobjainak megismeré-

séről 's különböztetéséről, mert ide csak nem régóta hatnak a' nap sugarai. Én legtöbb és világosan jellemzett szívlobokat tapasztaltam a' pesti árvíz alatt. Légyen ennek oka meghűtés mellett a' nagy aggodalom, ijedtség 's némi elfojtott szenvedély, vagy akarmi más, vagy csupa eset: elég az hozzá, emlékezem az akkori időből 3 előfordult esetre, és kórbonczi gyűjteményünk egy pár igen érdekes lobos elfajulásokat foglal magában; úgy hogy mi csak nem Billard proportioját (a' gyermekek szívgyuladási más betegségeihez mint 1: 100), ha ő azt csak a' halálos betegségekre alapítja, $\frac{1}{2}$ el nagyobbítanánk. 1841ki augustusban egyik ápolónő, erős czúzos láz alatt, meghűtés és erőtetés által iszonyu szív-avagy kül- és belszívhartyalobban esett; melly betegség tudom nem csak a' segédorvosokra, hanem több másokra is, kik többször látták, elnem törölhető hatást tőn. Ez szerencsésen és hamar is meggyógyított, hol a' halál nem távol látszott lenni, 's a' tagok már jól hidegek voltak. Ez csaknem a' legerősb példány, mellyet láttam; jellemzésemet ugyan is nagy részt ettől veendem.

Egyébiránt, mint mondám, rövid leszek a' keringési életművek bántalminak leírásában, mert a' mit eddig bonczolat által fölvilágosítottam egész gyakorlatomban, azt is oda kapcsolván a' mit Bécsben a' híres Rokitanszky boncztermében 's másutt láttam, nem mén föl 20 esetre. És senki se ütközzék meg azon, ha hallgatódzási és kopogtatási jellemzésem nagyon egyszerű; mert nem szerettem volna ezt csupán autoritásra építeni, hanem előadtam leginkább azt, a' miről a' betegágy mellett nagy részt meggyőződtem, vagy a' mi legalább eddigi tapasztalásimmal megegyez.

Szívlob, belszívhartyalob.

Értjük e' nevek alatt a' szív belső hartájának 's maga az ezzel összefüggő szívizomnak gyuladását. Mert valamint nem gondolható, hogy a' szív izmos része lobba eshetne ép

belszívhártya mellett, úgy ennek erősb foka szükségképen magával hozza amannak gyuladását is; mert hisz a' szorosan összefüggő savós hártya, mint izomhártya, ennek szövetében is belébocsátkozik, a' rostoknak szinte borítékul szolgálván. És én azt hinném, hogy a' szívgyuladása, ha csak nem csúzos hatmány által a' szívburoktól terjed befelé, mindig a' belsízhártyán kezdődik; ámbár e' pontban az autorok egyet nem értenek.

Heves folyam. Az igen heves folyam nagyon ijesztő jelenségeket nyilvánít. Erős (néha mintegy metsző, égető) fájdalom a' mellcsont alsó fele alatt, nagy elfojtás érzésével 's nehézleheléssel vagy is inkább lehelés elnyomatásával; ez a' betegeknek nagy inséget, nyugtalanságot okoz, elidegenített arcukon (face grippé) észrevehető. A' szívütések, ámbár mélyek, még is nagyon észrevehetőek, 's erősen érintik hallgatódzó fülünket, 's oda alkalmazott kezünket néha mintegy ellökik; e' mellett az érítés némileg rendellenes kicsiny 's gyöngye is szokott lenni. Minduntalan ájulás támadja meg őket 's hideg izzadások ütnek ki az arczon; a' tagok is hidegek. — Illy környülállások alatt, gyöngébb 's gyöngébb lévén az érítés 's a' test hidegsége állandóbb, valamint az ájulások is, a' betegség borzasztó alakú fokra lép 's czélirányos műsegély nélkül hamar 's hirtelen következhet a' halál. — Ezen jelenségeken kívül még sokat említenek az autorok, a' mit olly állandónak nem tekinthetnek. Ugy a' fájdalom néha a' betegség végéig növekszik; néha utóbb enged 's még is a' halál beáll. Némelylek erősen reszketnek; egyik a' baloldalán nem tud feküdni, a' másik a' jobbikán. Van ollyan, ki a' leggyötrőbb kétségbeesésben az ágyból kiugrik 's mint őrült viselkedik; mások pedig csendesen fekszenek, halkan, gyöngén beszélnek stb. Illy igen erős bajokban a' szívburok is szokott gyuladt lenni; sőt nem a' legritkább eset, hogy a' mellhártya is részesül a' lobbán, a' mint azt számosan láttuk e' nyáron a' gyermekkórházban. Az illy leghevesb folyamat a' sokszor dicsért segély eszközök nélkül is fölfedezhetjük; legfőlebb azt engedem meg,

hogy a' hallgatódzás a' szívütéseket 's a' zajokat világosan fedezi; de a' mint azt Skoda eléggé megmutatja e' zajok nagyon változhatnak. Nem gondolhat itt senki szívnyagyobodásra, mert ez olly hamar nem történhet; ellenben hasznos a' kopogtatás a' netalántáni szívbuorkbani (ha ez is gyuladt a' szívvel együtt) kiizzadás fölvilágosítására.

Húzmós folyam. Ebben ámbár fájdalmas érzés és szúrások a' mellcsont alatt jelen lehetnek; még is gyakran ezek hibáznak, és minél lassúbb a' folyam annál inkább is hibáznak. Leheleti fojtogatás, a' mi mellett még is (a' tüdő- vagy mellhártyalobtói megkülönböztetésre) a' betegek mélyen belehelni tudnak (apnoea, nem dispnoea); rendellenes szív- és érütések, az elsőnek könnyen támadó dobogása, az utolsóinak néhai reszketése; — és ezen jelenéseket leginkább ebéd, vagy testmozgás után vettem észre, a' betegek arcán igen könnyen változik a' szín. Láz leginkább akkor van jelen, ha ezen folyam a' heves után következett; és mennél inkább közelít ez amahhoz, annál hasonlóbbak lesznek a' jelenések: kiki látja, hogy elválasztó korlátot itt megalapítani nem lehetne. A' gyermekkórházban egy hónapig tartó szív és szívhártyalobnál, melyet említett könyvemben le is írtam, tiz éves leánykán, hol itt, hol ott, föl- és altagokon, de rendesen reggel az arczon megjelenő vizdagot vettünk észre. Mennél tovább tart pedig a' húzmós folyam, annál különbözőbbek, többfélék, változékonyabbak lehetnek a' jelenések és a' kórismeretet nagy mértékben is nehezíthetik. Volt esetem, hol egy két hónapig a' szívütés igen erős volt, az érítés nem erős de teli; utóbb a' mellhez alkalmazott alig érezte a' szívnek ütéseit. Ezen esetben alkalmasint szívlágyulás képezte ki magát a' kór folyamában, a' mi által gyöngéknek kell lenni az ütéseknek. Megfoghatja mindenki könnyen, minő nehézséggel terhelhetetik itt a' kórismeret, ha meggondolja, milly számos anyagi változások kapcsolatnak öszve a' belszívhártyalob húzmós folyamával; — mellyeket utóbb, a' mennyire tehetségünk azt enged, kórismeretileg és bonczilag fogunk bélyegezni.

Nagy nehézséget okozhat a' kórismeretben, húzmos részletes tüdőlob a' szív táján; annál inkább pedig, ha ez a' szívlobbal öszvefügg. De tagadhatatlan, hogy az efféle húzmos tüdőbántalom szinte a' szív mozgásiban nagy változást hozhat elő. Láttam hogy igen gyakorlott bécsi hallgatózó illy környüállások alatt szívbántalmat hitt jelen lenni, hol a' bonczkés az ellenkezőt mutatá. Illyen szembetünő zavarról jól emlékezem, Rokitanszki boncztermében fölfedezetttről (1840. tavasszal), és mások is fognak róla megemlékezni. Ez csak azt mutatja, hogy a' tárgy nagy nehézségekkel bir, és hogy lehet csalódni. Kezdő tüdőlobot és szívlobot, hallgatódzás és kopogtatás nélkül, gyakran fölötte könnyen egymással összezavarhatnánk. A' tökéletlen légsejtes lehelés, nagyobb területen tompa kopogtatási hang: ezek teszik, hogy a' kezdő heves tüdőlobnál jelen lévő szívdobogás ítéletünket nem zavarhatja. De azt is kell itt mondanom, hogy nem olly ritkán a' két bántalom egy ütt fordul elő — itt is a' hallgatódzás és kopogtatás fölvilágosítanak minket. — Többnyire a' húzmos belszívhartya- és szívizom-lobnál az ütések és a' kettős zaj (tic-tac) egyenetlenek; én ugyan őket többnyire erősbeknek találtam. Egyébb zajokról semmi fölvilágosítót nem mondhatok, ha csak nem azt, hogy egy esetben, hol a' lob fészke leginkább a' bal gyomrocs nyílása körül létezett és ezt szűkebbé tette: mintegy finom ráspoló zajt, és mellette csekély zúgást hallottam. Ezt hallottam máskor is kezdő szívlobnál, és említem ezt mint való dolgot, a' nélkül, hogy kielégítő magyarázatot adni képes volnék. En a' dagadás által történő nyílás szűkebbülésének tulajdonítom ezt. Ez épen csak a' függéri gyomrocs nyílásának megfelelőleg volt hallható. A' zajok némisége sok környüállásoktól függvén, mellyek egymással ellenkezők, a' szív gyöngébb öszvehúzódása, bő vagy csekély vérfolyam a' nyílásokon átmenetel, a' szívgyomrocsok 's a' függér tágos vagy szűk mivolta, a' billentyűk nagysága vagy elégtelensége, 's több illy állapotok egymáshoz viszonya — a' zajokban nagy különbséget hozhatnak elő. Ha beteggel van

dolgunk, ki fájdalmas erős szívdobogásban szenved, hol ez már régóta időszakonként a' nevezett körjelenésekről panaszkodott, és ha ezen esetben a' hangeső olly erős ütések közöl fülünkkel, hogy ez szinte megrendítették 's visszalöketik, érdekes azt elhatározni: van e' jelen szívgyomrocs-tágulás és túltenyésztés (hypertrophia), vagy csupán csak időszakként föllépő lobbal van e' dolgunk? — 's ennek fölvilágosítására vegyük kezünkhöz a' kopogtatót, 's kopogtassunk a' szív fölött azon igyekezettel, hogy annak területét a' nagyobb vagy kisebb területen nyilvános tompa hang által megismerjük; és ezen vizsgálatot a' mellre alkalmazott ujjaink által is biztosíthatjuk. Ha t. i. erős szívdobogás, égő szűrő fájdalom vagy nyomás érzése a' szív tájon mutatkoznak, és ujjaink az ütések csak csekély területen érzik, és a' kopogtató a' rendszerintnél tompább hangot nem ad, és ezt is csak azon területen mint a' szív rendes állapotjában — nem szívnyagytásra vagy tágulásra, hanem szívlobbra méltán gondolhatunk. Nyerünk fölvilágítást szinte nem ritkán, megfontolván a' kór okát; majd tovább még valamit erről. Egyébiránt utasítom olvasóimat Skoda tanjához. Én e' helyen nagyobb részletbe nem bocsátkozhatom.

Kimenetre nézve, az igen heves folyamánál műsegély nélkül jót nem igen várhatunk. Történhet a' halál szív-szélhűdés által; Morgagni, Kreysig és mások fenét találtak a' szívben sötét barnás foltok által; sőt feketések is említettek. Történik képezményi, sőt genyalaku kiizzadás, a' mit szinte Morgagni, Testa, Meckel és Portal láttak, és némelyek alkalmasint fekélyzésnek vettek (mert ezen kimenet is említetik, a' mellyet soha sem láttam). Ezek ugy hiszem a' heves folyamnak legsajátabb kimenetelei; mellyek után az ellágyulás (malaxis cordis) 's az elkeményedés következnek — A' túltenyésztés, tágulás, 's egyéb anyagi fajúások nagyrészt ugyan húzmos lobbal járnak, talán ennek szüleményei is lehetnek — utóbb rövideden megemlítendő. Egy esetet láttam, hol iszonyu erejű szív-, szívburok- és mellhártyalob következtében az egyed megholt; itt a'

szívlob első szaka az izomnak nagy duzzadtsága, nagyobb keménysége, sötétvöröses vérmessége által nyilvánult. A képezményi kiizzadás néha, mint mondatik (Schönlein 's m.) kevés órák alatt is történhet; de természetes, hogy az ilyen és más kiizzadott folyadék a vérfolyam által nagyrészt elmosatik. Igen erős szívhártyalobnál, hol egyszersmind annak külső színe gyuladt, képezményi kiizzadás által azon kórbonezi alak hoztattatik elő, melly „cor villosum”-nak neveztetett.

Okai a szívlobnak leginkább a következők: meghűtés, (erős csúzos lob), verés vagy esés a szív tájára, iszonyu harag, erős szerelmi indulat, ijjedés, erőltetett futás; szeszes italok, mellyek a vérre hatnak 's ezt mintegy korcsvegyessé teszik; szinte a következő húzmos vérkorcsvegyek is: a súly, a bujasenyv (Corvisart) és sokkal gyakrabban még a köszvény; ez utolsó okból magam is láttam és pedig halálos szívlobot támadni. Az első okok heves folyamat, a korcsvegyek rendesen húzmost okoznak, és némi anyagi fajulásokra adnak okot.

Leghajlandóbbak heves szívlobra ifju, erős vérmes egyedek; gyermekek kevésbé, legkevésbé öregek. A leggyakoribb ok tapasztalásom szerint a csúzos hatmány, és csúzos szívlobra a hajlam is legtöbbször létezik. Tapasztalásom szerint gyermekeknél, és pedig a leggyöngédebb korban, szív-buroklob, nem pedig egy könnyen szívlob szokott támadni.

A gyógyulás szerencsés esetben, általános jótkony izzadás által eszközöltetik és a vizelet, melly ha igen rögtön támadott a heves folyam, eleintén nem nagy változást mutat, még is csak ülepet képez, mint más erősb lobok gyógyulása alatt. Enged ekkor legelőbb az erős szívdobogás, és a fájdalom, ha jelen volt; és az egyed a szív és érutések rendesebb rithmusa alatt nyugodni kezd, és könnyebben lehel. Azt mondja olykor, hogy egy nagy súly esett le melléről. Ha húzmos a folyam, a bírálati mód,

ámbár ugyan az, mégis annál kevésbé szembetűnő, minél húzmosb a' kór folyama.

Az orvoslásnak nagy mértékben hathatósnak kell lenni; talán leghathatosbnak minden betegségek közt, ha a' folyam olly heves, mint azt legelől bélyegeztük. Jó bő érvágás; mellytől sem az érítés kicsinysége, sem a' tagok hidegsége, sem az ájulások vissza ne ijesszenek. Minde- nek előtt ajánlunk a' betegnek legcsöndesebb fekvést; ha elájult, mossuk arczát erős eczettel, szagoltassuk ezt, dörzsöljük hideg tagjait. Ha biztosítánk magunkat, hogy még halált okozó kimenet nincs jelen, illy környüállások alatt is vigyázattal megnyithatjuk az eret; a' mi által ugyan ájulást szűnni láttam; de szinte az érvágás alatt is ájulnak néha a' betegek. Ekkor ideiglen meg kell állítani a' vér folyását, 's aztán ha szükség, ismét folyni hagyni. Ezen kívül nadály- zat a' bántalmas helyen is hasznos lehet; a' mi húzmos fo- lyamnál, és a' bántalom csekély fokánál, magában is elég lehet. Adunk erre hast megnyitó 's hűsítő' lobellenes italo- kat: középsókat hideg vízben, salétromot mondolatejjel. Ha a' lob ereje megtörtetett, de még az érítés nagyon gyors és gyakori és izgatott, a' gyűszűvirág-levéel porában igen hathatós szert birunk:

R p e: Nitri puri

drachm. unam;

Pulv. digit. purp.

gr. octo;

Sachari albi

dr. unam. et semis.

F. p. div. in D. 16. Sig. Minden 1 1/2 órában 1. port.

Mustárpép vagy hólyaghúzó, ha nagyon heves a' láz, és izgatott az állapot, a' szív fölött épen nem haszná- landók. Ellenben néha távol ettől. Az étel és ital hűsek le- gyenek, és az első kevés. A' húzmos folyamban ugyan csak ezekre alapul a' bánásmód; de itt a' helybelileg ellenizgató

szerek, sőt a' tüzes henger (moxa) is hasznosak lehetnek. Szellemi és testi nyugalom illy betegnek nagyon szükséges; de kivételt szenved némelly alhasi dugulásokban szenvedő egyed, kinek mérsékletes testmozgás épen elhárítlan szükséges. A' hideg mosások, sőt a' hideg víz alkalmazása is a' szív fölé néha a' lob első szakában, de a' húzmos folyamban nagy égős fájdalom és forróság érzése mellett, rendesen is ajánlhatók. Ha valamelly korcsvegy szolgál okul, nem mulasztván el a' most mondottak arányos használatát — az ellen czélirányosan kell munkálnunk.

Szívuroklob.

A' betegek fájás, nyomás, szurás vagy égetés érzését tapasztalják a' mellcsont közép részétől fogva annak alsó csucsáig. Néha, mint ezt nem rég a' gyermekórházban láttuk, egész a' bal vállig vonódik. Mint Louis igen helyesen mondja többnyire erős szívdobogás, egyenetlen 's félbeszakadt érütéssel van jelen, melyet Schönlein igen gyorsnak, kicsinynek, öszvehúzotttnak mond. Nagy itt is az elfojtás érzése, nyughatatlanság; félelem, ájulásokra hajlam. Ha erős a' lob, láz soha sem hibázik, melly hol száraz bőrt, hol részletes vagy általános izzadásokkal fődöttet (csúzláz) mutat. Nehéz lehelés és kehécselés mellett (melly sokszor nincs jelen) a' betegek mélyen vehetnek lélekzetet, 's a' kopogtató, kivéven a' szívtáját, világos hangot ad. A' kopogtatás egyébbiránt, míg kiizzadások nem történtek, a' szívurok lobos állapotjáról tevő jeleket nem ad; de megmutatja, ha mellhártya-tüdőlob kapcsoltatik vele öszve, és kiizzadmányos gyülevény jelenlétéről a' szívurokban, tompább, és nagyobb területű tompa hang által biztosít; a' mi csakugyan itt is, valamint a' mellhártyalobban, ha heves a' folyam, igen is hamar szokott történni. A' betegek az

érintett jelenések alatt szinte igen kinos, kétségbe döntő állapotban léteznek, és úgy hiszem, hogy itt a fájdalom még sokkal nagyobb, legalább élesebb, szúróbb, mint sem a szívlobban; és hasonló jelenések közt, kiizzadmány által történt szívszélhűdésben, ha heves a folyam, hamar is meghalhatnak. Ha lassu: a' láz, a' leheleti elfojtás, fájdalom és inség kimeríthetik az életforrást. És ezen betegség véleményem szerint sokkal gyakrabban lép föl heves folyamban, mint húzmosban. A' hangtömesz ezen lob elején igen világosan megismerteti velünk a' szív erős ütését, és különbözőféle zajokat, melyeket általában dörzsölőknek, néha fúvásnak neveznek; úgy hiszem, hogy az első valószínű dörzsölés által, a' szívhártya egyenetlen felszíne által támadnak. A' fúvást akkor hallám, midőn a' kopogtató, és egyéb jelek savós kiizzadást mutattak, 's az ámbár erősen izgatott szív a' folyadékban szabadon nem mozoghatott. Ekkor csakugyan, kezünket alkalmazván a' szív fölé, mint-hogy annak ütései a' folyadékra hatnak, kezünk őket sokkal nagyobb területben érzi. De ekkor a' szív mozgása nem annyira mint ütés, hanem inkább mint hullámozó mozgás nyilvánul. Kell itt megjegyeznünk a' Louis és Bouillaud által fontosnak tartott mellpüposodást a' szív táján, mint nagy mennyiségű szívbuorkbani folyadék eredményét. De, mint az utolsó jól mondja — ne vezéreltessük ítéletünket fölötte könnyen a' mell falainak szív fölötti domboru mivoltától; mert ez előbb is letézhett már. A' kisdedek, kiknél e' lob csúzos járvány alatt épen nem ritka, a' legnagyobb veszedelmbe döntetnek. Ott fekszenek néha mint félholtak, alig tudnak nyögni, a' szív szörnyű hamar dobog, épen nem tudnak sirni. És ez által már a' bántalom megkülönböztetik, (összehasonlítván egyéb jeleket,) alhasi vagy fejbéli bántalomtól. A' kopogtató és hangtömesz biztosítanak a' tüdő állapotjáról. De csakugyan sokszor egyszersmind gyuladt a' mellhártya. — Puchelt Romberg és Bouillaud írtak ugyan a' gyermekek szívgyuladásáról; de megvallom szörnyű nagyoknak látszik még ezen iratokban a' tökéletlenség. Én pedig

szinte még most nem érezvén magamat eléggé elkészültnek: utóbb e' tárgyról, több évi tapasztalás után, írni szándékom.

És így részint már említettünk is egy két kór b o n c z i állapót, mely a' szívburoklobhoz tartozik. Ezen hártya ha gyuladt úgy mutatkozik, a' mint a' gyuladt mellhártyát irtuk le — homályosodik, vastagodik, eleven vörös véredényes szövetet mutat. Kivülről 's az üregben, fehéres, sárgás, vagy véres vegyítékű kiizzadmány találtatik, a' mi által, ha egy kissé tartós a' folyam, rendellenes öszvefűggések támadnak; és ezen álhártyák, eleintén vörösesek, utóbb fehérek, sárgások, szürkések lesznek és némi rendellenes öszvenövéseket eszközzenek. A' savós kiizzadmány a' zacskóban, fehéres, sárgás (mintegy genyféle) vagy véres vöröses lehet. Ezen alakok többnyire a' heves folyam eredményei; de a' húzmosban szinte előjönnek. Ebben a' hártya néha tetemesen vastagodik; az álhártyák némelykor a' szívet vele egészen öszvekapcsolják (a' mint azt az alattam lévő kórház kórboneczgyűjteményének egyik darabja szépen mutatja); találatnak ezeken kívül húzmos folyámok után még egyéb alaku álképezmények, szemerek (granula), porcós letétek a' hártya fölszínén; néha zacskózott genygyűlevények (Bouillaud).

A' mi a' kór okait illeti, leginkább a' csúzt, külső erőszakot, visszavert bőrküteget nevezem; és legnagyobb hajlamot ifju egyedeknél sőt gyermekeknél találunk.

A' gyógyulás hasonló bírálati jelenségek alatt eszköztetik a' természet által, mint azt a' belszívhártyalobnál mondottuk; de nem igen lehet itt magában a' természetben bizni; mert ámbár úgy látszik, mint ha a' savós kiizzadás (mintegy pseudocrisis) néha a' nagy fájdalmakat és egyéb borzasztó jelenségeket megszüntetné; mégis ezen kimenet már magában nagyon veszedelmes, vagy halálos is lehet. Pedig néha 8—12 óra alatt is, kivált gyermekeknél, törénhet kiizzadás.

Az orvoslás itt is nagyon egyszerű, de ha heves a' folyam, hathatós legyen. Mint a' szívlóban, minekutánna a'

betegnek legnyugadalmasb fekvést, és hallgatást ajánlottunk, legelől tegyünk érvágást azon mértékkel, 's azon mellék bánásmóddal 's vigyázattal, mint amott. Ha igen gyöngé a' baj, legfőlebb nadályzatra, de néha erre sincs szükségünk; hanem minekutánna néhány szemer Dowerport egyszer adtunk, bő lágyemeleg itallal indítjuk a' jótékony bőrbírálatot, ajánlván a' betegnek még hosszabb ideig nyugodalmat, mert könnyű a' visszaesés. Illy körülmények alatt, ha az egyedek nem nagyon izgékony alkotásuak, vörösítőt, vagy hólyaghúzózt is alkalmazhatunk a' mellre. Ez utóbbi szer főkép hathatós a' savós kiválasztás ellen. Azon szereken kívül, melyeket a' szívlob ellen ajánlottunk, itt célirányosnak találjuk a' következőt:

Rpe: Calomelae

Folior. dig. purpur.

aa. gr. octo;

Sachari albi

• gr. viginti quatuor.

F. p. D. in d. 16. Sig. Minden 2 órában 1 port.

Ez által leginkább a' képezményi és savós kiválasztás ellen, és ez utolsó elmozdítására hatunk; és lehet ezen szerekkal illy igyekezettel öszvekapcsolni a' csillát, vagy a' salétromot. Erős és tompa alkotásu egyedeknél erős hashajtókkal (elaterium-mal) szükség néha élnünk. De minden esetben tanácsos a' vizeny ellen ideiglen híghast előhozni.

A' szívbuok vizkóról (hydrops pericardii) még külön egy két szót. Vissza utasítván t. i. azokra, a' miket a' szívbuoklob kimeneteiről mondottunk, különösen a' hallgatódzási, kopogtatási és tapintati jelekre, itt csak arra figyelmeztetünk még, hogy valamint néha heves szívbuokcsúzlob után, mintegy álbírálatként vizes folyadék kiválasztása e' zacskóban történik, és mint változatlan alaku betegség hosszabb ideig önállólag hátra marad: szinte nyilvános lob nélkül, vagy csupán a' szívbuokban, vagy egyszers-

mind a' tüdőhártyák üregében, vagy mindezekben, 's hasban 's agyvelőben egyszersmind (a' mint azt e' f. évben igen gyakran a' holtakban találtuk) vízkórság képeztetik: úgy hogy annak okai, gyakran heves folyamu vérkórcsvegységek és egyéb különféle idült kóros állapotok lehetnek. Minden esetre pedig a' vizes gyűlevény kimozdítása, hogy a' szív mozgásait szabadon vihesse véghez, a' legfontosb' főladatok közé tartozik. Egyes hallgatódzó és kopogó ezen korállapotot meglehetősen biztossággal fogja fölfedezni. Nagy területen kézzel észrevehető, mintegy hullámozó szívmozgás, nagy területen tompa hang, többnyire tökéletlenül hallható tic tac és minden dörzsölőféle zaj tökéletes hiánya — íme a' főjelek. És ezen bántalom ellen is újabb időben, nevezetesen Bécsben a' sebészesség is gyógyítólag behatol ügyekezett.

Dr. Schuh szív-burok-csapolása azon eszközzel vitetik véghez, mint a' nevezett jeles orvosnak immár leírt műtétele a' mellüregben foglalt folyadékok elmozdítására. Ő hasonlólag munkál a' szív-burokvízkór ellen; beszúrván rendszerint az 5 és 6dik oldalborda porcjai között; és mint mondatotte' műtét is sikeresen vitetett véghez. De hogy ezt remélni lehessen, szükség, valamint amott, hogy heves kórfolyam ne létezzen, hogy az elmozdítandó folyadék csak mint előbbi kór maradványa tekintessék, és hogy általános mellvízkórság ne legyen jelen. Legalább, ha ekkor a' halál távoztatására operálnánk is, ismét hamar a' burok vízzel meg telne.

És most még rövideden a' szívnek némi anyagi rendelkezéseit, elfajulásait fogom érinteni, nem bocsátkozván szoros kórismereti részletbe, minthogy ez, legalább a' tudomány mostani álláspontján még nem, legalább általam nem adható: és így igen hosszasnak kellene lennem mások autorítására. Roppant vizsgálódás, és számtalan adatok tömege létesült ugyan e' tárgyban az újabb időben; nem is olly ritka dolog koros egyedek holttesteiben organikus szív-bántalmakat találni; magam is láttam némit, különösen Pr. Rokitsanski boncztermében: de éppen annyit meggyőződése-

mig fölfogtam, hogy ugyan egyféle szívfaulásnak sok körülményeknél fogva, sokféle külszíne lehet az élön, és szinte különböző faulásnak hasonló jelenségei: úgy hogy nehéz, hogy valaha is itten tökéletes diagnosis létre kapjon.

„Phthisis cardiaca“ név alatt a' tudós Naumann bámulatos szorgalommal összehorda csaknem mindent, a' mi e' körben érdekes; és nem mellőzhettem el ezt dicsérettel megemlítni, sőt nevezem ezennel mind azon anyagi faulási alapokat, melyeket munkájában bőven leírva lehet találni. Ezek többnyire olyanok, melyekről hihető, hogy húzmos gyuladásokból képeztettek ki; részint pedig korcsvegyi gyuladásból, mint p. o. porczosodások és csontosodások a' közvényből. Én már több esetet láttam, hol a' szív anyagi faulása, nevezetesen a' jobbik gyomrocstágulása idült és nagy területű tüdőmájulásnak tagadhatatlan következése volt. — És találjuk a' holttestben a' szívet lágyulva vagy keményedve, szívtúltenyésztést vagy szívfogyást (atrophia, tabes), a' különféle szívüregek tágulását vagy szűkülését, hol egyikében vagy másikában, vagy egyszerre többekében azoknak; néha pedig egyike tágult, midőn a' másik tevőleg szorult. Néha a' közlődési nyílások (ostia communicationis) tágult, néha pedig erősen összeszorult állapotban találtatnak. A' szív tágulásai közé tartoznak azon állapotok, melyeket az autorok „aneurisma verum, spurium, prolapsus cordis“ hol jól hol rosszul bélyegeztek; találunk a' szívizom felszínén vagy belsejében csontosodást; vagy billentyűcsontosodást; a' gyomrocstágulás öszvekapcsoltatik hol annak falai túltenyésztésével, hol fogyásával; találtatik a' billentyűk rendellenes nagysága, vagy elégtelensége (Insufficienz der Klappen); szinte a' koszorúuterek (Kranz-Arterien) csontosodása sem ritka jelenség; ritkák ellenben gumók és taplós képezmények a' szívhártyán. Bizonyosan a' legkritkább állapotok közé az emberitestben tartozik a' szívszakadás (ruptura cordis); és vétetett észre tökéletes átszakadás és részletes, térjímbeles vérkiömléssel öszvekapcsolt; mellyet Andral mintegy szívgyutaütésnek tekintett.

A' leggyakoribb bonczállapotok közé tartoznak azok, melyeket most kórismeretileg is rövideden fogok bélyegezni. Miszerintt. i. az egy vagy több üregeknek falai egyszersmind vastagabbak, erősbe, lobosak; vagy ellenben sorvadt 's ernyedtt állapotban léteznek — a' hangtömesz az első esetben erős ütéseket nyilvánít, a' másodikban pedig gyöngébbeket, de mind a' két esetben ezeket nagyobb területen érezzük, és a' kopogtató tompább hangot szokott adni szinte a' rendesnél nagyobb körben. Legtöbbször a' szív nyílásai fölött mintegy zúgó vagy fúvó zajt hallottam; de ezt nem gondolhatom állandó jelenésnek, és részemről azon véleményben vagyok, hogy fúvó zaj akkor fog leginkább hallatni, ha a' szív balgyomrocsa tágult de egyszersmind túlteljesítési állapotban létezik, annak billentyűi pedig aránylag elégtelenek. Ha a' tágult szívgyomrocs nem képes erős összehúzóerőket véghez vinni, nem képzelhetem magának azon zaj lehetőségét.

Legtöbbször az egész szívet, vagy egyes részeit tágult állapotban találjuk. Emlékezem egy betegről, kinek mind két szívgyomrocsa tágult és fogyott állapotban létezett, 's a' szív szinte nagyon halavány volt. Ezen egyed régóta szenvedett rendkívüli nagy bágyadtságban, lépcsőkre föllépni nem tudott; szíve rendetlenül, de csak igen gyöngén dobogott; a' lehelés szörnyű nehezen történt, sokszori fohászkodással; nagyon panaszkodott az egyed kifejezhetlen nyomás érzéséről a' mellcsont alatt; nagyon halavány volt. Két évvel előbb ez csúzosféle fájdalmakat érzett a' mellben és mellgörcsökben is szenvedett. Arcszíne halavány volt. Egyébiránt ezen jelenéseket csak ezen kiterjedt tágulás nemére nézve jellemzőknek nézném, 's ezek csakugyan megegyeznek nagy részt azokkal, melyeket Corvisart-, Testa- és Kreysigban olvashatunk.

A' szívtúlteljesítés, vagy is vastagodás. Az első név akkor szokott használni, midőn egyszersmind a' szívnek kapacitása nagyobbodott; a' második pedig akkor, ha a' falak vastagabbak, de mellette kisebb a' gyom-

rocs. Ezen állapot csekély foka középerejű lobbál, ha ez egy ideig tart, könnyen szokott öszvekapcsolatni. Az egyedek, ha el is mult már a' lob, a' mi a' láz és fájdalom hiánya által biztosodik — többnyire igen erős szívdobogásban szenvednek, és vértorlódásra a' főhez hajlandók. Ha a' túltenyésztéssel táulás függ öszve, már mondtuk minő jeleket ad a' hangtömesz és a' kopogtató; ha nem, a' szívütések nagyon erősek ugyan, de kicsiny helyre korlátozván, a' mit hangtömesz és tenyerünk alkalmazása által világosíthatunk föl. Ezen utolsó esetben az érütések kicsinyek szoktak lenni.

A' koszorú-üterek csontosodása szinte nem a' legritkább állapotok közé tartozik, és azon mellgörcsnémét hozza elő, melly (immár e' könyvben érintett) „angina pectoris, Brustbräune“ nevekkel bélyegeztetik. Nevezetes az, hogy ezen görcsök néha igen hosszú ideig nem állnak elő, két három hónapig is. Kreysigban ezen állapotról szép ismeretet lehet nyerni. Egyébiránt kórvizsgálati biztosság itt bizonyára mindeddig nincsen.

Az orvoslásra nézve már általános, kivált életrendi tanácsot adtunk. Ha az említett fajulások immár gyuladással nem függnek öszve, valóban szomorú és többnyire gyógyíthatatlan az állapot. A' túltenyésztés ellen ajánlanék legnagyobb mértékben vékonyító életrendet, több ízbeni nádalyzatot, higany kenőcseli bekenést, genyikutacsot a' szív fölött — talán a' lobos állapot és izgatás elhárítása után hathatós iboló gyogyot. A' táulásban fogyással, elernyedéssel, Kreysig által nagyon ajánltatik a' timsó; ezen kívül megfelelő erősítő életrend mellett, china főzetet savakkal, sőt a' vasat is lehetne használnunk. Sok ajánlatott az autorok által, sok! de nem kedvező, sőt tagadó tapasztalásom után, itt csupán nevekkel nem töltöm a' helyet. A' gyűszűvirág mintegy általános szívbántalomelleni szer ajánltatása, könnyen megfogható, hogy a' nagy fölszinűségek közé tartozik. Hol izgatott állapot, gyors és gyakori érütés nincsen jelen, ott csakugyan e' szer helyén nem lehet.

Függérlob.

Nem hajhászván kórtani ritkaságok után, erről is csak keveset mondok. Légyen az eset, vagy mi — én még eddig e' lobot ezer meg ezer betegség közt és jó nagy kórházakban sem láthattam. Azt hiszem egyébiránt, hogy azon okok, mellyek izgató vérkorcsvegy által (szeszies italok) belszívhártyalobot okozhatnak, vagy pedig általános ütérlobot, szinte az aortát is fölglyulaszthatják. Ellenben, hogy korlátozott forró lob ezen eret lephetné meg, nekem egy kissé nehezen hihetőnek látszik. Schönlein következőleg bélyegzi e' lobot. A' betegek égést és fájdalmat és nyomást éreznek a' hátgerincz azon részénél, hol a' függér fekszik; itt a' hangtömesz nagyobb ütésekét nyilvánít, a' szív fölött ellenben semmi változást. Lehelési elfojtás, nehézség érzése a' mell hátsó részén, és kehécselés légyen jelen. Én pedig azt tartom, hogy itt a' hátgerincz meghajtása alatt nagyobb fájdalomnak, 's a' kórt jellemzőnek kellene mutatkozni. Skoda szerint néha az aortabillentyűk különös zaja hallatik. A' betegek ezen lob heves folyamánál hasonló kóros tünetmények alatt, miképen azokat a' szívlobnál irtuk le, a' bántalom legfőbb polczán megfuladási halállal veszhetnek el; vagy pedig képezményi kiizzadmány betölti az eret 's a' vér folyamát akadályozza; vagy az ér fala keresztül fekélyzik (lassúbb folyamnál szokott ez utolsó történni); 's akkor a' betegek erőkimerítés, mintegy sorvadás által halnak meg.

A' kórbonczi állapotok heves függérlobnál igen kevés számuak. A' lob kórbonczi képe nagy vörösségben áll, melly nem fölületes hanem az ér hártáin keresztül csap; ezek vastogodtak; eleintén keményebbek, de ha a' lob már egy ideig tartott, lágyulnak. Képezményi kiizzadmány, hol nagyobb területen, hol korlátozott kicsiny helyen, sőt az ér hártái közt is találhatik. Egyéb kórbonc-

tani állapotok többnyire húzmos korecsvegyi függérlobbal függnek össze, vagy általa eszközöltetnek; és pedig előbb mint egyebek az egyarányos tágulás, az anevrysmma, meszes képezményi letétek, csontosodás és fekélyes fölmaratások (erosio); a' szűkülést nagyon ritkának tartom, képezményi; kiizzadmány által történőnek.

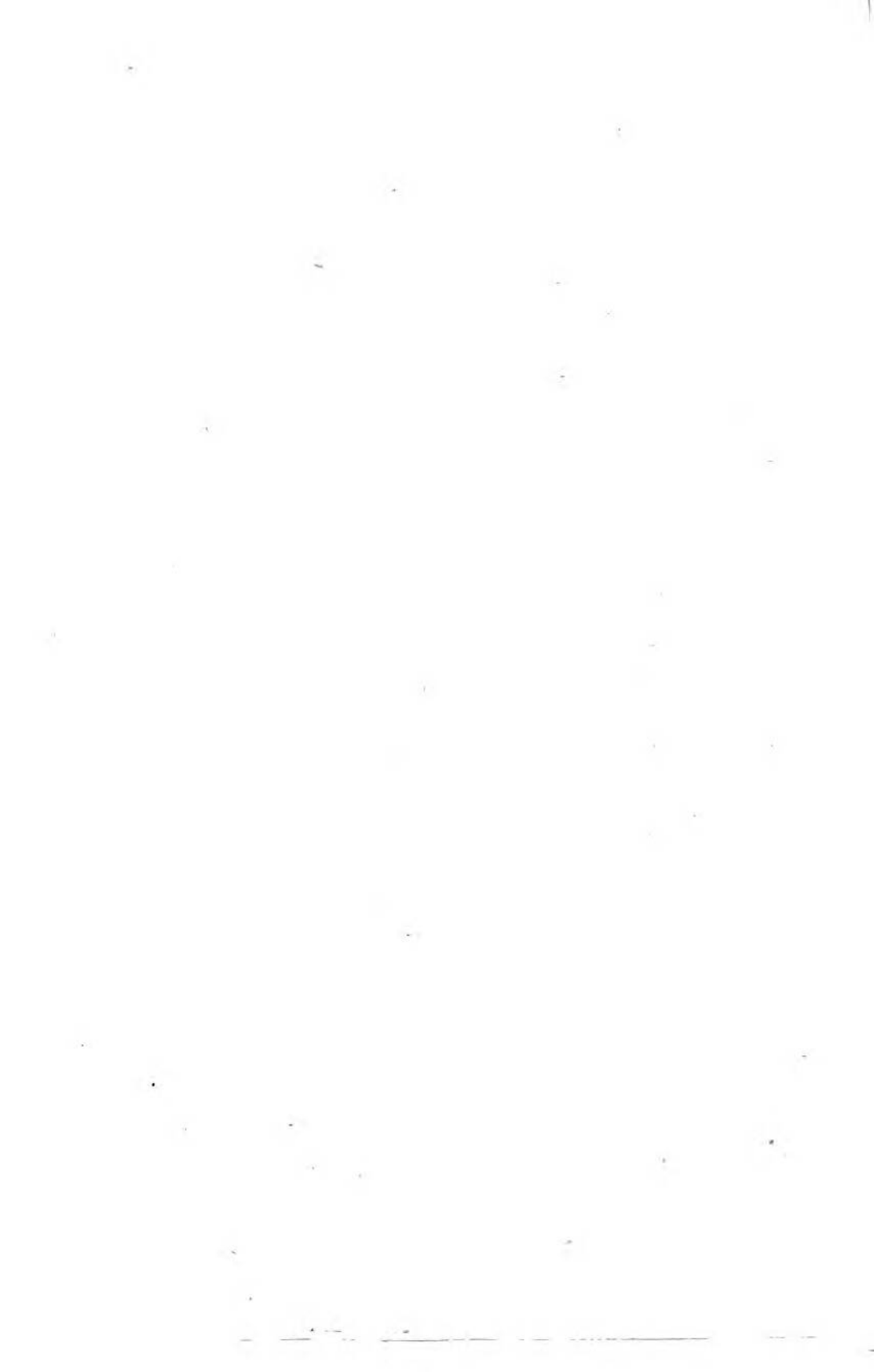
A' függér anevrysmája, az akadály következtében, melyet ottan a' vér folyama szenved. Szörnyű erős szívütések vétetnek észre a' hangtömesz által, és ha nagyobb a' dag, a' kopogtató tompa hangot ad. Corvisárt-ig a' függér anevrismának kórismerete nagyon tökéletlen volt. A' mi ennek hallgatódzási fölvilágítását illeti, az újabb időben Laënnec, Koppe, Bouillaud és Skoda. nem kevésbé pedig Raciborsky (Manuel d'auscultation et de percussion) maguknak nagy érdemeket szereztek. Laënnec és még inkább Bouillaud, ha a' dag még olly kicsiny, hogy másképen észre sem vehető, e' rész fölött a' mellesontan alkalmazott hangtömesz által hallott egyes ütési zajt (nem a' kettős tic tac-ot) biztos jelnek tartják. A' függér tágulását, (mellyet lobos eredménynek néznek némellyek, miszerint ellágyulván az ér fala, enged a' vérrohamnak, és tágul), épen ellenkezőleg, azaz gyöngé függérütések, vagy is észrevehetetlenek, de annál erősb szívütések által ismerjük meg a' hangtömesz segítségével. Ezen állapotban az ér egészen passiv állapotban 's viszonyban van a' vérfolyamhoz.

A' függér szorúltsága, ugy hiszem, nagyon ritka állapot; ekkor a' szűkült helytől lefelé a' szívig; az ütésnek mindig erősbnek kell lenni. Az ellenkező eset léte az előbb említett függértágulásnál. Mint Skoda jól veszi észre: a' függér szorúltsága bal szívgyomorcestágulást hoz magával. Az egyéb jeleket nem is akartam említeni, mert azok különbözők, és csaknem egészen összeesnek azokkal, melyeket a' húzmos szívántalmak nyilvánítanak.

A' gyógy mód hasonló elveken alapul mint szívlobnál; és itt csak azt jegyzem meg, hogy, ha az egyed vérbő-

séges és izgatott alkotásu, mérsékletes vérvételek a' karból hasznosak; de őrizzük magunkat, hogy egyedül mára' soha nem hibázó elfojtódási és nehézlehelési jelenségek, érvágásokra birjanak minket. Nyugalom, vékony és hús eledelelen 's italon kívül belsőleg ásvány savakat, külsőleg hideg borogatásokat elhatározattan hasznosoknak találtam. — Az orvoslás, melly a' szívlobelleni bántalmódnál adatott elő, avval mégis különbözik, hogy itt helybelileg hosszat a' gerinczen köpölözést, és ha még elfajulásokat nem föltételezhetünk, hathatós hideg vizzeli mosásokat a' gerinczen, de még sem leöntözést ajánlok. —

Találatnak néha a' nagy vizszerek is rendellenes állapotban, sőt gyulladásnak is alá vannak vetve; de ezen esetek nagyon ritkák, és még eddig azon véleményben vagyok, hogy önállólag 's maguk a' nagy vizsértörzs a' mellkasban, tágulhatnak ugyan vagy szorulhatnak, falai vastagodhatnak vagy vékonyodhatnak, de fölnem gyuladhatnak maguk — szív- és kisebb ágozatu vagy általános viszerlob nélkül. Ez utolsó pedig a' mellbetegségek közé nem tartozván, ezennel befejezem a' mellbeni keringési életművek bántalmairól szóló rövid értekezésemet.

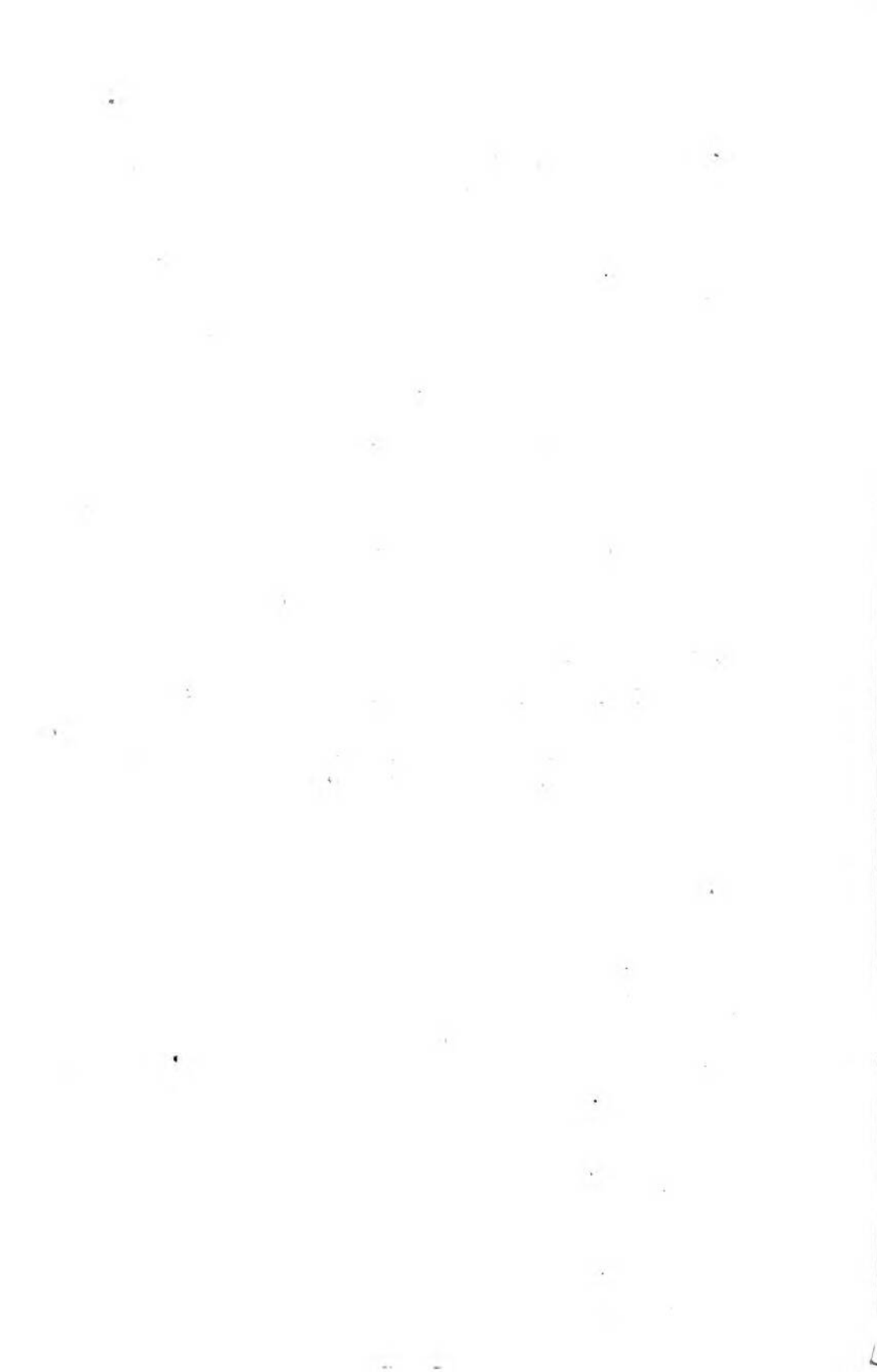
SKODA TANJA

A' KOPOCTATÁS

É S

HALLGATÓDZÁSRÓL,

KIVONATBAN.

A' kopogtatás

leheleti életművek bántalmiban.

Auenbrugger, Corvisart 's Laënnec plessimeter nélkül lapos területet képző ujjak hegyeivel kopogtattak. Piorry első volt, ki a' kopogtató használatát tanította, 's megjegyzé egyszersmind, hogy nemcsak a' kopogtatásból eredt hangon észrevehető némi különbség, hanem hogy azon ellentállás is, melyet a' kopogtató ujj érez, különböfélé; 's hogy így a' kopogtatási hang úgymint az ellentállás különböző jellemmül szolgálhatnak. A' kopogtató a' kopogtatást sokkal tűrhetőbbé teszi a' betegnek, 's a' hang változatokat világosabban észrevehetőkké. Piorry elefántcsontból készültet választta, melly mint ezen célra nagyon alkalmas közönségesen használtatik. Ez egy lapos területű kereket képez, mellynek átmérője másfél vagy két hüvelyk; vastagsága pedig csak olyan, hogy meg ne hajthassék, kopogtatásnál ne csörögjön; a' kerülete pedig egy 2—3 vonalnyi magosságú abroncsal, vagy ugyan olly magosságú egymásnak ellenében helyezett előállásokkal legyen ellátva, hogy ezek segítségével mozdulatlan tartathassék.

A' használatnál ezen kopogtató a' kopogtatandó helyre vigyázattal tétetik, erre szükség szerint erősben, vagy gyöngén nyomatik reá, de mindenkor úgy tartassék, hogy a' kopogtatás alatt helyéről földre ne csússzon. A' kopogtatás történik a' kopogtató közepére a' meghajtott mutató-, vagy közép ujjak végeivel egyedül, vagy mindkettővel egyszerre, 's úgy, hogy a' köröm a' kopogtatót ne érje. E'

vége a' mozgás csupán csak a' kéz 's előkar közti izben történik, nem pedig a' vállakon, könyökön, vagy az ujjakkal.

Némelly gyógyászok a' kopogtató zsebben hordását neheztelik, mások velők a' beteget nem akarják ijeszgetni, 's így kopogtató gyanánt csak ujjait használják. A' hang az ujjakkal kopogtatás által csak nem olly módon hallatik ugyan, mint az elefántcsont segítségével; de a' ki a' kopogtatásra sokszor szorúl, inkább fogja az utolsót használni; mert a' gyakori kopogtatás tulajdon ujjainkon fájdalmat okoz. A' hol a' fülület egyenetlensége miatt a' kopogtató nehezen, vagy nem jól alkalmazható, ott tulajdon ujjainkkal kell élnünk.

A' kopogtatási hangról.

A' hang életműves (organicus) úgy mint életműtelen anyagokon, 's az élő, 's holt testen egyenlő szabályok szerint ered. A' léghiányos húsos organicus testrészek, ha a' feszített hártyákat, 's rostokat kivesszük — úgy mint hig anyagok is, egészen tompa hangot adnak, 's alig észrevehető: mellyhez hasonló a' czomboni kopogásból eredt hang (czombhang). Ezért a' húsos, és léghiányos életmű (organum) úgy mint a' máj, lép, vese, és májosúlt (hepatisirt) vagy nyomatás által levegőtől megfosztott tüdő és a' hig anyagok — a' kopogtatási hangban egymástól meg nem különböztethetők. A' kemény máj hangja ugyan az, melly a' lágyé, ugyanint a' kemény lép is hangban nem különbözik a' puhától, — kivéve, ha ezen életműkben nagy csontos, vagy meszes képezmények léteznek, — a' vér nem a' genytől, víztől 's a' t. A' csontok és porcogok a' közvetetlen kopogtatás alatt különös hangot adnak, melly húsos részek közbenjárásával csak nagyon kevésbé észrevehető, vagy egészen eltűnik. Különös és tulajdon máj-, lép-, szív-, tüdő- és gyomorhang e' szerint nem létezik; a' tüdőtájak hangja könnyen ugyanaz lehet, melly a' májtájé.

A' különbséget a' kopogtatási hangban, a' mell- és has-üregeken, a' legmagosbtól a' legalsóbb fokig lépczözve lehetetlen ugyanazon egy rendbe sorozni; 's ezért különbrendű fokait vesszük föl a' hangoknak, melyek 1) a' teljes és üres hang, 2) a' világos (hell) a' tompáig, 3) az erős dobhang, ennek legkisebb fokáig, 's eltüntéig. 4) a' magos hang a' mélyig.

A' teljes kopogtatási hang lehet világos, és tompa, dobhangféle vagy nem; magos, vagy mély, 's ugyan így a' teljes és az üres hangok is. Teljes hang a' mellen vagy hason azt jelenti, hogy a' kopogtatott hely alatt egy térben, melynek minden egyes átmérőj legalább néhány hüvelyket tesznek, lég van bezárva; tehát nagy területű légteljes testet. A' tökéletesen üres hang ellenben, mely hasonló a' czombnak kopogtatásból eredett hangjához, annak szolgál jelül, hogy a' kopogtatott hely alatt folyadékok, légtelen húsos részek 's t. eff. foglaltatnak, nem pedig lég, szesz, vagy gőz.

A' világos és tompa hang nevezetek közönséges értelmökben vétetnek; p. o. a' dob hangja tompa lészen ha az posztóval fedetik. Minél vékonyabb tehát a' mell- vagy has fala, mely alatt légteljes részek léteznek, annál világosb a' hang, melyet az alatta lappangó levegő ad; minél vastagabb a' kopogtatott fal, ceteris paribus, annál tompább a' hang. (A' mellkas falainak vastagsága pedig öregbítettetik, alatta, 's közvetlen velök érintésbe lévő légtelen részek, p. o. vastag képezményi kiizzadmányok, fölületesen bedugult, légtelen tüdőréssz által. E' szerint az illy értelmű kopogtatott fal különböku vastagságához képest, különböku lehet a' hang világossága vagy tompasága. Ha p. o. egy híg anyaggal, vagy beszűrődött (infiltrirt) tüdőtérimbellel tölt mellkas falának vékony és hajlékony tája alatt, egy téren, melynek hossza és szélessége csak egy hüvelyknyi, mélysége pedig nem is több néhány vonalnál, levegő van elrejtve: akkor ezen helyen a' kopogtatási hang tökélyesen világos; csakhogy nagyon üres;

mivel kicsiny területű a légteljes rész. Ha ellenben a mell falának egy része alatt közvetlen a tüdőnek egy léghiányos részecskéje létezik, mellynek tére legalább hasonló nagyságú a kopogtatóhoz, 's mélsége fél hüvelyket ér, midőn a mell egyéb üregét a légteljes és rendszeren tagült tüdő tölti be: ekkor ezen rész fölött a hang teljes ugyan, de már tompább). Ha az altest falához csak egy kis léggel tölt részecskéje a bélnek oda ér, midőn nagy mennyiségű hígság a has üregében a többi belek részeiből minden léget kiszorított: akkor a léggel tölt bélnek megfelelő hasfala tökéletesen tiszta, de üres hangot ad. Ha a léggel tölt bélnek egy része a máj alatt fekszik, más pedig ugyanazon tájon a has falát éri: akkor a kopogtatás a máj szélén tompább hangot szerez; melly, a kopogtatót lejjebb a máj széle alá helyeztetvén, azonnal tökéletesen világossá változik.

A kopogtatási hang tehát teljes és világos egyszersmind; de teljes és tompa is; üres és világos, ugymint üres és tompa; a tökéletesen tompa, 's egészen üres hangoknak egy a jelentésök; ez a czombhang. Ha a hang tompább lesz, mindenkor egyszersmind üresebb is lesz, de a teljességét vesztő hang nem lesz szükségesképen tompa, a hang nagyon üres, 's még is tökéletesen világos is lehet. A kopogtatási hang tompasodása szerint a kopogtatott hely alatt fekvő, nem hangzó test vastagsága nem mindég pontosan meghatározható, midőn a tompaság foka a kopogtatott testfal vastagságától 's hajlékonyságától, ugymint a tompa hangú részek alatt foglalt léggel tölt tér minőségétől egyaránt függ.

A természettan szabályaival ellentétben látszik lenni az: hogy a tüdő légszükében dobhangot ad, léggel ellenben telve nem. De ez alapos tény, mellyet a holttesteken próbátételekből eredt tapasztaltakon kívül, azon állandó jelenés is bizonyít be, hogy ha a tüdő alsó része a mellüregben történő kiizzadások által egészen öszvenyomatik, a felső pedig kisebb térbe szoríttatik: a kopogtatási

hang, a' mell felső tájaiban észrevehetőleg dobhanguvá változik.

Az élő 's holttesteken tett tapasztalatokból talán kivétel nélkül észrevehető az, hogy dobhang ered, ha azon üreg falai, melly levegővel van telve, nem feszültek; holott ellenkezőleg, (bár léggel is) nagyon feszítvék, dobhang vagy kevéssé, vagy épen nem hallható, sőt tompább is lesz. A' nagyon feszített gyomor, a' nagy mértékben fölfútt tüdő, az erősen feszült mellfalak légmellkasnál (pneumothorax) 's a' feszesen tágult has falai dobféle hangot nem adnak, vagy nagyon homályost; holott a' roskadt gyomor, öszvehúzott tüdő, az elernyedt hasfalak nyilvános dobhangot adnak. Az oka ezen szembetűnő jelenésnek homályos. A' dob-féle kopogtatási hang a' hangos szózáthoz hasonlít, midőn a' nem dobféle hang inkább a' zörejhez közelit. Az első előhozatásához a' hangrezketések nagyobb egyenlősége kívántatik meg; a' nem feszült gyomroni kopogtatásnál csak egyedül a' lég szüli a' hangot, holott a' kopogtatott feszült gyomor fala magán is rezketést okoz. A' gyomorhártya rezketése a' benne foglalt lég rezketéseit háborgatni látszik, 's tán ez lehetne oka, a' nem dobhangféle tompább hangnak.

A' kopogtatásnál érezhető ellenzetről.

Piorry első volt, ki azt, hogy különféle életmük kopogtatásánál egyszersmind különböző ellenzet is észrevehető a' kopogó ujjban, pontosabban vevé szemügyre, 's úgy látszik fontosabbnak tartja a' kopogtatásnál a' különbséget az ellenzetben, mint a' hangban. Beleken és gyomroni kopogtatásnál ellentállás csak úgy lehető, ha a' falak feszültek és meredtek; 's ekkor az ellenzet a' feszültséggel növekedik. Légtelen életmük ellentállásuk a' keménységökkel van arányzatban. A' mellfal ellentállása magán annál nagyobb, mennél vastagabbak és hajlékonytalanabbak az oldalbordák, 's ezek mennél közelebb egymáshoz helyezvék; a' hasfal ellentállása feszülés és keménységgel növekedik. Midőn rendes tüdő mind azon helyeken sem okoz

ellentállást, hol az a' mell falait közvetlen éri; az ellentállás egyedül csaknem a' falak alkotásától függ. A' mellhártyában és más üregekben elzárt lég hasonlólag ha a' mellfalat nem feszíti, nem szül különös ellentállást. Ha légmellkas, vagy általános tüdőlégdag (emphysema) által az oldalbordák közei tágultak, a' kopogtatás alatt a' mellkas észrevehetőleg lenyomul, miután az rögtön emelkedik, a' mellkas rugékonyabb mint közönségesen. Ezen hullámozás észrevehető akkor is, ha a' bordák közti közök szélesek, rendes állapotú tüdőnél, csak hogy ekkor az ellentállás csekélyebb. Ha légteljes mellnél, vagy a' mi ritkább, tüdőlégdagnál a' bordák közei nem tágultak; vagy ha ezek tágultak is, de a' bordák merők, hullámozást (fluctuatio) nem érzünk.

Ha egy egész tüdőszárny, vagy legalább a' tüdő nagyobb terjedelmű része előlről hátra tökélyesen májosult, vagy gumósan beszűrődött 's e' mellett kemény: ekkor az ellentállás a' megfelelő helyeken olly erős, vagy nagyobb még, mint a' máj táján, a' máj rendes terjedelménél. Leghatalmasabb az ellentállás olly kigőzölgéseknél a' mellüregben, melyek által a' mell falai feszítettnek, 's így a' bordaközök erősen tágitatnak. Ha ezen kigőzölgések a' mell falait nem feszítik, csekélyebb ellenzetet is szülnek. A' szív, máj, lép fölött a' mell falán annál nagyobb az ellentállás, mennél erősebben nyomatnak a' mell falához, 's mennél keményebbek. A' has szesz által a' belekben, vagy hígság által a' hashártya üregében tágult e' ? ez a' különös ellentállás által különböztethető. Elzárt híg anyagok, melyek a' magukban foglaló falakat hathatósan nyomják, a' hasfalain kopogtatásnál hasonló ellentállást szülnek, mint húsos testek ön keménységök által.

Laënnec nagy hatásával a' francz- és közel minden más országok orvosai vizsgálati törekvésöknek új irányt adott, 's ezt mintegy új életre serkenté. Tapasztalati 's nézetei számtalanszor ismételve jutnak vizsgálat alá; 's minden orvos, ha alkalmat lel, ösztönöztetik 's igyekszik a' bizonyost a' bizonytalan, vagy hamistól elválasztani.

Laënnec azt vélé elsőleg, hogy a' hangtömesszeli (stethoscop) hallgatás a' fülnek közvetlen oda alkalmazásától a' mellhez — tökélyesen különböző vizsgálat módja legyen; melly véleményét megváltoztatá ugyan, de a' hangcsőveli vizsgálatot mindég czélirányosbna tartá biztos kórisméretre nélkülözhetőnek.

De minde' mellet a' hangtömesz nélkül közvetlen hallgatás sok gyógyászoktól hozaték használatba, kik is számtalan okokból tulajdonítottak ennek nagyobb elsőbbséget, mint a' közvetett csőveli halgatásnak. Szükségtelen volna itt mind két fölhozott módok külön hasznát 's hiányosságát előhordani. A' csupa füllel természetesen erősebben hallanók mint csőnek közbenjárásával; de a' fül nem alkalmaztathatik a' mellkas minden részeire 's a' kór vagy a' vizsgálandó egyed oly alkotású lehet, hogy a' fülnek a' kóros mellre fektetése, ha ez tisztán be is volna földve, még is ha nem is káros az orvosnak, de kellemetlen. Úgy vélekedem tehát (Skoda), a' hangtömesz nem nélkülözhető; 's ezért szükséges ezen szerrel jól megismérkedni, de a' hangtömesz nélküli hallgatódzást is el nem hanyagolni, holott némelly fekvésénél a' betegnek, vagy helyzetjénél az ágyinak, a' fül közvetlen alkalmazása lehetségesebb. A' hangtömesszeli hallgatódzást külön meg kell tanulnunk akkor is, hamár a' csupa füllel hallgatódzásban ügyességet nyertünk, 's az is, ki a' stethoscop használatához szokott, még azért aze' nélküli hallgatódzás által nem ügyes a' kórvizsgálatban.

A' hangtömesz legalkalmasb alakja, 's az anyag mineműsége, mellyből készüljön, sok gondot szerez közönségesen azoknak, kik még ezen vizsgálat módjában idegenek. A' fa mineműsége a' hallásra nézve hasonértékű, midőn a' hang főképen a' levegő által a' hangcsőben 's csak csekély mértékben ennek fúja által terjed; mennél könnyebb a' hangtömesz, annál kéjelmesebb az orvosnak úgy mint a' betegnek is; hosszasága, 's az hogy egy vagy két részből áll e'? ezek öszvecsavarni, vagy tolni valóke'? — a' hallgatódzásra nézve egy értékű. A' hangcsőnek töltésforma föltevés-

re szánt része ne legyen fölötté tag; mert így nehezen alkalmaztatható úgy, hogy egész szélével a' testet érje, 's az igen nagy üreg által némely zőrej mérsékeltetnék, sőt változást szenvedhetne. Elég ha a' tölcsernek valamivel egy hüvelyket fölül haladó a' nyílása. A' fülhez tartozó része az eszköznek lehet domború, vājott, vagy lapos is; csak terjedelme legyen elegendő a' fül befedésére.

Szükséges, hogy a' hangtömesz hasznalatában kezdők legnagyobb vigyázattal legyenek, a' mi annak a' testhez nyomását illeti. Ezek a' zajok hallgatódzásába 's vigyázatba merülve közönségesen öntartásukat elfelejtik, 's fejük egész terhével a' betegnek mellére dőlnek, melly az egészséget is hátrálja lélekzésben, a' betegnek annál inkább esik nehezeze, 's ilyenkor a' hangtömesz is különös fájdalmat szül, midőn általa a' nyomás csak csekély térre történik. Ki öntartására ügyel a' stethoscop vagy füle alkalmazásával: a' legérzékenyebb betegnek sem lesz terhére, ha ez nincs előítéletekkel, 's félelemtől elfoglalva. A' mellkas egy, vagy több helyeiről nem lehet az egész tudó mivóltát megítélni, szükséges e' végre, hogy a' hangcsővel sorra a' mell minden tája vizsgáltassék meg, 's az egyes helyekből eredt tapasztalati adatok összevasonlítottassanak egymással.

(A' kopogtatás a' vérkeringési mellbeni életművek bántalmainak fölvilágosítására olly egyszerű elveken alapul, hogy annak különös tanját adni itt szükségtelen, midőn a' szív- és függéri betegségekről szólván úgy igyekeztem a' kopogtatás hasznalatát beleszőni, hogy véleményem szerint, az mindenkinek érthető lehet. A' dolog igen egyszerű: kopogunk a' szív fölött, hogy annak nagyobbodását, tágulását vagy kisebedését, vagy pedig szívburakbani folyadékos gyűlevényeket, kisebb vagy nagyobb erejű 's területű tompa hang által fedezzük föl. A' függérre nézve, ha azon nagy tágulás létezik, szinte annak helye fölött, tompa hang által a' kopogtatóval ezt is biztosítjuk; tekintetbe vévén az ezen kórállapotnak megfelelő hangtömeszjeleket.)

A' hallgatódzás leheleti életművek bántalmiban.

I. A' szózat' hallgatódzása.

A' mellkason hallható szózat erősségéről.

Ha azon okot vizsgáljuk, melly a' mellkason hallható szózat erősségének különbféleségét okozza, 's a' fölött a' betegekeni tapasztalatokat és halotbonczolatokat segítségül hívjuk; akkor általában az jön ki, hogy a' szózat a' mellkasnak azon helyein, mellyek alatt öblösségek a' tüdőben, tüdőtérímbel elmájosulása, gumós anyag általi beszűrődése, vagy hol kiizzadmányok a' mellhártyaüregben vannak — erősbülve találhatik. Ámbár ezen szabály sincsen kivétel nélkül, mert sok más betegségben valamint néha egészséges állapotban is a' mellkason vagy semmi szózat sem hallatszik, csupán csak alig kivehető dongás.

Ha egy tüdőlob's tüdőmájulás folytában ismételve hallgatódzunk, akkor megtörténik, hogy a' szózat egyszer igen erősen, máskor igen gyöngén hallatszik, a' nélkül, hogy a' többi jelek főképen a' kopogtatási jelek után ítélve, a' májulásban némi változás történt volna.

A' tapasztalás bizonyítja, hogy tömött testekből a' levegőbe a' hang csak keveset, 's levegőből tömött testekbe szintén keveset megy által; továbbá a' természettan arra tanít, hogy a' hang egy közegből a' másikkai átmenetelekor visszaveretik, 's hogy az új közeg kevesebb hangot vesz föl, miut a' mennyiugyan azon térben találhatnék, ha az azon közeget foglalná magában, mellyben a' hang odáig haladott-

Annál több hang veretik vissza 's annál kevesebb vétetik föl az új közeg által, mennyivel egyenetlenebb egymáshoz a' két közeg összeállására 's összefüggésére nézve.

Sokszor ismételt kísérletek meggyőzték Dr. Skodát, hogy léget tartó tüdön keresztül a' hangot tovább hallhatni, mint májult tüdön keresztül. Ezek után, nem az egészséges, nem a' betegségek által megváltoztatott tüdőterimből különféle hangterjedési tulajdona az ok, melyet a' lehelési életművek azon hallgatódzási tüneményeinek magyarázására használhatunk.

A' mellkason hallható szózat erősségének magyarázása az **összhangzás (Konsonanz)** törvényei szerint.

Hogy valamely hang távolabban épen olly erősen hallatszik, mint magán az eredet helyén, az csak abból magyarázható, hogy a' hang elterjedésében hátráltatik: hogy tehát haladásában központosulva marad, vagy pedig úgy, hogy a' hang útjában önmagát összhangzás által újjonnan képezi, 's így erősíti. Ha valamely hang távolságban jobban hallatszik, mint eredete helyén: úgy annak összhangzás által erősölnie kellett. Az összhangzás ismeretes tünemény.

Néha megtörténik, hogy a' szózat jobban hallatszik a' mellkason min a' gőgön, 's már ez a' szózat összhangzás általi erősbulését mellkason belül mutatja. A' mellkason hallgatódzott szózat erősségét tehát legjobban magyarázhatni tán az összehangzás erejének mellkason belüli változásából.

A' levegő, mint tudva van, csak akkor összhangozhat, ha határok közé szorított térben van, 's az összhangzás ereje, a' bezárt lég helynek nagyságától, 's formájától, 's határt tevő falak minéműségétől függ. Ugy látszik, hogy a' bezárt lég hely összhangzó hangja, annál erősebb lesz, mennyivel tökéletesben veri vissza a' határozó fal a' légben haladó hangot.

A' lehelő életművek azon kóros állapotjainak előadása, melyek a' mellkason a' hang erős-
bülését föltételezhetik.

1. Mind azon kórfolyamok, melyek által a' tüdőterim-
bel idegen anyagok' beszűrődése által légüressé, tömöt-
té, szilárddá leszen. Ilyenek a' tüdőterimbel gyuladása,
ugyan annak gumós anyag általi beszűrődése, vér folyási
tömemény (apoplexia pulmonum, Laënnec szerint).

2. Azon kóros állapotok, melyek által a' tüdőterim-
bel az összenyomás következtében légüressé leszen. Össze-
nyomatik a' tüdőterimbel folyadékok, szilárd kiizzadmány,
mellhártyaüregbeni levegő vagy szesz, ugyanott lévő kü-
lönféle nemű daganatok, a' szív megnagyobbítása, szív-
burokbani kiizzadmány, függüerdag 's a' t. a' has zsigerei-
nek igen magas állása, a' hátgerincz görbülései, vagy a'
mellkas más nemű hibás alkotásai következtében támadt
mellüreg kisebbitése által. De ezen kóros állapotok közt a'
mellkasoni hangerősbülésre legtöbbször ad alkalmat a'
mellhártyaüregbeni folyadék vagy levegő jelenléte.

3. A' tüdő belsejében elágazó hörgők porczainak
megvastagodása, és nagyobbulása. Ez az oka, hogy koros
embereknél a' hang a' mellkason jobban meghallatszik; ez
azonban fiatalabboknál is megtörténhetik különféle beteg-
ségek következtében. A' hörgporczok ezen elfajulása azon-
ban ritka kóros állapot.

4. Öblösségek a' tüdőterimbelben és a' hörgők tá-
gulása csak azon esetben okozzák a' mellkason hallott hang
erősbulését, ha annak falai a' hangot visszaverik, a' m
csak akkor történhetik meg, ha a' hörgőt körülvevő térim-
bel beszűrődött, vagy akármilyen módon elkeményedett, és
léghiányos.

A' mellkason hallható szózat felosztása Laën-
nec szerint.

Laënnec megkülönbözteti:

1. A' szózat egésséges tüdőszövetben, és kis hör-
gökbeni visszhangját.

2. A' szózat, a' tüdő tövében fekvő nagy hörgőkbeni visszhangját a' tüdőszövet szabdaszeres alkotása mellett: légcső szózat (Bronchophonie).

3. A' szózat hörgőkbeni visszhangját tömöttebb, elkeményedett tüdőszövet mellett: történetes légcső szózat (Bronchophonie accidentelle).

4. A' szózat valamely a' melltéren belül lévő légartó üregbeni visszhangját; mellszózat (Pectoriloquie).

5. A' reszkető, mekkegő visszhangot, mely mellhártyábani folyadék által föltételeztetik: mekkegő szózat (Egophonie).

Skoda a' mellszózat-, történetes légcsőszózat- és mekkegő szózatra nézve meg nem egyezik Laënnec nézeteivel.

Laënnec mell-, légcső- 's mekkegő szózata
eránt Skoda.

Laënnec a' mell-, légcsőszózat 's a' t. megkülönböztetése alapjául ezen kifejezésekkel él: a' szózat a' hangtömeszen tökéletesen meg y keresztül; a' szózat a' hengeren nem egészen meg y keresztül; a' szózat a' hengerbe nem hat 's a' t.; mellyel bizonyosan azt akará mondani, hogy egy esetben a' szózat csak hallatszik, más esetben azonban egy időben a' hanghullámok fülhőzi ütődése is éreztetik. Munkáiból a' mellszózatot nem lehet másképen meghatározni, mint a' szózat öblösségekbani visszhangját. A' mellszózat továbbá tökéletes, tökéletlen és kétesre osztatik föl. — Tökéletes, ha jelei olly világosak, hogy azt semmikép sem lehet légcsőszózattal összezavarni. Tökéletlen, ha jeleinek egyike vagy másika hibázik, 's főkép, ha a' szózat átmenetele nem nyilvános. Kétes, ha a' visszhang igen gyönge, 's légcsőszózattól alig különböztethetik meg. A' légcsőszózatról így ír: a' szózat ritkán meg y hengeren keresztül, hangja hasonló a' szócsőéhez (Sprachrohr), visszhangja elterjedtebb, 's nyilván messze terjed. A' köhögés, valamint a' hangos belehelés is, melly azt megelőzi és követi, elosztják azon kétséget, mellyet e' tekintetben táplál-

hatnánk, ezeknek nincs azon odvas bélyegök. Észrevé-
tik, hogy ezen tünetények kiterjedt csövekben, 's nem
kórlátózott helyen mennek végbe.“ — Skoda, munkájában
előhozott okainál fogva, azt hiszi, hogy a' szózat hangtö-
meszen tökéletes, vagy tökéletlen átmeneteléből tüdőtérím-
belbeni öblösségek jelenlétére, vagy jelen-nem-létére nem
következtethetni, hogy tehát a' mell- 's légcsőszózzati kü-
lönbözttetés szükségtelen, 's annak tévedésekre vezetnie
kell. Ezen állítást a' bécsi orvos sok okokkal támogatja.

Az egyszerű mekkegő szózat, mond Laënnec, a' szó-
zat különös visszhangjában áll, melly a' szavak articula-
tioját kíséri, vagy azt követi. Ugy látszik, mintha valamelly
a' beteg egyedénél élesebb, fülszaggaóbb, 's bizonyos tekintet-
ben ezüst tisztaságú szózat a' tüdő fölületén visszhangza-
nék, 's inkább csak visszhangjának látszik lennia a' beteg szó-
zatjának, mint maga a' szózat, melly ritkán hat be a'
csőbe, 's azon majdnem soha sem megyen kereszt-
tül. Van azonban állandó megismertető jele, mellytől meg
is nevezhetni gondolá: azaz zötyögő (saccadée) t. i. sza-
kadt és darabos mint a' kecske szava; 's hangja szinte ez
állat hangjához hasonlít. Összeköttethetik a' mekkegő szó-
zat a' légcsőszózzattal, 's ekkor különbféle változatokat mu-
tat elő. A' mekkegő szózat mindig hizonyos kiterjedésben,
nem csak egy helyen, mint a' mellszózat vétetik észre. A'
mekkegő szózat Laënnec szerint csak mellkasbani folyadék
jelenlétekor, tehát többnyire mellhártyalöbnál folyó kiizzad-
mányal 's mellvizkórnál jön elő; még pedig a' folyadék meny-
nyiségének nem szabad tetemesnek lennie. Ő a' mekkegő
szózzatot olyan esetben is hallotta, midőn 3, 4 obonnál több
savó nem volt a' mellhártyában kiöntve, azonban minden-
kor eltűnt az, ha a' kiöntés igen bő, 's különösen ha olly
erős volt, hogy melltagulás következett.

Laënnec szerint a' mekkegő szózat természetes vissz-
hangja a' mellhártyaüregbeni folyadék által laposan nyo-
mott hörg elágazási szózzatjának, melly a' kiöntött folyadék
vékony, 's reszkető rétegen keresztül mén, 's a' tüdőtérím-

bel összeszorítása miatt, minél fogva az tömöttebbé mint természetes állapotban, 's következképen a' hangok terjesztésére alkalmasabbá is lészen, észrevehetőbbé válik. Ezen állítását sok okokkal támogatni igyekszik, melyeket azonban sok híres orvosok, 's közöttök Laënnec némelly tanítványai is fölforgatni igyekeztek. Skoda is ezen állítását megczáfolni törekszik 's végül miután minden tapasztalási okait előhordta, azt mondja: mind ezeket tekintbe vévén igen való színű, hogy Laënnec mekkegő szózata csak szilárd testnek szilárd, folyó vagy légforma testhezi zökkenése által támad. Ezen zökkenések a' mellen belül nem támadhatnak, ha a' szózat benne valamelly légteljes térben nem öszhangzik, mert a' tüdőszövet gőgtől kezdve a' légsű és hörgök falai által nem hozatik hullámzásba. Azért igen valószínű, hogy legtöbb esetben, a' hörg fala, mellyen belül a' lég öszhangzik, zökkenések által a' bentfoglalt levegőre visszahat, 's ekkép a' reszkető hangra alkalmat nyújt. Egyébbiránt az is lehetséges, hogy néha egy csomó nyálka 's a' t., melly a' hörgbeni bemene-telt tökéletesen elzárja, a' reszkető hangot is gátolja. Azonban a' dolog állása legyen bár minő is, annyi még is bizonyos, hogy 3—4 obonnyi mellhártyábani folyadék magában mekkegő zajt soha sem hozhat elő. Ha a' mekkegő zaj t. i. melléletművek már szabdaszeres állapotjában nincs jelen — mi némelly esetekben sovány gyermekeknél, 's hölgyeknél előfordúl — ugy mellhártyábani folyadék által csak akkor hozathatik elő, ha annak menyisége olly nagy, hogy ez által egy tüdőréssz, mellyen belül egy porcogos hörg lefoly, egészen légtelenné lett.

Skoda fölosztása a' mellkason hallható szózatnak.

1. Szózat a' fül egyidőbeli megrázkodtatásával — a' hangtömeszen keresztül ható szózat,— erős légsűszózat (starke Bronchophonie).

2. Szózat, a' fül semmi, vagy alig észrevehető megrázkodtatásával — a' hangtömeszen tökéletlenül keresztül ható szózat, — gyönges légcsőszózat.

3. A' homályos dongás, a' fül semmi, vagy alig észrevehető rázkodtatásával — 's a' minden hangnak hibázása.

4. A' korszós visszhang, 's a' szózat érczes visszhangja; melly kifejezések könnyen érthetők.

1. Az erős légcsőszózat.

A' szózat olly erős, vagy még erősebb, vagy valamivel gyöngébb, mint ha a' gőgsípon hallgatódznánk. A' mellkasnak melly helyén az hallatja magát, az alatt szükségképen nagyobb kiterjedésű szilárdá változott tüdődarabnak léteznie kell. Ezen tüdőréssz vagy közvetlenül fekszik a' mellkas falához, vagy ettől egy léggel bíró tüdőszövet-réteg által, vagy pedig szilárd, vagy folyó mellhártyabani kiizzadmányi réteg által ellehet választva; melly közrétegnek azonban soha sem szabad igen vastagnak lennie. Csupa mellkasbani folyadék által nem hozathatik elő az erős légcsőszózat.

Azért tehát erős légcsőszózatból következtethetni előre haladott tüdő- vagy mellhártyatüdőlobot, májulást, semmi, vagy nem igen tetemes mellhártyaizzadmánnyal — a' tüdőterimbel gumós anyag általi beszűrődését, tetemes kiterjedésű véráras tömeményt, a' hörgfalak megvastagodását, a' tüdőállomány egy időbeli eltűnésével, a' tüdőállomány húsasodását, avvagy tüdő vizdag igen nagy fokát egy időbeli mellkasbani folyadékkal, mi által a' vizdagos tüdő tökéletes légüressé lett. Ezen kóros változások közt, az elmájulás és gumós anyag általi beszűrődés azok, mellyek közönségesen az erős légcsőszózat által jelentetnek; mert a' vér folyási tömeménynek csak igen ritkán van meg ehhez kellő kiterjedése, a' hörgfalak megvastagodásának a' tüdőterimbel fogyásával csak ritkán a' kellő foka.

2. A' gyönge légsűszózat.

Hogy a' mellkason hallott szózat visszhangja ezen névvel illethessék, annak mint szózat, 's nem mint csupa dongásnak kell hallatnia, 's tehát tisztának, 's kevés, vagy semmi fülrázkodtatásával kell kísértetnie. A' gyönge légsűszózat azon kóros állapotokon kívül, melyek az erős légsűszózatnál előhozattak, még mellhártyalobot tetemes kiizzadmánnyal, és mellvízkört jelenthet.

Azon jelek segedelmével, melyeket a' kopogtatás nyújt, néha lehetséges megkülönböztetni, vajjon a' gyönge légsűszózat mellkasbani folyadék, vagy pedig szilárdá változott tüdőréssz által föltételeztethetik e'? Hogy t. i. maga a' folyadék az őszhangzó szózat erősbülését föltételezhesse; annak olly mennyiségben kell jelennie, hogy ez által egy tüdőréssz, melynek belsejében egy porcokkal el látott hörg lefoly, tökéletesen légüressé tétessék. A' kopogtatásnak tehát a' tüdőkarély körül ollyan kiterjedésben, melly legalább terjedelmének felénél többet tesz, egészen tompának kell lennie. Ha tehát azon helyen, mellyen a' gyönge légsűszózat hallatszik, a' kopogtatási hang nem egészen tompának, vagy (a' most mondottak szerint) nem kellő terjedelemben tompának találtatik: akkor bizonyossággal mondhatni, hogy a' gyönge légsűszózat nem csupán mellkasbani folyadék által föltételeztetik, hanem szilárdá vált tüdőtérímbel által.

Ha gyönge légsűszózat mellett egy időben kopogtatási hang is nagyobb terejdelemben tompa, ugy más jelek nélkül nem határozhatni meg, vajjon mellkasbani folyadék, vagy szilárdá vált tüdőtérímbel okozza e' a' gyönge légsűszózatot. Azt mondták, hogy ezt a' betegnek helyváltoztatása által meg lehessen határoznia. Skoda sok beteget most támadt, 's már régen fönnálló izzadmányokkal különbözőféle helyzetekben vizsgált, 's ez által soha sem nyert

egy jelet is, mely a' kérdéses pont elhatárolására szolgálhatott volna. *)

A' szózat mellkasoni visszhangjából csak akkor húzhatni következtetést, ha az kétségtelenül mint légcsőszózat előlép. Ha a' szózat sem eléggé erős, sem eléggé tiszta, hogy biztos következtetést engedjen, úgy néha a' mellkas több (különösen mindkét oldala hasonló) helyein lévő szózatoknak összehasonlítása által meglehetősen biztos következményeket kaphatnánk. Azonban mindig jó lesz csak valamennyi tünetmennyek tekintetben vétele után, hallgatódzás és kopogtatásból következtetést vonni.

3. A' homályos dongás, a' fül semmi vagy alig észrevehető rázkodtatásával. — A' szózat ezen visszhangja, valamint visszhang hibázása, semmi fontosságú.

A' korszós visszhangról 's egyéb kevésbé fontos, vagy bizonytalan tünetmennyek előadásába nem akarom itt bocsátkozni.

II. Azon zajokról, melyeket az átözoñlő levegő a' be- 's kilehelésnél okoz.

A. A' lehelés zajairól.

A' levegő, mint tudva van, lehelés alkalmával zajt okoz az orr- és szájban.

A' hangtömesz alkalmazása által meggyőződhetünk, hogy a' be- 's kilehelés a' gőg és légcsőben is zajjal van összekötve. Azért okszerűen föl lehet tenni, hogy leheléskor valamennyi légutakon keresztül támadnak zajok.

*) Nekem ugyan, őszintén megvallom, ezen kivételek nélküli tagadó állítás föltűnőnek tetszik, mert a' hely változásnál, úgy gondolnám a' hydraulicus törvény szerint, ha csak nem egészen, 's tömötten telt 's feszített a' mellkas (a' mi megfuladást okozna) változásnak kelljen helyet lelnie.

Továbbá a tapasztalás világosan azt tanítja, hogy a mellkas minden helyén távolabb eső lehelési zajok is hallhatók. Így hallhatni gyakran az erős lehelési zajt a mellkas olyan helyein, melyek alatt nagy tüdőrészt tökéletesen elmájulva találunk, melybe következőképpen semmi levegő sem ömlik. Azon föladat marad hát föloldandó: mikép különböztessék meg a mellkason a közellévő a távolabb eső lehelési zajtól, a légsejtek és finom hörgőkből jövő zaj a nagy hörgőkből, légső és gögből támadótól?—Ezekre csak nagy gyakorlat vezet.

Skoda fölosztása a lehelési zajoknak.

Skoda Laënnec hörgős és üreges lehelését ugyan azon egy zajnak tartja, a fúvalmas (*respiration soufflante*) lehelést erős hörgős lehelésnek, a fátyolzott fúvalmat pedig a hörgős lehelés tekintet nélküli módosításának. Azon meggyőződése van továbbá, hogy mellkason lehelési zajokat hallani, melyeket sem tüdő lehelési zajoknak, sem hörgős lehelésnek nem határozhatni. Ő tehát megkülönbözteti:

1. A tüdő-lehelési zajt, vagy légsejtes lehelést, Andral szerint.

2. A hörgős lehelést (nem hörgős zajt).

3. A korszós visszhangot, és az érczes hangot lehelésnél, és

4. A határozatlan lehelési zajokat.

a. A légsejtes lehelés (vesikuläres Athmen).

Légsejtes lehelés alatt Skoda csak azon lehelési zajt érti, mely szörpöléskor az ajakoknál a levegő által előhozott zajhoz hasonlít. Azon belehelési zajt, mely ezen bélyeget világosan elő nem mutatja; Skoda nem illeti ezen névvel, ha az egészen egészséges embereknél előfordulna is.

Skoda a' légsejtes lehelést, a' levegőnek a' finom hörgők és légsejtek falaihozi dörzsöléséből fejti meg, melyeknek összehúzó erejét le kell győznie.

A' légsejtes lehelés azt mutatja meg, hogy a' levegő azon tüdőréssz légsejteibe, melly a' hallgatódzott hely alatt foglaltatik, behat. Jelenléte tehát mindazon kórállapotokat zárja ki, melyek a' levegőnek ezen tüdőréssz légsejteiben behatását lehetetlené teszik. E' kóros állapotok következők: összeszorítás, kiizzadmány, mellüregbeni dagatok, szív nagyobbulása által 's a' t., a' tüdőterimbelben képzékeny vagy gumós anyag, vér, savó 's a' t. általi beszűrődése, a' légsejtek eltűnése, a' hozzá tartozó hörgők, nyálka, vér, nyákhártya duzzadása általi bedugulása.

Azonban egyes gumók mellett, ha még olly bőven jelen vannak is, és egyes kisebb karélyokra szorított gyuladás, karélyos elmájulás mellett igen jól állhat meg, 's elég gyakran találta ezen kóros változások mellett. A' légsejtes lehelés annál erősebb, mennél nagyobb a' légsejtek ellentállása — összehúzó ereje — 's mennél gyorsabb és nagyobb a' belehelés. A' légsejtek és finom hörgők ruháztja különbféle minéműségének is szintén jóval kell módosítania a' légsejtes lehelés erősségét. Észrevétetik, hogy a' légsejtes lehelés mindenkor hangosabban szól, ha durvább. A' durva légsejtes lehelés a' finom hörgők és légsejtek ruháztjának legkisebb fokú duzzadását mutatja.

A' légsejtes lehelés fokoként megy a' határozatlan és a' durva légsejtes lehellésbe, ezen fölül még fokoként, sziszegés, füttyölés, és kerepelés, vagy morgásba által.

b. Hörgős lehelés (bronchiales Athmen).

Hogy mellkason valamelly lehelési zaj hörgősnek mondathassék, szükséges, hogy az a' gög- és légcsőzaj bélyegével birjon, 's ezen zajtól csak a' magosságban térhet el. A' hörgős lehelés csőbei fúvás által utánoz-

tatik; ha szájunkkal akarjuk előhozni, akkor a' nyelvet akkép kell helyeztetnünk, mikép azt a' Ch (németben) mássalhangzó megkívánja, 's ezután be-, 's ki lehelünk. A' hörgős lehelés a' mellkason lehet magosabb, erősebb, mélyebb, gyöngébb, vagy épen olly magos, erős, mint a' gógzaj.

A' hörgős lehelés a' mellkason rendesen hangosabban hallatszik ki, mint belehelésnél. Ennek az az oka, hogy a' kilehelési zaj a' nagyobb hörgők-, légeső-, és gőgben rendesen hangosabb, mint a' belehelés. Azonban ezen szabálytól vannak kivételek. A' belehelés is hangosabb lehet; vagy sőt csupán csak a' belehelés, vagy csak a' kilehelés hallható; vagy a' belehelés homályos lehelési zajjal kezdődik, 's csak azután hörgős lehelésbe megy által.

Mind ezen módosítások egészen történetesek, rendesen a' levegőnek hörgőkbeni közlekedésének nyálka, vér 's a' t. által akadályoztatásától függnek, 's minden pillanatban megváltoztathatók. A' hörgős lehelésnek a' gyöngelégcsőszózáttal ugyanazon jelentése van.

B) A' hörgős zajokról (rasselnde Geräusche).

a) Nedves és száraz hörgés (nasses und trockenes Rasseln).

Ha valljon a' hörgés mint nedves, vagy mint száraz jelenjen e' meg, az valószínűleg a' hörgők- vagy öblökbeni folyadékok nyúlóságának különféle fokától függ. Szilárd részek mindig csak száraz hörgést adhatnak.

b) A' hólyagok nagysága (a' hörgős zajnál).

Nagy hólyagok csak nagy hörgők és öblökben lehetségesek; kis hólyagok ellenben, kis, és nagy hörgők, és

öblökben jöhetnek elő. A' nagy hörgek, és öblökbeni hólyagok nagysága a' magokban foglalt folyadék mennyi- és minéműségétől, 's a' légfolyam sebességétől függ. Ám- pedig nagyobb hörgek- és öblökben kis, sőt igen finom hólyagocskák is lehetségesek, mégis ezekkel mindig nagyobb hólyagok is kevervék: a' hörzés ekkor soha sem egyenlő-hólyagos. A' kis és egyenlőhólyagos hörzés csak finom hörgek- és légsejtekben képezthetik, 's folyadék, nyálka, vér, savó, finom hörgek- 's légsejtekbeni jelenlétét jelenti. Azonban a' levegőnek a' légsejtekbeni bejöhetését föltételezi, 's azért a' tüdőterimbélre nézve a' légsejtes leheléssel egyforma jelentésű.

c) A' hörzés gyakorisága.

Ez a' folyadék mennyiségétől, ennek sok hörgekbeni jelenlététől, 's a' lehelés erősségétől függ.

d) A' hörzési (hörzős) zajok erőssége.

A' hörzési zajok néha olly erősek, hogy mind a' beteg szájából mind pedig a' mellfalon keresztül, a' fül vagy hangtömesz alkalmazása nélkül hallhatók. Néha pedig igen gyöngék, 's csak a' legnagyobb figyelemmel vehetők észre. A' hörzajok különféle erőssége, főképen a' lehelési mozgások nagyságától és sebességétől függ.

A' hörzős zajok fölosztása Skoda szerint.

Ő a' hörzős zajokat valamint a' szózatot és a' lehelést csak annyiban osztja föl, a' mennyiben általlátja, hogy a' fölosztásnak gyakorlati értéke van. Ezen elvnel fogva megkülönbözteti:

1. A' légsejtes hörzést (vesikuläres Rasseln).
2. Az összhangzó hörzést (konsonirendes R.).
3. A' száraz ropogós hörzést nagyhólyagokkal, vagy a' ropogtatást, kicsinyekkel (knisterndes Rasseln; Knistern).

4. A' határozatlan hörgési zajokat (unbestimmte Ras-selgeräusche).

5. A' hörgést korsós visszhang- és érczes hanggal (Rasseln mit amphorischen Wiederhall, oder metalischem Klang).

a) A' légsejtes hörgés.

Ez alatt értetik a' finom hörgők- és légsejtekbéli hörgés. — Hogy valamely hörgési zaj a' légsejtekbéli és finom hörgőkben támadt legyen, onnét ismertetik meg, hogy a' hólyagocskák (mellyek mozgása hallatik) igen kicsinyek, 's egyforma nagyságuk. Nyálka, vér, savó 's a' t. finom hörgők és légsejtekbéli jelenlétét, 's levegőnek a' légsejtekbéli behatását mutatja; kizárja tehát mind azon kóros állapotokat, mellyeknél a' levegőnek a' légsejtekbéli behatása lehetetlen.

b) Az összhangzó hörgés.

Onnét ismertetik meg, hogy tiszta, magos és egyenetlen hólyagú. Egy jelentésű hörgős leheléssel, 's rendszeren tüdőlobot, vagy gumós anyag általi beszűrődést jelent.

c) Határozatlan hörgési zajok.

Ide tartoznak mind azon zajok, mellyek más osztályba nem sorozhatók. A' tüdőtérímbeli minémüség tekintetében semmi bizonyosat nem jelentenek.

C) A' morgás- füttyölés- és sziszegésről.

Ha a' légutakban szűkült helyek vannak, akkor az átözlő lég különbféle zajokat képez, mellyeket morgás, füttyölés, sziszegés 's a' t. nevekkal illetjük. A' nagy hörgőkben a' morgás, a' finomokban a' füttyölés, 's a' legfino-

makban a' sziszegés gyakoriabb. Ezen szabálytól azonban sok kivétel van.

III. A' korszós visszhang- és érczes hangról.

E' két tüneményt korszóbai beszélés által utánozhatni. Korszóbai beszéléskor a' szón kívül különös dongás vétetik észre, 's ezen dongás Laënnec korszós visszhangja.

Néha a' dongás mellett érczes utóhangzat is hallatszik, melly egy guitarrehúr flageolethangjához hasonlít. Tökéletesen Laënnec érczes hangzását mutatja, ha ez a' szót kíséri. A' korszós visszhang és az érczes hang olyan tünemények, mellyek ugyanazon föltételek alatt támadnak.

Nem igen tág csőben soha sem hozathatik elő a' korszós visszhang, vagy az érczes hang.

Sok tapasztalások vannak annak megmutatására, hogy a' korszós visszhang, és az érczes hang a' mellüregen belül is csak akkor támadhatniak, ha abban nagyobb légtartó tér találtatik, mellynek falai a' hangvisszaverésére alkalmasak. Betegekeni tapasztalatok ezt tökéletesen be is bizonyítják. A' korszós visszhang és érczes hang csak nagy tüdőterimbelbeni öblőségeknél és légmellkasnál találtattak.

IV. A' lehelési hörgések és a' morgó zajok egyidőbeni előfordulásáról.

Nem ritkán különbféle zajok egy időben jelennek meg. A' légsejtes leheléssel egy időben a' nem összehangzó hörgés, morgás, füttyölés és sziszegés minden neme jelenhet meg; ezen zajoknak azonban soha sem szabad olly erőseknek lenniök, hogy a' légsejtes lehelést egészen elnyomják. A' légsejtes leheléssel soha sem jön elő korszós visszhang 's érczes hang, ritkán hörgős lehelés, mint tüdőlobnál, 's

különösen olyannál, a' hol a' gyuladás egyik helyből a' másikra vándorol. Valamivel gyakrabban hallatszik a' légszejtes leheléssel együtt a' nagyobb hörgágokból jövő összhangzás által erősödött zaj, mely a' határozatlan zajokhoz számítatik.

A' hörgős leheléssel egy időben előjöhetnek az össze's nem összhangzó hörgés, morgás, füttyölés és sziszegés minden neme, mint nemkülönben a' határozatlan lehelési zajok is; továbbá összeköttethetik vele a' korsós visszhang, és az érczes hang.

A' határozatlan lehelési zajok kíséretében lehetnek: a' hörgés, morgás, füttyölés és sziszegés minden nemei. Ugyan az áll a' korsós visszhang- és az érczes hangról.

V. A' köhögés hallgatódzásáról.

A' köhögés hallgatódzása nem mutat más tünetényeket elő, mint a' mellyek eddig leirattak; de a' köhögés azokat észrevehetőkké teheti, ha különben jelen nem voltak. A' köhögés által, vagy az isméretes sajátságos zaj hozatik elő a' gőgben, vagy pedig kisebb fokban csak olyan zaj, melylyet a' kilehelés okoz, vagy pedig egy időben különbféle nemű hörgés is támad. A' többi hörgők-, vagy jelenlévő öblösségekben szintén köhögéskor, vagy csak a' közönséges kilehelési zaj, vagy pedig egy időben hörgési zajok, morgás, füttyölés is támadnak.

VI. Azon dörzsölési zajokról, mellyek mellhártya érdekességei által lehelési mozgások közben okoztatnak.

A' tüdő föl- és le-felei mozgása, a' borda- és tüdőmellhártya közt dörzsölést föltételez, még pedig annál inkább,

minthogy beleheléskor, a' míg a' tüdő lefelé húzatik, a' mellkas mellső része fölfelé vonúl; kileheléskor pedig a' tüdő fölszállása alatt megint lefelé mén. Egyes tüdőrészek gyöngye nyújtékonysága alkalmat ad egy másik tüdőrésznél nagyobb mozgására, 's ez által nagyobb borda- 's tüdőmellhártya közti dörzsölésre.

A' borda 's mellhártya közti dörzsölés semmi zajt sem okoz, még annak fölüllete sima, és nedves. Ha azonban érdessé lesz, akkor valamelly zaj támad, melly rendesen a' be- és kilehelést is kíséri, melly azonban majd a' beheléskor, majd a' kileheléskor világossabban előjön, vagy néha csak a' beheléskor jelen lehet, kileheléskor azonban hibázhat; vagy megfordítva. Ezen zaj a' bőr csikorgásához hasonlít, tehát szünetekből áll, 's a' száraz hörgési zajtól csak az által különböztetik meg, hogy egy időben a' dörzsölés és horzsolódás érzését is hozzá elő. Legtöbb esetben az ujjak segedelmével ezen dörzsölés épen úgy vetetik észre, mint fül által; 's rendesen a' beteg igen jól érzi, hogy mellén belül valamelly dörzsölés történik.

A' hallgatódzás a' keringési életművek bántalmiban,

A' keringési életműveknek hallgatódzási
tünetményei.

Hallunk hangokat és zajokat a' szív és némelly üterek tájékán, érezzük a' szív mellfalhozi ütődését, 's néha az üterek verését, végre hallgatodzáskor a' szívmozgások rhythmusát is vesszük észre.

I. A' szívütésről.

1. A' szívütés okáról.

Laënnec, Corrigan, Stokes stb. különbféle e' tárgy felőli elméletek fölállításában törekedtek, azonban egyike sem kielégítő.

Skoda a' szívütést Dr. Gutbrod theoriája szerint, ugyanazon természettani törvényből fejti-meg, melly a' lövő fegyverek lökését okozza; t. i. a' vérnek szívfalakhozi nyomása 's hiányzó vissznyomás által a' kifolyási nyílásnál. Tehát fő ok; a' vérnek szívfalakhozi nyomása, szívösszehúzáskor (systole) érezhető. Azonban, úgy látszik, hogy a' szívütést más okok is föltételezik, mellyek azonban még ki nem fejtvék.

2. A' szívütés erősségéről.

A' szívütés annál erősebb lesz, mennél több vér, 's mennél nagyobb sebességgel hajtatik az a' szívből az üterekbe. Tultenyészett 's egy időben tágult szívgyomrocs tehát legalkalmasabb erős szívütés képzésére. Tultenyészett, azonban szűkült szívgyomrocs csak csekély szívütést hoz elő, még pedig ez annál észrevehetőlenebbé lésszen, mennél kisebb a' gyomrocs. A' szívütés erőssége azonban nem csak a' fal vastagságától, hanem a' szív izomrostjainak más minéműségétől is függ. Mennél szilárdabbak azok, annál erősebb a' szívütés.

A' bal szívgyomrocs nem hajthat tartósan sok vért a' függérbe, ha egy időben a' jobb szívből nem jön sok vér a' tüdőtérbe. Ez az oka, hogy a' bal szívüreg szorultságánál, tultenyészett és tágulásnál, ha csak a' függér billentyűinek elégtelensége (Insufficienz) nincs jelen, a' szívütés erőbűdsége tartósan nem jöhet elő.

Az ütérnyílásnak, a' szívüregben foglalt vér mennyiséghez aránya szinte határozza a' szívütés erősségét. Ha

valamelly tág szívüreg ütérenyilása szűk, akkor ugyan a' vérfolyam sebessége nagy; ellenben az ütérenyilásnak megfelelő helye csak kiesiny, 's ép' azért a' szívütés gyöngébb, mintha valamelly tág üregnek tág ütérenyilása volna.

3. A' szívütés irányáról, 's azon helyről, a' hol az érezhető.

A' szív szabdaszeres helyzetében, a' bal oldal ötödik vagy hatodik borda porcogójának köztérében éreztetik a' szívütés. Ha a' szívnek mellesont alatti függőleges helyzete van, akkor az minden összehúzáskor le 's előre felé hajtatik, 's ekképen a' mellesont alsó része fölött, vagy magában a' szívgyödörben ver.—Ha az vizirányosan fekszik, akkor a' szívütés a' bal oldal utolsó igaz bordák köztereiben éreztetik.

Függőleges helyzete van a' szívnek csak nagy kiizzadmányoknál, vagy balmellüregi légmellkasnál, vagy végre légsejtes tüdőlégdagnál, melly a' bal tüdő alsó részét, vagy az egész bal tüdő szárnyát, vagy a' jobb és bal tüdőt elfoglalja.

Vizirányos helyzetben jön ellenben a' szív vagy az által, hogy a' rekesz baloldalt jobban föltolatik a' mellüregbe, — hasüregbeni nagy kiizzadmányoknál, a' belek szesz általi fölpuffasztásánál, a' bal májkarély nagyobbulásánál, jobb mellüregbeni nagy kiizzadmányoknál, légmellkasnál, mi által a' jobb májkarély fölfelé tolatik, — vagy a' rekesz szabdaszeres állapotja melletti sajátságos nagyobbulásánál, a' fölhágó függérnek ütérdagos tágulásánál, nagyobb iszákidomú ütérdagoknál, mellyek jobbra a' fölhágó függeren képződnek 's a' t.

4. A' szívütés fölosztása.

A' szívütés erősségében három fokot határozhatni meg, mellyek azonban egymásba által mennek.

a) A' szívütés nem emeli a' mellfalat, 's meg nem rázkódtatja a' hallgatódzó fejét, vagy a' szívütés épen nem is érezhető. A' gyöngé vagy épen hiányzó szívütés magára nézve egészen határozatlan tünet.

b) A' szívütés a' hallgatódzó fejének nagy megrázkódtatását okozza, a' nélkül, hogy mellette a' mellfal 's ekkép a' hallgatódzó feje is emeltetnék. Ilyen szívütés a' szívnek vagy túltényészetét, vagy erősbödött működését jelenti. Valljon az első vagy második van e' jelen, csak a' szív nagyságának föltalálása (kopogtatás és tapintat) által határozhatni el.

c) A' mellfal a' szívtájékán szívüreg összehúzásokor fölemeltetik, 's szívtágításkor (diastole) megint összeesik. Ilyen szívütés, melly a' mellfalat emeli, 's a' hallgatódzó fejét megrázkódtatja, csak mindkét szívgyomrocst túltényészeté és tágulása által hozatik elő. A' bal szívgyomrocstra szorított túltényészet egyidőbeli tágulásával csak akkor okozhatja ezen szívütést, ha egy időben függérbillentyük tetemes elégtelensége van jelen.

A' szívütésnek mind második, mind harmadik foka szívburokbani kiüzzadmányt, vagy a' szívburok szívvel összenövését nem zárja ki; csak ha a' kiüzzadmány a' szívtúltényészetéhez mérve, aránylagosan igen nagy, semmi erősbödött szívütés nem történhet.

A' szívütés azon kívül különbségeket mutat kiterjedésre, mellyben éreztetik, 's a' mellfal azon helyére nézve, mellyen észrevétetik. Ezen különbségek azonban kevésbé hallgatódzás, mint inkább tapintás által meghatározhatók.

II. Az ütérütésről.

Itt csak függ- és tüdütérütésről lehet szó. Ha a' függér fülhágó része, vagy íve annyira tágultak, hogy azok a' mellfalt érintik, vagy a' mellső mediastinumban dagok

találtatnak, akkor a' mellfal a' függér lefolyásának megfelelő helyén, hallgatódzáskor minden szívüreg összehúzásánál lökés éreztetik, melly ép' olly erős, vagy erősebb is lehet, mint maga a' szívütés.

Hogy azonban mondhassuk: a' függérütés éreztetik, a' mellkas valódi emelkedését kell észrevennünk, mert megrázkódtatás, mellybe a' szívütés a' mellfalat hozza, nem ritkán elég nagy kiterjedésben 's különösen a' mellcsonton érezhető. Ha a' megrázkódtatás a' mellcsont felső részén erősebb, mint más helyen, melly a' szívhegyhez közlebb esik, akkor fönt a' függérütés nyilván éreztetik. Mindenkor tanácsos egyuttal a' kopogtatási jeleket is tekintetbe venni.

A' tüdütérütés mellkason hallgatódzáskor éreztetik, ha az ütér törzsei, vagy annak egyik nagyobb ága, 's a' mellfal közt valamelly elkeményedett tüdőréssz, vagy más szilárd test találtatik. A' felső tüdőkarélyok májulása, vagy gumós beszűrődése, legtöbbször nyújt alkalmat ezen tüneteményre.

A' hasfüggérütések sovány egyedeknél behúzott hassal igen könnyen kivehetők.

III. Azon hangok- és zajokról, mellyek a' szívmozgások következtében a' szív tájékán 's különbféle üterekén hallhatók.

Kétféle hangok hallhatók, mellyek a' szívütéseknek megfelelőleg tic tac-kal fejeztetnek ki; azonban hallatnak különbféle más zajok is, mellyek a' fúvó — ráspoly — fűrés — reszelő — vakarás — karczolás — uj bőr 's a' t. zajaihoz hasonlítanak.

A) A' hangokról.

1. Skoda nézete a' hangok okáról.

A' két szívüreg, a' függér 's a' tüdütér mindenik magánosan mind az első, mind a' második a' szív tájékán kivehető hangot hoz elő.

Ha a' hangokat a' mellkasnak azon helyén, melyhez a' szív ütődik, azon hangokkal hasonlítjuk össze, melyek a' szív alapján fölül, a' mellkas azon helyein, melyek alatt a' függ- és tüdütér fekszenek hallhatók: akkor nem ritkán azt vesszük észre, hogy a' szív tájékán az első t. i. a' szívütéssel egyidei hang, hosszabb mint a' második, de hogy a' szív alapján fölül a' súly (accent) a' másodikra esik, azaz, a' második hosszabbnak látszik.

Ha alkalmunk van szívbetegket vizsgálni, akkor olyan esetekre akadunk, melyeknél a' mellkas azon helyén, melyhez a' szívhegy ütődik, — a' bal gyomrocsban — épen semmi hang sem, sem az első, sem a' második nem hallható, melyeknél inkább ezen helyen, egy- vagy kétszerű zaj — fuvás, reszelés, ráspolyzás 's a' t. kivehető; még jobbra ezen helytől, — a' jobb gyomrocsnak megfelelőleg — 's a' szív alapján fölül — a' függ- és tüdütér fölött, mind két hang tisztán hallható. Azon fölül közönségesen a' hangok ezen három helyen erősségökre, világosságokra 's a' t. nézve nem egyenlők. Más esetekben ellenben a' bal gyomrocsban a' függ- és tüdütérben van mind két hang, mely szintén közönségesen egymástól különbözik, még a' jobb gyomrocs fölött semmi hang, hanem csak valamely zaj hallható, mely a' szívüreg összehúzásával egyidőbeli. Mint látszik, ebből majdnem bizonyosan az jön ki, hogy mind a' két szívüreg, a' tüdütér 's a' függér mindenik magánosan, mind az első, mind a' második a' szív tájékán hallható hangot előhozhatja.

a. A' szívüregbeni hangok magyarázatja.

Az előkőn történt tapasztalatoknak halottbonczolatokkali összehasonlítása azt mutatja, hogy a' bal gyomrocs fölött világos első hang majd sohasem hallatik, ha szívüregösszehúzáskor a' kéthegyű billentyű a' vér bal gyomrocsbai visszafolyását nem akadályozhatja — ha a' kéthegyű billentyű elégtelen (insufficient). Ilyen esetben a' mellkas azon helyén, mellyhez a' szívhegy ütődik, egy zaj hallható, melly a' szívüreg összehúzásával egyidei; még a' szív tájék minden más helyein az első hang világosan kivehető.

A' szívgyomrocsokban tehát az első hang közönségesen a' pitvar feléi vérfolyam, a' két- és háromhegyű billentyű fölpuffasztása által történt megakadása, tehát a' vér ezen billentyűkhözi ütődése által okoztatik.

Egy első hang azon helyen, mellyhez a' szívhegy ütődik, — a' bal gyomrocs fölött — néha nyilván a' szívhegy mellfalhozi ütődése által is okoztathatik.

A' szívüregekbeni második hang magyarázatja nagyobb nehézségekkel jár mint az első.

Ha holttesten a' mellfal belső fölületén ujjal, vagy más szilárdabb életművezeti résszel kopogtatunk, 's különleg allkalmazott hangtömeggel hallgatódzunk, akkor nem csak egy hang hallatik az ütéskor, hanem az ujj mindenkori távoztával egy második is. A' második hang hirtelen az első után következik — ha t. i. ütés után az ujj azonnal elmozdítatik — 's pontosan a' második szívhanghoz hasonlít. Igen valószínű, hogy a' második hang a' szívhegy tájékán, néha szintén a' szívburokhoz kevéssé ragadott szívhegynek elszakadása által, vagy a' szívüreg összehúzása ideje alatt, a' szívhegy által mellfalhoz nyomtatott szívburok részének elszakadása által okoztathatik.

a) Az üterekbeni hangok magyarázatja.

Minden nagyobb üterben, igen távol esőben is, ritka esetekben egy időben az üterveréssel valamely hangot hallhatni, melly tökéletesen a' közönséges szívhanghoz hasonlít, azonban korántsem a' szívből támad, 's a' hangnak szívből további terjedése által nem magyarázható.

A' fej-, kulcsalatti- vagy függ- és tüdüter közönségesen ép olly világos hangokat adnak, mint a' minők a' szív tájékán hallhatók, 's néha épen ellenkezőleg a' szívtájékán hallható hangok hangzat nélküliek.

A' második hang a' függ- és tüdüterben, 's közönségesen a' fej- és kulcsalatti üterben is hallható, 's nyilván a' szívüregek összehúzása után, az üterekben foglalt véroszlopnak félholdképű billentyűkhözi ütődése által okoztatik.

Ha a' függér félholdképű billentyűi elégtelenekké lettek, akkor a' függér fölött a' második hang nem hallatik, hanem helyette valamely zaj; ellenben a' tüdüter fölött világosan marad hallható ugyanazon hang. Ha a' tüdüter hártýái igen feszítvék, akkor a' második hang a' tüdüter fölött igen erősbulve hallatik, még a' függér fölött gyönge, vagy nem hallható, vagy más zaj által helyettesítve lehet. Az erősen feszített tüdüter a' magában foglalt vért nagyobb erővel nyomja, 's a' véroszlopnak tüdüter billentyűihözi ütődése ezen okból erősebb lészen.

2. A' hangok különbéleségéről.

A' szív- és üterhangokban különbéleséget veszünk észre, azoknak tartása, erőssége, világossága, tisztasága, és magosságára nézve, és még arra nézve, valljon ezen hangok szorosan elhatárázottak, 's az óra tic-tac-jához pontosan hasonlítanak e' vagy pedig inkább nyújtva jönnek elő, 's ekkép inkább morgást ábrázolnak.

Az első hang a' gyomrocsok fölött mélyen kezdődhetik, 's magosan végződhetik, úgy hogy nem tic, hanem

t a c-ot hallunk; ritka esetekben olly gyöngéd és hangzatos, mint az a' hang, melly egy selyemfonál hirteleni feszítése által hozatik elő. Ugy látszik, hogy ilyen esetekben a' billentyük csak ínas fonalai hangzanak.

A' gyomrocsok fölötti első hangnak még egy különbsége abban áll, hogy az mintegy elhasítva, két sőt három hamar egymást követő 's egygé olvadt hangból állván, hallatik. Ez, ugy látszik, a' billentyü nem egy pillanatban következett földagasztása által hozatik elő.

A' gyomrocsok fölötti második hang mindég csapkodó, azonban visszhangja is lehet, és tovább tarthat; továbbá hasított is lehet. Néha a' gyomrocsok fölötti második hang helyett két hang hallatik; a' közönséges tic-tac helyett tic-ta c-tac. Ennek azonban kielégítő magyarázatját nem adhatni.

A' függ- és tüdütérben az első hang kevesethangzatos, 's annál kevésbé, mennél vastagabbak ezen üterek hártái, 's mennél gyöngébb a' szív munkásság. A' függ- és tüdütér második hangja hasított is lehet, 's ez ugy látszik mind valamennyi félholdképü billentyük nem egy pillanatban történt földagasztása által okoztaték.

A' szívüregekben az első hang a' hosszabbik; a' függ- és tüdütérben az első hang rövidebb, a' súly (accent) a' másodikra esik.

B) A' zajokról.

1. Azon zajokról, mellyek a' szívüregeken belül támadnak.

Ezek: a' fuvó-, vakarás-, fűrés-, reszelő-, ráspoly- 'sa' t. zajok. Jelenben általában azon nézettel vannak, hogy a' szívüregeken belüli zajok, a' vérnek az üreg falai, vagy billentyűkhözi dörzsölése által hozatnak elő.

Azon életművezeti (organicus) változások a' szívben,

mellyek a' szívüregéken belüli zajokra alkalmat nyújtanak, e' következők:

a) A' két- vagy háromhegyü billentyű, vagy a' függér billentyűknek elégtelensége (Insufficienz).

b) A' bal viszeres nyílás (ostium venosum) vagy a' függér nyílás szűkülése.

c) Érdességek, kinövések, porcz-, mész-, és csonthegedékek, vérhegedmények a' belszívhartán (endocardium), az ütérnyílás felé, a' függ- és tüdütér félhóldképü billentyűnek alsó fölületein, vagy a' két- és háromhegyü billentyűnek pitvarra fordított fölületén. Kinövések-, porcz-, mész- és csonthegedékek, vérhegedmények 's a' t., mellyek a' szívüregék alsó felében foglaltatnak, semmi zajra sem adnak alkalmat, mert a' vérfolyamnak azon helyen nincsen elegendő sebessége.

Skoda hiszi, hogy a' vérnek szívüregékeni keresztül menetele nem a' vértől, hanem a' szív munkásságától függ. — Azonban nincs elegendőleg bebizonyítva, hogy a' keresztülmenő vértömegnek semmi befolyása se volna.

Skoda eddig semmi hasznót sem látott a' különféle zajok egymástól megkülönböztetésében, sőt azon következtetésre nézve, melly ezen tapasztalatokból vonható, közöns: valljon fúvó-, fűrés-, vagy ráspoly 's a' t. zaj hallatik e'. Nem ritkán ugyanazon betegnél egy perczben fúvó zajt hallunk, 's már a' legközelebbiben, mihelyt a' szívmozgások erőteljesbek, fűrés- vagy ráspolyzajra akadunk, 's megfordítva.

2. Azon zajokról, mellyek az üterekben támadnak.

Az ütereken is hallhatni különféle zajokat, mellyek részint a' vérvagy (fehérkor) és vérkeringés hibájából erednek; részint más életműségi hibák: érdességek, kinövések, porcz-, mész-, csonthegedékek 's a' t. által okoztatnak. Különösen hallhatók ezen zajok a' függ-, tüd-, fej- és kulcsalatti ütérben.

Mind két szívgyomrocs túlnyészetenél, tágulásánál, de különösen a' függérbillentyük elégtelenségénél, egy időben minden szívüreg összehúzással, tehát egy időben az ütér-
v éssel, hallatik a' kulcsalatti — vagy fejüteren is erős
d a' fűrés-, ráspoly-, vagy nyögő zaj, ha bár ezen üterek
bels ártyája egészen sima is.

3. Azon zajokról, mellyek a' szívburkon támadnak.

Bouillaud tanár három nemét különbözteti meg a'
szívburkoni dörzsölés-zajnak t. i. az érintés, csörten-
tés zaját — bruit de frôlement —, az új bőr
zaját — bruit de cuir neuf, bruit de tiraille-
ment et de craquement; 's a' karczolás zaját —
bruit de raclement.

Az elsőnek — bruit de frôlement — Bouillaud
szerint legnagyobb hasonlatossága van a' mellhártya dörzsö-
lési zajával, 's azt leginkább tafota vagy pergament nyikor-
gása által érzékíthetjük. —

A' gyöngédebb dörzsölési zajnak akkor volna
helye, ha a' szívburkok általellenben tett levelei szárazak,
's kissé ragadósak, azonban még be nem húzvák álhártyák-
kal, vagy azokkal csak most befedni kezdődnek; a' mint a'
szívburkoklobban történik.

Az új- bőr- zaj sokkal ritkábban jön elő, mint a'
csörtentési zaj, még pedig csak azon esetekben, ha az ál-
hártyák tömöttek, ellentálok, és rugékonyak; talán részint
odanövések is vannak, mellyek a' szívmozgások által foly-
tonos ránczигálásoknak kitétetvék. — Végre a' karczo-
lás zaján a' k, csontos vagy mésznemű, vagy rost-porczo-
gós hegedmények vagy foltok következményének kellene
lennie, mellyek a' szívmozgások alatt egymáshoz, vagy a'
szívburkok valamelly más részéhez dörzsöltetnek. Ezeken
kívül Skoda még sok más zajokat különféle körülmények
alatt vett észre. Ő tovább a' szívburkoni dörzsölési zajnak

szívgyomrocson belülettől megkülönböztetésére, nem tud más jelt nyújtani, mint hogy a' szívüregeken belüli zajok tökéletesen megfelelnek a' szívütés és szívhangokrhythmusának; a' szívburkoni dörzsölési zaj azonban a' szívmozgások után mintegy utánvanczorogni látszik.

D) A' szívüregek, függ- és tüdütérbeni hangok és zajok jelentősége.

1. a) A' bal üregben szívösszehúzáskor.

a) Hang zaj nélkül — első hang — jelent, hogy a' kéthegyű billentyű záródik, tehát a' vérnek bal üregből bal pitvarbai visszafolyását gátolja.

β) Zaj magánosan — első zaj — vagy a' kéthegyű billentyű tökéletlen záródását jelenti; vagy pedig e' billentyű tökéletes záródása mellett, a' vérnek balgyomrocs belső érdes fölületéhez dörzsöléséből eredhet; vagy mind két okból egyszerre.

γ) Hang és zaj egy jelentésű a' hangnélküli zajjal.

δ) A' hang és zaj hiánya a' kéthegyű billentyű minémiségének meghatározására nézve, semmi jelentésű tünet.

ε) A' bal gyomrocsban összehúzáskor olyan hangzatot vehetni észre, melly annyira homályos, hogy meg sem határozhatni, valljon hang vagy zaj hallatik e'?

b) A' bal üregben szívtagításkor.

a) Hang zaj nélkül — második hang — jelent, hogy a' bal viszeres nyílás (ostium venosum) nincsen megszűkülve, 's hogy a' vér a' bal pitvarból a' bal üregbe érdes helyek fölött nem folyik.

β) Zaj hanggal, vagy zaj magánosan vagy a' bal viszeres nyílás megszűkülését, a' megszűkült csatorna érdes fölületének érdes, igen kiálló helyeit jelenti.

γ) A' zaj vagy hang hiánya semmi határozott jelentésű tünet.

δ) A' bal gyomrocs tágitásakor szintén hallható olyan hangzat, melyet sem hangnak, sem zajnak nem határozhatni.

2. a) A' jobb gyomrocsban szívösszehúzáskor.

α) Hang zaj nélkül — első hang — jelent, hogy a' háromhegyű billentyű bezáródik, tehát a' vérnek jobb üregből jobb pitvarbai visszafolyását gátolja.

β) Zaj magánosan, vagy hang zajjal, vagy a' háromhegyű billentyű tökéletlen zárodását, szabad széle nék érdes helyeivel jelenti, vagy ennek tökéletes zárodása mellett az üteres kupnak (conus arteriosus) érdes helyei által okoztathatik.

γ) Semmi hang, és semmi zaj, vagy olly homályos hangzat, melyet sem hang sem zajnak nem lehet bélyegezni, semmi jelentésű tünet.

b) A' jobb szívüregben szívtagításkor. Skoda eddig semmi zajt sem vett észre.

3. a) A' függérben szívösszehúzáskor.

α) Hang zaj nélkül — első hang — nem jelenti szükségképen a' függér egészen szabdaszeres állapotját.

β) Zaj magánosan vagy hang zajjal érdes helyeket jelent a' függér belső, vagy a' félholdképű billentyű alsó fölületén.

γ) A' hang és zaj hiánya, és olly homályos hangzat, melyet sem hangnak sem zajnak nem bélyegezhetni, épen azon okok által föltételeztetnek, melyek a' függér első hangját tompásá teszik; ha t. i. nagyobb fokban jönnek azok elő.

b) A' függérben szívtagításkor.

α) Hang zaj nélkül — második hang — a' függér-billentyük záródását jelenti.

β) Zaj hang nélkül, ha nyújtva jön elő, 's az egészen a' szív alapján fölül hallható, a' függér billentyük elégtelenségét, szabad széleik érdes helyeivel jelenti.

γ) Zaj, melly hanggal végződik — hanggal határozott zaj — a' függér belső fölületének érdeségeiből ered, ha a' függérbillentyük tökéletesen záródnak.

δ) Zaj és hang, melly mellett a' zaj a' hangon túl nyújtódik, a' függér billentyük elégtelenségét jelenti.

ε) A' hang és zaj hiánya, valamint olly tompa hangzat is, mellyet sem hangnak sem zajnak nem bélyegezhetni, semmi jelentésű tünetények.

4. a) A' tüdűtérben szívösszehúzáskor.

Skoda három esetben ollyan nyújtott hangzatot hallott, hogy azt zajnak lehetne nevezni. Mind a' három esetben a' jobb gyomrocs táglalással túltényészete volt jelen, melly a' bal viszeres nyílásnak szűkülése következtében támadott.

b) **Szívtagításkor** Skoda a' tüdűtérben még soha sem hallott zajt.

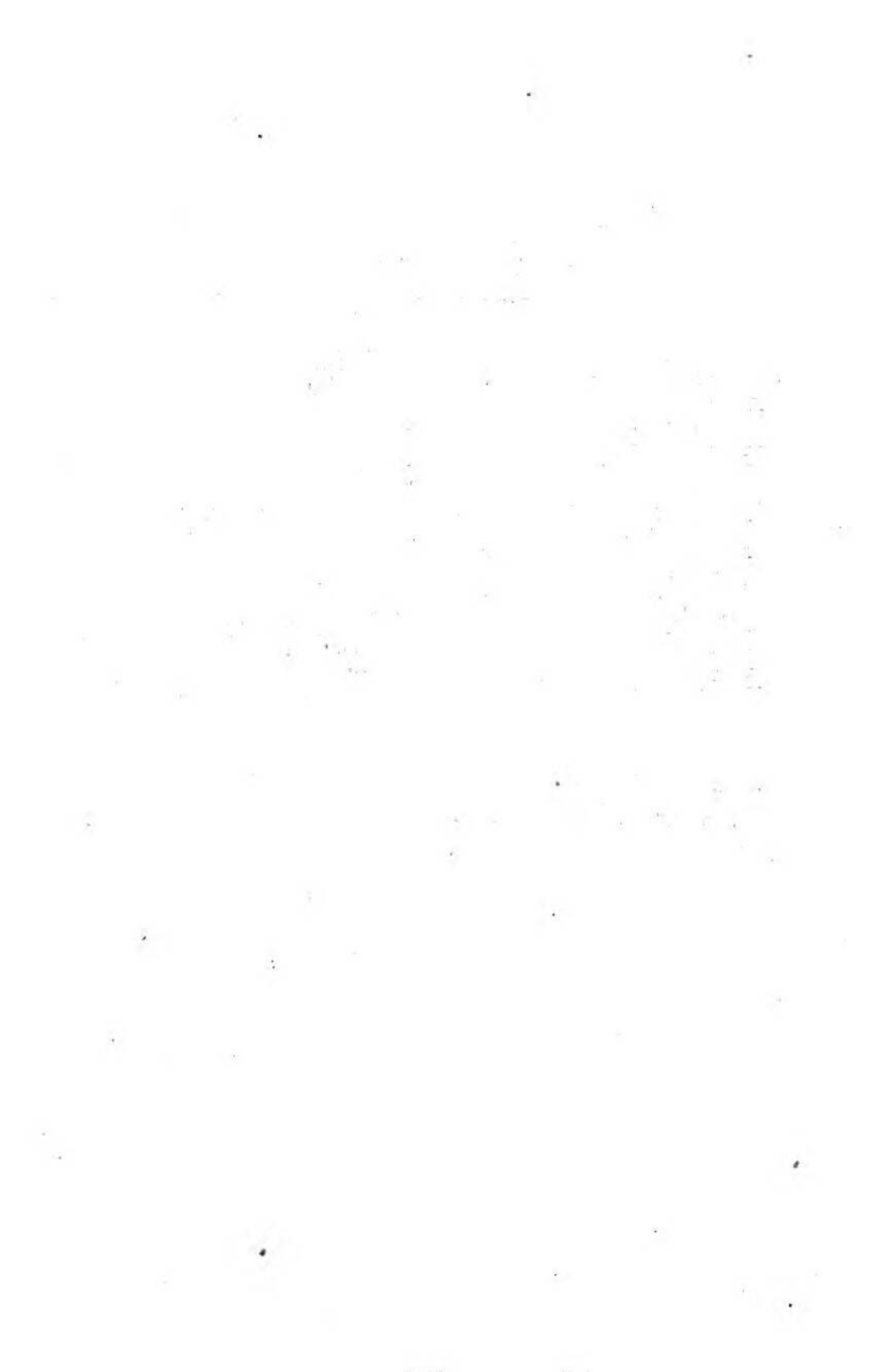
IV. A' szívmozgások rhythmusáról.

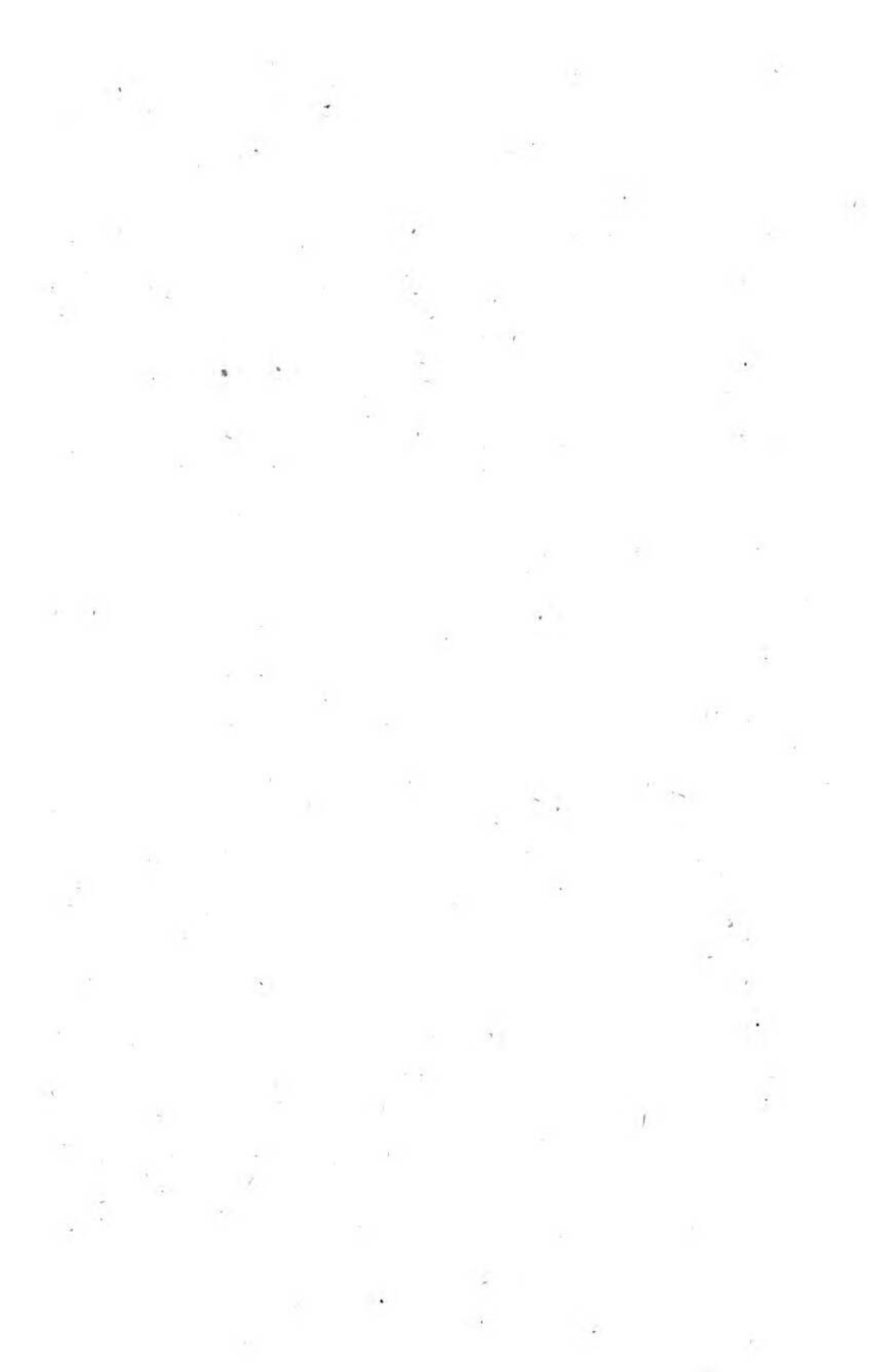
A' szívmozgások rhythmusában szabdaszeres állapot-teli eltérések igen sokfélék; 'sámbár ezeknek okai gyakran a' szívnek életművezeti változásiban kereshetők; annyi azonban bizonyos, hogy a' szívütések és hangok rhythmusában előforduló szabálytalanság, a' szív látszolatlag egészen szabdaszeres állapotjával jöhet elő, 's hogy ellenben a' szívnek 's billentyűinek majd egy életművezeti változása sincsen, mellynek jelenlétével a' szívmozgások egészen szabályos rhythmusa nem jöhetne elő. A' szívmozgások rhythmusának szabálytalanságából, ha az még olly nagy volna is, soha sem következtethetni a' szívnek életművezeti betegségét. —

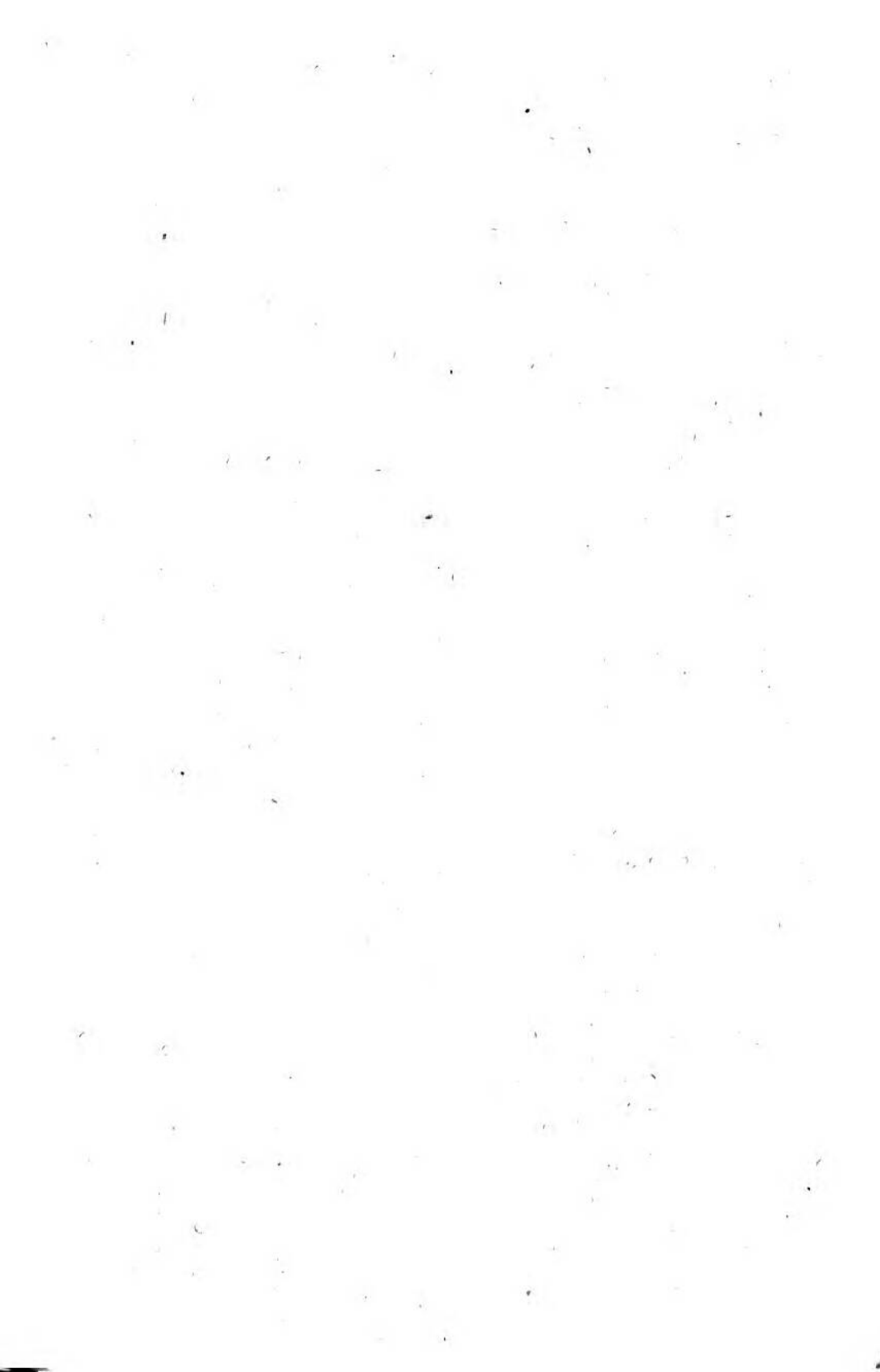
H i b á k.

<i>Lap.</i>	17	—	9	<i>sor.</i>	beteges	<i>olv.</i>	becses
—	77	alól	17	—	műtételt; a'	—	műtételt a'
—	19	—	8	—	légrekedés	—	nehézlehelés
—	29	föl.	6	—	színe	—	színe *)
—	22	—	12	—	légcsóhangot	—	légcsózajt
—	30	—	10	—	annak	—	amannak
—	30	—	18	—	bíráhatók	—	biráthatók
—	32	—	1	—	légrekedés	—	nehézlehelés
—	46	—	13	—	erejű	—	fokú
—	63	föl.	9	—	melhasihártyalobbal	—	melikasi mellhártyalobbal
—	77	—	3	—	melcsapolásat	—	melcsapolasi
—	84	—	4	—	mellgörcsök	—	mellgörcsöket
—	88	föl.	14	—	vagy már	—	vagy, ha már
—	105	—	12	—	fonticulus	—	(fonticulus)
—	113	—	14	—	ok né kül	—	ok nélkül
—	116	alól.	3	—	alkalmazott alig	—	alkalmazott kéz alig
—	152	föl.	12	—	hörgös	—	hörgős
—	155	—	16	—	hörgési	—	hörg-

*) Többször szín helyett szíu-t olvass.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z169763403

